

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

Ακαδημαϊκό Έτος 2020-2021

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δια ζώσης και Εξ αποστάσεως μη τυπική Εκπαίδευση Ενήλικων
προσφύγων στις δομές φιλοξενίας Βορείου Ελλάδος

Αναστασία Νικολαΐδου
(Αριθμός Μητρώου: 141528)

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:
Ιωάννα Τσάρπα

Θεσσαλονίκη,
Ιούλιος, 2021

© ΕΑΠ, 2021

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

Ακαδημαϊκό Έτος 2020-2021

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Δια ζώσης και Εξ αποστάσεως μη τυπική Εκπαίδευση Ενήλικων
προσφύγων στις δομές φιλοξενίας Βορείου Ελλάδος**

Αναστασία Νικολαΐδου
(Αριθμός Μητρώου: 141528)

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:
Ιωάννα Τσάρπα

Συνεπιβλέπουσα καθηγήτρια:
Ευγενία Πανιτσίδου

Θεσσαλονίκη,
Ιούλιος, 2021

Περίληψη

Οι χώρες της Ε.Ε. ήταν πάντα ο προορισμός ανθρώπων από την Ασία και την Αφρική οι οποίοι αποφάσισαν να μεταναστεύσουν προς αναζήτηση ενός καλύτερου μέλλοντος. Κατά την προσφυγική κρίση υπήρξε ένα μεγάλο κύμα προσφύγων οι οποίοι εισήλθαν στην Ελλάδα αναζητώντας ασφάλεια, προστασία και μία καλύτερη προοπτική. Τα άτομα αυτά διακρίνονται σε δύο ομάδες: εκείνοι που έχουν σπουδάσει στην χώρα τους και έχουν ανώτερο μορφωτικό επίπεδο και στην δεύτερη κατηγορία ανήκουν αυτοί που μετά βίας γνωρίζουν την ίδια τους την γλώσσα(πολλοί είναι αναλφάβητοι). Η εκπαίδευση η οποία είναι ένα αναφαίρετο δικαίωμα παρέχεται από τις χώρες φιλοξενίας στις οποίες διαμένουν οι πρόσφυγες. Έτσι και η Ελλάδα έχει φροντίσει να παρέχει μαθήματα εκπαίδευσης ενηλίκων μέσα στις δομές φιλοξενίας με στόχο την εκμάθηση της ελληνικής και αγγλικής γλώσσας ώστε να μπορέσουν να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία και να γίνουν λειτουργικά μέλη. Η πανδημία του κορωνοϊού δημιούργησε δύσκολες συνθήκες στην πορεία της εκπαίδευσης, αφού τα μαθήματα έπρεπε να διεξαχθούν εξ αποστάσεως δυσχεραίνοντας ακόμα περισσότερο την προσπάθεια τόσο για τους εκπαιδευτές όσο και για τους εκπαιδευόμενους. Στην παρούσα εργασία έγινε έρευνα σε δύο δομές φιλοξενίας προσφύγων της Βορείου Ελλάδος, όπου οι συμμετέχοντες-εκπαιδευτές εξέφρασαν την άποψή τους για την εκπαίδευση και τις συνθήκες προ και μετά κορωνοϊού μέσα στην δομή προσφύγων. Κατέστη από όλους σαφές ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν λειτουργεί καθόλου εν αντιθέσει με την δια ζώσης, που παρόλο που είχε και αυτή προβλήματα δεν ήταν σε καμία περίπτωση ανασταλτικά στην πορεία μάθησης, όσο τα προβλήματα της εξ αποστάσεως. Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι μετά το πέρας της υγειονομικής κρίσης δεν θα πρέπει ούτε επικουρικά να χρησιμοποιηθεί η εξ αποστάσεως διδασκαλία στην μη τυπική εκπαίδευση των προσφύγων στις δομές φιλοξενίας.

Λέξεις – Κλειδιά: Εκπαίδευση ενηλίκων, Προσφυγική Κρίση, Δομές Φιλοξενίας Προσφύγων, Διαπολιτισμική εκπαίδευση, Ένταξη

Abstract

EU countries have been chosen to be the destination for many Asian and African immigrants in order to find hope in search of a better future. During the refugee crisis, there was a large wave of refugees who entered Greece looking for safety, protection and better perspective in life. These people are divided into two groups: those who have studied in their country and have a higher level of education and the second category includes those who barely know their own language (many are illiterate). Education is an inalienable right, and it has been provided by the host countries in which the refugees reside. Greece has been provided adult education courses within the hospitality structures with the aim of learning the Greek and English language so that they can integrate into Greek society and become functional members. During the COVID-19 pandemic there has been many problems regarding the functionality of Adult Education's courses, as the lessons had to be conducted at a distance, making it even more difficult for both the teachers and the students. In the present study, our research took place in two different refugee accommodation camps in Northern Greece, where the participants-trainers expressed their views on education before and during the Covid-19 conditions within the refugee camps. It has become clear to everyone that distance education does not work comparing to in person education, which, although it also had problems, was by no means inhibiting the learning process as much as the problems of distance learning. In conclusion and after the end of the health crisis, distance learning should not be used as an alternative solution in non-formal education of refugees in the accommodation camps.

Keywords: Adult Education, Refugee Crisis, Refugee's camp, Intercultural Education, Integration.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	4
Abstract	5
Ευρετήριο Πινάκων	8
Εισαγωγή.....	9
ΜΕΡΟΣ Α: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ	14
1.1. Εισαγωγή.....	14
1.2. Εκπαίδευση Ενηλίκων	14
1.3. Χαρακτηριστικά ενηλίκων εκπαιδευομένων	15
1.4. Τυπική άτυπη και μη τυπική εκπαίδευση.....	17
1.5. Εξ αποστάσεως εκπαίδευση	18
1.6. Τεχνικές εκπαίδευσης ενηλίκων	21
1.7. Συμπεράσματα	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ	23
2.1. Εισαγωγή.....	23
2.2. Αποσαφήνιση του όρου «πρόσφυγας»	23
2.3. Πολιτική της Ευρώπης για την εκπαίδευση προσφύγων.....	24
2.4. Ευάλωτες ομάδες και εκπαίδευση.....	26
2.5. Ο ρόλος του εκπαιδευτή στην εκπαίδευση ευάλωτων ομάδων	27
2.6. Εκπαίδευση προσφύγων στην Ελλάδα	27
2.7. Κοινωνικός αποκλεισμός και ευπαθείς ομάδες.....	30
2.7 Κίνητρα και Εμπόδια των ευάλωτων ομάδων στην εκπαίδευση	32
2.8. Δομές Φιλοξενίας Βορείου Ελλάδος και Εκπαίδευση	34
2.9. Συμπεράσματα	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	36
3.1. Εισαγωγή.....	36
3.2. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	36
3.3. Συμπεράσματα	47
ΜΕΡΟΣ Β: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	48
4.1. Εισαγωγή.....	48
4.2. Σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα.....	48
4.3. Προσδιορισμός πληθυσμού – Δείγμα Έρευνας	50

4.4. Επιλογή συγκεκριμένης ερευνητικής μεθόδου	51
4.5. Επιλογή εργαλείων για τη συλλογή δεδομένων	52
4.6. Ερευνητική Διαδικασία	55
4.7. Ανάλυση Περιεχομένου	55
4.8. Περιορισμοί.....	57
4.8 Εγκυρότητα και Αξιοπιστία	58
4.9. Το ζήτημα των στοχαστικών πεποιθήσεων του ερευνητή.....	58
4.10. Συμπεράσματα	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5° - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ - ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	60
5.1. Εισαγωγή	60
5.2. Χαρακτηριστικά δείγματος.....	60
5.3. Πλεονεκτήματα Δια ζώσης Εκπαίδευσης.....	61
5.4. Μειονεκτήματα Δια ζώσης Εκπαίδευσης.....	66
5.5. Πλεονεκτήματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης	71
5.6. Μειονεκτήματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης	73
5.7. Αποτελεσματικότερος τρόπος μάθησης - θεωρία εκπαίδευσης ενηλίκων – προκαταλήψεις και αντικίνητρα	74
5.8. Συμπεράσματα	77
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6° – ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	78
6.1. Εισαγωγή	78
6.2. Συζήτηση.....	78
6.3. Συμπεράσματα	80
6.4. Προτάσεις	83
6.5. Συμπεράσματα	84
Βιβλιογραφικές αναφορές	85
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία	85
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	90
Ιστοσελίδες.....	92
Παράρτημα.....	94

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1: Αντιστοίχιση ερευνητικών ερωτημάτων – ερωτημάτων συνέντευξης	54
Πίνακας 2: Χαρακτηριστικά δείγματος.....	60

Εισαγωγή

Το 2015 ήταν μια χρονιά στην οποία παρατηρήθηκε μια πολύ μεγάλη προσφυγική ροή με κατεύθυνση τις χώρες που συμπεριλαμβάνονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.). Οι χώρες της Ε.Ε. ήταν πάντα ο προορισμός ατόμων από την Ασία και την Αφρική, προς αναζήτηση ενός καλύτερου μέλλοντος. Τη συγκεκριμένη περίοδο παρατηρείται μια σημαντική αύξηση των συγκεκριμένων ροών, με αποτέλεσμα η Ελλάδα, η οποία είναι και το νοτιοανατολικό σύνορο της Ε.Ε., να είναι μια από τις κύριες πύλες εισόδου. Η χώρα εντελώς απροετοίμαστη βρέθηκε στο επίκεντρο μιας άνευ προηγουμένου προσφυγικής κρίσης και κλήθηκε να διαχειριστεί ένα μεγάλο αριθμό κύμα προσφύγων, από χώρες όπως η σπαραζόμενη από τον εμφύλιο πόλεμο Συρία, αλλά και χώρες όπως το Ιράκ, το Αφγανιστάν και πολλές άλλες.

Είναι χαρακτηριστικό ότι σύμφωνα με στοιχεία του «Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης» (Δ.Ο.Μ.), το 2015 εισήλθαν στην Ευρώπη, με την ιδιότητα του πρόσφυγα ή του μετανάστη, συνολικά 1.046.599 άτομα, με τις 857.363 αφίξεις να έχουν ως είσοδο την στην Ελλάδα. Κάποια από αυτά τα άτομα παρέμειναν στην Ελλάδα, αλλά σχεδόν το σύνολο τους είχε ως σκοπό την μετακίνηση προς άλλες χώρες της Ε.Ε.

Μέχρι να ολοκληρωθούν οι διαδικασίες που απαιτούνται για τη χορήγηση ασύλου και την προώθηση και ένταξη τους σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ή την επαναπροώθηση στη χώρα τους, οι πρόσφυγες αυτοί φιλοξενούνται σε δομές φιλοξενίας, οι οποίες βρίσκονται σε νησιά και στην ενδοχώρα. Εκτός από τα βασικά αγαθά για την διαμονή και επιβίωσή τους, όπως είναι η στέγαση, η σίτιση και η παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, το Ελληνικό κράτος, αλλά και η Ε.Ε. μεριμνούν για την παροχή της απαραίτητης εκπαίδευσης, στους πρόσφυγες όλων των ηλικιών.

Η εκπαίδευση ενηλίκων εστιάζει στη διερεύνηση των ζητημάτων που σχετίζονται με τις εκπαιδευτικές ανάγκες των ενηλίκων. Ασχολείται με τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και με όλα τα γνωρίσματα και τα κίνητρα των εκπαιδευομένων, καθώς και τους παράγοντες οι οποίοι ενισχύουν ή εμποδίζουν την συμμετοχή τους στην διαδικασία μάθησης (Κόκκος, 2006). Στην κατηγορία των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων ανήκουν οι πρόσφυγες και οι μετανάστες καθώς τα βιώματά τους προέρχονται από δύσκολες

καταστάσεις, οι οποίες τους οδήγησαν άλλωστε σε μια ξένη χώρα, ενώ παράλληλα είναι μια εξαιρετικά ανομοιογενής ομάδα, αφού αποτελείται από άτομα διαφορετικής εθνικότητας και θρησκείας, διαφορετικής κουλτούρας και γενικότερα με ανόμοια κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά.

Οι πρόσφυγες οι οποίοι φιλοξενούνται για απροσδιόριστο χρονικό διάστημα στη χώρα μας έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις. Συγκεκριμένα, με βάση το εθνικό και ευρωπαϊκό δίκαιο το δικαίωμα στην εκπαίδευση είναι αναφαίρετο δικαίωμα, τόσο για τους ανήλικους, όσο και για τους ενήλικες πρόσφυγες, και αποτελεί το απαραίτητο θεμέλιο για το άτομο το οποίο προσπαθεί να ενταχθεί στην κοινωνία.

Σχετικά με τη μη τυπική εκπαίδευση των προσφύγων και των μεταναστών έχουν διενεργηθεί αρκετές έρευνες, με σκοπό την αποσαφήνιση των λόγων και των κινήτρων των ενηλίκων αυτής της κατηγορίας όταν προσφεύγουν σε προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων. Ένα θέμα το οποίο απασχόλησε τη Μούζου (2015) στην έρευνα που εκπόνησε στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής της εργασίας, ήταν το κατά πόσο το πρόγραμμα Οδυσσέας συνετέλεσε στην άρση του κοινωνικού αποκλεισμού μέσα από μια διαδικασία εγγραμματοσμού των μεταναστών, αλλά και την γνωριμία με τον ευρωπαϊκό τρόπο ζωής, αλλά και την επαφή με τις ευρωπαϊκές αξίες.

Σχετικά με το προφίλ των μεταναστών, η ποσοτική έρευνα της Μούζου (2015) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η πλειοψηφία των μεταναστών επιλέγει να αφήσει τη χώρα προέλευσης τους αναζητώντας ένα καλύτερο μέλλον. Η πλειοψηφία επιδιώκει να στείλει τα παιδιά του σε ελληνικό σχολείο, ενώ και οι ίδιοι επιδιώκουν να μάθουν ελληνικά, όπως και να μάθουν τον ελληνικό τρόπο ζωής. Αυτό σύμφωνα με την ερευνήτρια δείχνει και μια διάθεση των μεταναστών να απωλέσουν εκούσια ένα σημαντικό μέρος της ταυτότητας τους, αλλά παράλληλα καταβάλλουν προσπάθεια για την διατήρηση των παραδόσεων και των εθίμων της πατρίδας τους, προσπαθώντας να αποτελέσουν ένα τμήμα της σύγχρονης ελληνικής πολυπολιτισμικής κοινωνίας.

Η διαφορά μεταξύ των μεταναστών και των προσφύγων οι οποίοι φιλοξενούνται στις διάφορες δομές φιλοξενίας είναι ότι ακόμα δεν είναι σε θέση να γνωρίζουν την χώρα της Ε.Ε. η οποία θα τους δεχθεί τελικά, με αποτέλεσμα να χρειάζεται να εξεταστεί αν τα κριτήρια των ενηλίκων προσφύγων, αναφορικά με την εκπαίδευση τους, επηρεάζονται από αυτό το καθεστώς αβεβαιότητας.

Σύμφωνα με άλλες ποσοτικές έρευνες (ΙΜΕΠΟ, 2008; Λιάπη & Βουγιούκα, 2009) οι μετανάστες πιστεύουν ότι η γλωσσική τους εκπαίδευση είναι σημαντική και απαραίτητη ώστε να είναι ομαλή η ένταξη τους στην ελληνική κοινωνία. Μέσα από την βελτίωση των γλωσσικών δεξιοτήτων, αποκτούν περισσότερες ευκαιρίες για την δημιουργία καλύτερων κοινωνικών σχέσεων ενώ ταυτόχρονα μπορούν να βοηθηθούν για στην εύρεση εργασίας. Για τους μετανάστες γίνεται αντιληπτό ότι στην περίπτωση που δεν αποτελούν μέρος της παραγωγικής διαδικασίας, τότε είναι πιθανό να περιθωριοποιηθούν (Παπαδοπούλου, 2006). Η Μούζου (2015) συμπληρώνει ότι σε οι παλαιότερες γενιές μεταναστών, βασίζονταν στα ελληνικά που μάθαιναν μέσω της καθημερινότητας και της επαφής με τους Έλληνες, κυρίως στους χώρους εργασίας, ενώ οι επόμενες θεωρούν ότι η μάθηση της ελληνικής γλώσσας πρέπει να γίνει σε πιο οργανωμένο επίπεδο και για αυτό επιλέγουν να παρακολουθήσουν προγράμματα γλωσσικής εκπαίδευσης για ενήλικες.

Η ποιοτική έρευνα του Χατζηαργυρόπουλου (2019) στο πλαίσιο μεταπτυχιακής διατριβής, είχε ως στόχο τον εντοπισμό καλών εκπαιδευτικών πρακτικών. Για αυτό πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με εκπαιδευτές ενηλίκων σχετικά με το πόσο αποτελεσματική είναι η εφαρμογή καλών πρακτικών στο μάθημα της ελληνικής ως ξένης γλώσσας, την αξιολόγηση της ετοιμότητας και κατάρτισης τους προκειμένου να διδάξουν την ελληνική ως δεύτερη γλώσσα σε πρόσφυγες και μετανάστες, την αποτύπωση της γνώμης των εκπαιδευτών σχετικά με τη χρησιμότητα των καλών εκπαιδευτικών πρακτικών, καθώς και τη στάση των εκπαιδευομένων προσφύγων και μεταναστών απέναντι σε αυτές τις διδακτικές πρακτικές.

Μεταξύ άλλων συμπερασμάτων, ο Χατζηαργυρόπουλος (2019) σημειώνει ότι ο ρόλος των εκπαιδευτών ενηλίκων είναι πολυδιάστατος, αλλά αυτό είναι πολύ πιο έντονο στο πεδίο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης ενηλίκων, αφού δεν υπάρχει κάποια εκπαιδευτική τεχνική η οποία να βρίσκεται σε θέση να «εγγυηθεί» την επιτυχία της διαδικασίας μάθησης. Αυτό απαιτεί οι εκπαιδευτές αυτών των προγραμμάτων να μην καθησυχάζονται στις ήδη υπάρχουσες γνώσεις τους, αλλά αντιθέτως να προσπαθούν να εμπλουτίζουν συνεχώς τις δυνατότητές τους, τις ικανότητές τους και τις μεθόδους τις οποίες υιοθετούν μέσα από μια διαρκή διαδικασία κριτικού στοχασμού, αλλά και μέσω της παρακολούθησης επιμορφωτικών προγραμμάτων σχετικά με την πολιτισμική ετερότητα. Για αυτό το λόγο κρίνεται σκόπιμο οι εκπαιδευτές ενηλίκων που

συμμετέχουν σε τέτοια προγράμματα να ενστερνίζονται τις αρχές διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και κριτικής παιδαγωγικής, προκειμένου να είναι σε θέση να πετύχουν τις κατάλληλες συνθήκες οι οποίες θα βελτιώνουν την κοινωνική και γνωστική ανάπτυξη των προσφύγων εκπαιδευομένων τους. Κάθε τέτοιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα οφείλει να είναι συμπεριληπτικό, έτσι ώστε εκπαιδευτές να μπορούν να εξαλείψουν, μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία, κάθε στερεότυπο ή προκατάληψη απέναντι σε κάθε εύαλπη κοινωνική ομάδα, αλλά και την ανάδειξη των κοινών πολιτισμικών στοιχείων τα οποία σίγουρα θα υπάρχουν μεταξύ του ντόπιου πληθυσμού και των μεταναστών/προσφύγων (Παπασταμάτης, 2010).

Όσον αφορά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση των ενήλικων προσφύγων, η κατοχή και η χρήση ηλεκτρονικών συσκευών είναι σημαντικό κριτήριο για την συμμετοχή των εκπαιδευομένων στην ηλεκτρονική και εξ αποστάσεως μάθηση. Ειδικότερα, κατά την διάρκεια της πανδημίας λόγω του κορονοϊού, οι ηλεκτρονικές συσκευές είναι τα μόνα μέσα τα οποία μπορούν να δώσουν πρόσβαση στην εκπαίδευση. Σύμφωνα με έρευνα της UNESCO, οι επωφελούμενοι κρίνουν απαραίτητη συσκευή το κινητό τηλέφωνο και θεωρούν την χρήση του περισσότερο σημαντική από τον τόπο διαμονής τους και το φαγητό τους (Jonghwi, 2020). Επιπλέον, τον Μάρτιο του 2020 υπήρξε σημαντική αύξηση των εγγραφών στα online μαθήματα της πλατφόρμας Coursera συγκριτικά με τον μήνα Μάρτιο του 2019 (Jonghwi, 2020) πράγμα το οποίο δηλώνει την θέληση για συμμετοχή στις εκπαιδευτικές διαδικασίες. Τέλος, κατά την διάρκεια της πανδημίας στην χώρα της Ιορδανίας, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ δημιούργησε δύο online πλατφόρμες με δωρεάν πρόσβαση στον προσφυγικό πληθυσμό (Hannah, 2020).

Μελετώντας τη σχετική βιβλιογραφία παρατηρείται ένα έλλειμμα σχετικών ερευνών αναφορικά με την εκπαίδευση των ενηλίκων μεταναστών και προσφύγων οι οποίες φιλοξενούνται σε διάφορες δομές σε όλη την Ελλάδα. Η έρευνα η οποία θα υλοποιηθεί το πλαίσιο της παρούσας εργασίας έχει ως σκοπό τη διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτών οι οποίοι συμμετέχουν σε προγράμματα μη τυπικής εκπαίδευσης μέσα στις προσφυγικές δομές, σχετικά με την αποτελεσματικότητα αυτών των προγραμμάτων, τα κίνητρα των προσφύγων και την αντιμετώπιση των εμποδίων των εκπαιδευομένων.

Η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα μετά την αλλαγή στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού, έγινε χώρα υποδοχής πολλών μεταναστών οι οποίοι αναζητούσαν μια

καλύτερη τύχη σε μια χώρα η οποία ανήκε στην Ε.Ε., όπως η Ελλάδα. Ακόμα η Ελλάδα κλήθηκε και ενσωματώσει και πολλούς παλιννοστούντες Έλληνες από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Και στις δύο περιπτώσεις είχαμε να κάνουμε περισσότερο με μετανάστες παρά με πρόσφυγες, ενώ είτε νόμιμοι είτε παράνομοι οι μετανάστες, διέμεναν εκτός δομών φιλοξενίας, ενώ προέρχονταν από χώρες της Ευρώπης.

Στην περίπτωση των μεταναστευτικών ροών, ιδιαίτερα μετά το 2015, έχουμε να κάνουμε περισσότερο με πρόσφυγες οι οποίοι προσπαθώντας να αντιμετωπίσουν και να αποφύγουν μια κατάσταση πολέμου, αναζητούν καταφύγιο σε χώρες της Ε.Ε. Η πλειοψηφία τους προέρχεται από διάφορες χώρες, το οποίο σημαίνει διαφορές σε κοινωνικό, θρησκευτικό και πολιτισμικό επίπεδο. Προκειμένου αυτοί οι πρόσφυγες να μπορέσουν να γίνουν δεκτοί από χώρες της Ε.Ε. άρχισε μια διαδικασία καταγραφής, η οποία μέχρι να ολοκληρωθεί, οι πρόσφυγες-μετανάστες φιλοξενούνται σε ειδικές δομές.

Δεν υπάρχουν στοιχεία σχετικά με το ποια είναι η χώρα προορισμού, αλλά από τις προσπάθειες πολλών φαίνεται ότι η Ελλάδα αποτελεί ένα ενδιάμεσο σταθμό, παρά ένα προορισμό. Σε κάθε περίπτωση, από την στιγμή που η Ελλάδα ανήκει ως Κράτος στην Ε.Ε. οφείλει να παρέχει το αγαθό της εκπαίδευσης σε όλους τους πρόσφυγες-μετανάστες ανεξαρτήτου ηλικίας. Προκειμένου μια τέτοια προσπάθεια να ευοδωθεί χρειάζεται να μελετηθεί η άποψη των εκπαιδευτών ενηλίκων, οι οποίοι επίσης έρχονται αντιμέτωποι με την πρόκληση της εκπαίδευσης μιας μεγάλης, ετερόκλητης και προφανώς ευάλωτης ομάδας.

Η έρευνα θα εστιάσει σε θεσμικό μικροκοινωνικό επίπεδο, ενώ θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι εντάσσεται τόσο στο πεδίο της Διδακτικής Έρευνας των Μέσων, αλλά και στην Ανάπτυξη Δομών Εκπαίδευσης για ενήλικες, ενώ τα αποτελέσματα της αναμένεται να αποτελέσουν ένα σημαντικό οδηγό για την υλοποίηση σχετικών προγραμμάτων, τόσο από φορείς της Ελληνικής πολιτείας, αλλά και από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, αλλά και μεμονωμένους εκπαιδευτές προκειμένου το περιεχόμενο των προγραμμάτων να προσαρμοστεί καλύτερα στις εκπαιδευτικές και άλλες ανάγκες των ενηλίκων προσφύγων και μεταναστών.

ΜΕΡΟΣ Α: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

1.1. Εισαγωγή

Στην συγκεκριμένη ενότητα γίνεται αναφορά στην θεωρία της εκπαίδευσης ενηλίκων και διάφορων σχετικών εννοιών. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται οι βασικές αρχές της Εκπαίδευσης Ενηλίκων ενώ στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά των ενήλικων εκπαιδευομένων. Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην τυπική και μη τυπική εκπαίδευση, στο πέμπτο κεφάλαιο αναπτύσσεται η θεωρία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και στο έκτο αναφέρονται οι τρεις τεχνικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

1.2. Εκπαίδευση Ενηλίκων

Ένα σημαντικό μέρος της παρούσας εργασίας αφορά την εκπαίδευση ενηλίκων και για αυτό κρίνεται σκόπιμο να παρουσιαστούν οι βασικές αρχές της, καθώς και οι έννοιες που σχετίζονται με αυτή.

Σύμφωνα με τον ορισμό της UNESCO (1976), όπως αναφέρεται από τον Rogers, (2002):

«Εκπαίδευση ενηλίκων είναι κάθε εκπαιδευτική διεργασία, κάθε περιεχομένου, επιπέδου ή μεθόδου, είτε πρόκειται για τυπική εκπαίδευση είτε όχι, είτε για διεργασία που επεκτείνει χρονικά ή αντικαθιστά την αρχική εκπαίδευση στα σχολεία, κολέγια και πανεπιστήμια, καθώς και για μαθητεία, μέσω των οποίων άτομα που θεωρούνται ενήλικα από την κοινωνία στην οποία ανήκουν αναπτύσσουν τις ικανότητές τους, εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους, βελτιώνουν τα τεχνικά και επαγγελματικά τους προσόντα ή τα προσανατολίζουν προς άλλη κατεύθυνση. Με τον τρόπο αυτό επιφέρουν αλλαγές στις στάσεις ή τη συμπεριφορά τους με τη διπλή προοπτική της πλήρους προσωπικής ανάπτυξης και της συμμετοχής σε μια εναρμονισμένη και αυτοδύναμη κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη.»

Το ίδιο εμπεριστατωμένος είναι και ο ορισμός του ΟΟΣΑ (1997), όπως αναφέρεται από τον Rogers, (2002):

«Η Εκπαίδευση Ενηλίκων αφορά οποιαδήποτε μαθησιακή δραστηριότητα ή πρόγραμμα σκόπιμα σχεδιασμένο από κάποιον εκπαιδευτικό φορέα, για να ικανοποιήσει

οποιαδήποτε ανάγκη κατάρτισης ή ενδιαφέρον που ενδέχεται να πραγματοποιηθεί σε οποιοδήποτε στάδιο της ζωής ενός ανθρώπου που έχει υπερβεί την ηλικία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και η κύρια δραστηριότητά του δεν είναι πλέον η εκπαίδευση. Η «σφαίρα» της, επομένως, καλύπτει μη επαγγελματικές, επαγγελματικές, γενικές, τυπικές και μη τυπικές σπουδές, καθώς επίσης και την εκπαίδευση που έχει συλλογικό κοινωνικό σκοπό»

Σύμφωνα με αυτούς τους ορισμούς μπορούμε να ορίσουμε την Εκπαίδευση Ενηλίκων ως ένα οργανωμένο μέρος της Δια Βίου Μάθησης, το οποίο απευθύνεται σε ενηλίκους, ενώ ταυτόχρονα υποδηλώνει και ένα ανθρωπιστικό προσανατολισμό των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που πραγματοποιούνται εντός αυτού του πλαισίου, με σκοπό τις ποικίλες ανάγκες των εκπαιδευομένων (Κόκκος, 2005).

Για τον όρο «ενηλικιότητα» έχουν διατυπωθεί πολλές διαφορετικές απόψεις οι οποίες καταλήγουν σε ένα κοινό σημείο, μέσα από το οποίο αναφέρεται ότι η ενηλικιότητα δεν συμβαδίζει απαραίτητα με την ηλικία ενηλικίωσης. Ένα άτομο αποκτά την ιδιότητα της ενηλικιότητας όταν αυτό αντιμετωπίζεται από τα άλλα μέλη της κοινωνίας στην οποία ανήκει και παράλληλα το ίδιο θεωρεί ότι έχει κατακτήσει αυτό το επίπεδο (Κόκκος, 2005).

Ο Knowles επισημαίνει ότι ένα άτομο θεωρείται ενήλικος όταν αισθάνεται τον εαυτό του ως ενήλικο και η συμπεριφορά του είναι αντίστοιχη. Η ενηλικιότητα, δηλαδή, «αναφέρεται στο γεγονός ότι και η επίγνωση των ίδιων των ατόμων για τον εαυτό τους και η αντίληψη των άλλων γι' αυτούς τους απονέμει τα χαρακτηριστικά της ενηλικιότητας μέσα στην κοινωνία τους» (Jarvis, 2003). Ο Rogers αναφέρει τρεις προϋποθέσεις για την ενηλικιότητα: «την ωριμότητα-πλήρη ανάπτυξη, την αίσθηση προοπτικής-ισορροπία, την υπευθυνότητα-διάθεση για αυτοπροσδιορισμό» (Rogers, 1999). Πρακτικά λοιπόν, η ενηλικιότητα είναι το στάδιο εκείνο κατά το οποίο σηματοδοτείται η κίνηση προς ένα ολοένα μεγαλύτερο αυτοπροσδιορισμό (Κόκκος, 2005).

1.3. Χαρακτηριστικά ενηλίκων εκπαιδευομένων

Οι ενήλικες είναι μια ομάδα η οποία έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα οποία και τους διακρίνουν από τους ανήλικους εκπαιδευόμενους. Σύμφωνα με τον Rogers (1999), αυτά είναι τα παρακάτω:

- Οι ενήλικες επιλέγουν να συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία με συγκεκριμένους στόχους. Οι στόχοι τους μπορεί να σχετίζονται με το επάγγελμά τους ή με κάποιον ρόλο που καλούνται να αναλάβουν κατά την ενήλικη ζωή τους και αφορά την προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη τους.
- Οι προσδοκίες τους από την εκπαιδευτική διαδικασία είναι συγκεκριμένες. Αυτές οι προσδοκίες μπορεί να έχουν ως πηγή την εμπειρία τους σχετικά με το τι είναι μάθηση, οι οποίες συνήθως προέρχονται από την εμπειρία τους από τα χρόνια που πέρασαν στο σχολείο, και να φθάνουν ως και συγκεκριμένες προσδοκίες τους από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα το οποίο παρακολουθούν.
- Διαθέτουν ένα ευρύ φάσμα γνώσεων και εμπειριών. Πρόκειται για ένα φάσμα σημαντικά ευρύτερο από το αντίστοιχο των ανηλίκων, καθώς προσέρχονται στην εκπαίδευση με ήδη διαμορφωμένες αντιλήψεις. Οι εμπειρίες αυτές είναι η αφετηρία για την μάθηση και για τους ενήλικες η εμπειρία αυτή αποτελεί τη βάση για τη δημιουργία της ατομικής τους αντίληψης και ταυτότητά τους. Για αυτό το λόγο, κάθε απόρριψη αυτών των εμπειριών, είναι δυνατόν να εκλαμβάνεται ως μια προσωπική απόρριψη, η οποία μπορεί να προκαλέσει στους ενήλικες εκπαιδευόμενους αρνητικά συναισθήματα, τα οποία με τη σειρά τους μπορεί να προκαλέσουν αρνητικές συμπεριφορές και στάσεις στο πλαίσιο μιας εκπαιδευτικής διαδικασίας.
- Επιζητούν την ενεργητική συμμετοχή. Ο ενήλικας θεωρεί τον εαυτό του χειραφετημένο, ενώ επιπλέον έχει και μια έντονη τάση για αυτοκαθορισμό. Αυτό οδηγεί σε μια έντονη επιθυμία τους να συμμετέχουν και να έχουν λόγο σε κάθε στάδιο ενός προγράμματος εκπαίδευσης, τόσο στο στάδιο του σχεδιασμού, όσο και με τον τρόπο με τον οποίο αυτό θα υλοποιηθεί και εν γένει σε όλη την εκπαιδευτική διαδικασία.
- Έχουν διαμορφωμένες στρατηγικές μάθησης. Αυτοί οι τρόποι και οι στρατηγικές επηρεάζονται από τις ικανότητές και εμπειρίες τους, αλλά και από την προσωπικότητάς τους. Είναι αυτονόητο ότι ο ρυθμός μάθησης, σε μια ομάδα εκπαιδευομένων, δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι είναι ο ίδιος.
- Βρίσκονται σε μια δυναμική διεργασία ανάπτυξης και όχι σε στασιμότητα. Αυτές οι διεργασίες δεν παύουν με την ενηλικίωση, αφού οι αλλαγές συνεχίζουν να συμβαίνουν σε όλη την ενήλικη ζωή τους, και αφορούν σε ποικίλα επίπεδα, από τη φυσική κατάσταση, έως το διανοητικό επίπεδο τους, αλλά και τα συναισθήματα και τις σχέσεις με τους άλλους και φυσικά την επαγγελματική τους ζωή. Αυτές οι αλλαγές είναι

αυτονόητο ότι δεν μπορούν να αφήσουν ανεπηρέαστη την εκπαιδευτική διαδικασία στην οποία συμμετέχουν.

- Έχουν ενδιαφέροντα, υποχρεώσεις, καθήκοντα και δεσμεύσεις, τα οποία είναι δυνατόν να δρουν ανταγωνιστικά και να έρχονται σε σύγκρουση. Αυτός ο ανταγωνισμός είναι σε θέση να προκαλέσει μια σειρά από εμπόδια στη μάθηση. Ένας ενήλικας εκπαιδευόμενος έχει πολλαπλούς κοινωνικούς ρόλους, ο καθένας από τους οποίους έχει πολλά καθήκοντα και δεσμεύσεις. Έτσι λοιπόν, οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι μπορεί να είναι σύζυγοι, γονείς, εργαζόμενοι κ.ά. Αυτά τα διάφορα περιβάλλοντα στα οποία κινείται ο ενήλικας εκπαιδευόμενος, μπορεί να είναι υποστηρικτικά, το οποίο λειτουργεί υπέρ της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αλλά το πιθανότερο είναι τα διάφορα καθήκοντα και υποχρεώσεις με τα οποία είναι επιφορτισμένοι οι ενήλικες να αποτελούν ένα εμπόδιο στην πορεία εκπαίδευσης.
- Αναπτύσσουν έντονους μηχανισμούς άμυνας. Οι μηχανισμοί άμυνας ενεργοποιούνται και προσπαθούν να μην αμφισβητούν τις αντιλήψεις και συνήθειες τους. Κρίνεται λοιπόν σκόπιμο ο κάθε εκπαιδευτής να είναι σε θέση να διαχειριστεί ζητήματα τα οποία πηγάζουν από αυτούς τους μηχανισμούς άμυνας, οι οποίοι είναι δυνατόν να οδηγήσουν ακόμα και στην παραίτηση του εκπαιδευομένου και προφανώς θέτουν σημαντικά εμπόδια στην πορεία μάθησης.

1.4. Τυπική άτυπη και μη τυπική εκπαίδευση

Οι όροι «τυπική εκπαίδευση» και «άτυπη εκπαίδευση» δεν χρησιμοποιούνται προκειμένου να χαρακτηριστεί ποιοτικά μια εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά απλά περιγράφουν τη συμβολή της διττής πρακτικής που θα πρέπει να χαρακτηρίζει την εκπαίδευση. Ως «τυπική εκπαίδευση» (“formal education”) ορίζεται ένα εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο είναι ιεραρχημένο, δομημένο και οργανωμένο χρονικά σε βαθμίδες. Ένα τέτοιο σύστημα είναι το παραδοσιακό εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο έχουν όλα τα κράτη και περιλαμβάνει βαθμίδες από την Πρωτοβάθμια εκπαίδευση έως και το Πανεπιστήμιο. Ένα τέτοιο σύστημα περιλαμβάνει τόσο τις γενικές ακαδημαϊκές σπουδές, αλλά και τα διάφορα εξειδικευμένα προγράμματα και θεσμούς τα οποία παρέχουν μια ολοκληρωμένη επαγγελματική και τεχνικής εκπαίδευση (Jeffs & Smith 1999). Ως «άτυπη εκπαίδευση» (“informal education”), σύμφωνα με τους Jeffs & Smith (1990) περιγράφεται κάθε διαδικασία με την οποία το κάθε άτομο, σε όλη τη διάρκεια του βίου του, μαθαίνει και αποκτά ικανότητες και γνώσεις, οι οποίες προέρχονται από

την καθημερινή του εμπειρία και τις επιδράσεις του περιβάλλοντος το οποίο μπορεί να είναι ο χώρος εργασίας, η οικογένεια, διάφορες ελεύθερες ασχολίες κ.ά. Από τα παραπάνω φαίνεται ότι με την άτυπη εκπαίδευση πρακτικά μεταφερόμαστε στο αντίθετο άκρο από αυτό της τυπικής, ενώ συνήθως εννοείται κάθε εκπαιδευτική δραστηριότητα, η οποία δεν είναι ο οργανωμένη, και η οποία λαμβάνει χώρα εκτός των τυπικών πλαισίων του σχολείου.

Ως «μη τυπική εκπαίδευση» (“non formal education”) νοείται κάθε οργανωμένη εκπαιδευτική δραστηριότητα, εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, η οποία απευθύνεται σε συγκεκριμένη ομάδα εκπαιδευομένων και έχει συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς στόχους (Jeffs & Smith 1990). Πρακτικά, η μη τυπική εκπαίδευση αποτελεί ένα ενδιάμεσο σταθμό ανάμεσα στα δυο άκρα, τα οποία καταλαμβάνουν η τυπική και η άτυπη εκπαίδευση, και αναφέρεται σε δραστηριότητες που υλοποιούνται κατά κύριο λόγο εκτός του σχολείου, δεν αναπτύσσονται απαραίτητα για σχολική χρήση, αλλά ούτε και έχουν ως σκοπό να αποτελέσουν μέρος ενός συνεχιζόμενου σχολικού προγράμματος. Παρόλα αυτά είναι δυνατόν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά, και σίγουρα όχι ανταγωνιστικά, προς την θεσμοθετημένη εκπαίδευση (Καριώτογλου, 2011).

Οι Hann & Jackson (1995) υποστηρίζουν ότι είναι λανθασμένη η υιοθέτηση μιας μοναδικής στρατηγικής μάθησης, η οποία θα είναι είτε τυπική είτε άτυπη. Αυτό τεκμηριώνεται από το γεγονός ότι αν η γνώση που έχουμε για την άτυπη εκπαίδευση μεταφερθεί σε ένα τυπικό περιβάλλον μάθησης, τότε δεν αποδεικνύεται μόνο η αξία της άτυπης εκπαίδευσης αλλά επιπλέον εμπλουτίζεται και η τυπική.

1.5. Εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Ο παραδοσιακός τρόπος διδασκαλίας θέτει αρκετούς περιορισμούς σε εκπαιδευτές και εκπαιδευομένους. Η ανοιχτή εκπαίδευση δίνει την ευκαιρία στους εκπαιδευομένους να ελέγχουν τον ρυθμό και τους τρόπους με τους οποίους θα παρακολουθήσουν την εκπαιδευτική διαδικασία.

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ορίζεται «ως η εκπαίδευση που διδάσκει και ενεργοποιεί τον μαθητή πώς να μαθαίνει μόνος του και πώς να λειτουργεί αυτόνομα προς μία ευρετική πορεία αυτομάθησης» (Λιοναράκης, 2005). Μέσα από την εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορούμε να προσφέρουμε δραστηριότητες στο ευρύτερο κοινό και ειδικά

στα άτομα τα οποία δεν είναι σε θέση να παρακολουθήσουν εκπαιδευτικές δραστηριότητες με τους συμβατικούς τρόπους διδασκαλίας (Μουζάκης, 2006).

Τα βασικότερα χαρακτηριστικά που βρίσκουμε στην ανοιχτή εκπαίδευσης είναι: α) πρόσβαση κοινωνικά και οικονομικά αποκλεισμένων ομάδων, εθνικών και θρησκευτικών μειονοτήτων, β) πολλαπλές ευκαιρίες μάθησης, γ) διά βίου μάθηση, δ) ευελιξία, ε) μαθητικό – κεντρικό σύστημα, στ) αναγνώριση προηγούμενων εμπειριών μάθησης και δεξιοτήτων (Λιοναράκης, 2009).

Η εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (εξΑΕ) στο πέρασμα των ετών έχει οριστεί με διάφορους τρόπους. Οι ορισμοί των Dohmen (1967) (όπως αναφέρεται στο Keegan, 2001), του Peters (2003), του Moore (1993) και του Holmberg (1977), έχουν ως κοινό σημείο αναφορά δύο παραδοχές, οι οποίες είναι και αυτές που χαρακτηρίζουν την ιδιαιτερότητα της εξΑΕ αλλά ταυτόχρονα τη διαφοροποιούν ταυτόχρονα από τη διά ζώσης. Η πρώτη παραδοχή αναφέρεται στην απόσταση που υπάρχει μεταξύ του εκπαιδευτή και του εκπαιδευομένου και η δεύτερη τον τρόπο με τον οποίο είναι δομημένο το εκπαιδευτικό υλικό που χρησιμοποιείται στην εξΑΕ. Μεταγενέστεροι ορισμοί, όπως αυτοί των Garisson & Shale (1987), Barker (1989) (όπως αναφέρεται στο Keegan, 2001), αλλά και του Moore (1993), εστιάζουν στις δυνατότητες που παρέχει η τεχνολογία αναφορικά με την αλληλεπίδραση και τη διαδραστικότητα.

Ο Keegan (2001) μελέτησε τον τρόπο με τον οποίο 62 εκπαιδευτικά ιδρύματα που εφαρμόζαν την εξΑΕ με σκοπό να εντοπίσει κοινά χαρακτηριστικά. Μέσα από αυτήν την προσπάθεια, και σε συνδυασμό με τις διάφορες παιδαγωγικές προσεγγίσεις της εξΑΕ, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι αυτή αποτελεί μια μορφή εκπαίδευσης η οποία χαρακτηρίζεται:

- Την ύπαρξη μιας φυσικής απόστασης μεταξύ σπουδαστή και εκπαιδευτή, η οποία στις περισσότερες περιπτώσεις διατρέχει όλη την εκπαιδευτική διαδικασία, στοιχείο που τη διακρίνει ξεκάθαρα από τη συμβατική εκπαίδευση η οποία διενεργείται σε μια αίθουσα διδασκαλίας, όπου ο εκπαιδευτής και ο σπουδαστής είναι συγχρόνως παρόντες.
- Τον κεντρικό ρόλο που κατέχει ο εκπαιδευτικός οργανισμός, ο οποίος είναι υπεύθυνος για το σχεδιασμό, την οργάνωση και την προετοιμασία του σχετικού διδακτικού υλικού, αλλά παράλληλα αναλαμβάνει και την υποστήριξη των

σπουδαστών, το οποίο αποτελεί ένα στοιχείο το οποίο διαφοροποιεί την εξΑΕ από διάφορα προγράμματα αυτοδιδασκαλίας και αμιγώς προσωπικής μελέτης.

- Τη χρήση διάφορων τεχνικών μέσων, τα οποία μπορεί να έχουν έντυπη, οπτικοακουστική ή ηλεκτρονική μορφή, τα οποία λειτουργούν ως φορείς μεταφοράς του εκπαιδευτικού περιεχόμενου, αλλά και ως μέσα σύνδεσης εκπαιδευτή και εκπαιδευομένου.
- Τη δυνατότητα για αμφίδρομη επικοινωνία, η οποία λειτουργεί προς όφελος των εκπαιδευομένων από τον «τεχνολογικά υποστηριζόμενο διάλογο», δηλαδή με χρήση της τεχνολογίας, ο οποίος είναι διαφορετικός από το σχετικό διάλογο ο οποίος λαμβάνει χώρα σε μια δια ζώσης εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς σε αυτήν η τεχνολογία εστιάζει σε άλλες λειτουργίες.
- Την απουσία, σε πολλές περιπτώσεις και παντελώς, της λειτουργίας μιας μαθησιακής ομάδας, καθώς και από τη χρήση εξατομικευμένων μορφών διδασκαλίας οι οποίες παρόλα αυτά δεν είναι απαραίτητο να αποκλείουν τη δυνατότητα ομαδικών συναντήσεων, είτε δια ζώσης, είτε με τη χρήση της τεχνολογίας.

Σύμφωνα με τον Keegan (2001), η εξΑΕ περιλαμβάνει δύο διαστάσεις. Από αυτές η μία αφορά την εξ αποστάσεως διδασκαλία, η οποία έχει άμεση σχέση με την ανάπτυξη του κατάλληλου μαθησιακού υλικού, για το οποίο είναι υπεύθυνος κάποιος εκπαιδευτικός οργανισμός και η άλλη την εξ αποστάσεως μάθηση, η οποία αναφέρεται στη μαθησιακή διαδικασία στην οποία συμμετέχει ενεργά ο εκπαιδευόμενος.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ο διαφορετικός ρόλος του διδακτικού περιεχομένου καθώς και των μέσων με τα οποία αυτό παρουσιάζεται. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω και σύμφωνα με το Ματραλή (1998), η κύρια διαφορά της σε σχέση με άλλες εκπαιδευτικές μεθόδους, είναι η φυσική απόσταση που χωρίζει τον διδάσκοντα από τον διδασκόμενο, αφού ο δεύτερος καλείται να μάθει χωρίς την παρουσία του πρώτου και μακριά από μια παραδοσιακή αίθουσα διδασκαλίας. Για αυτό το λόγο, ρόλος του διδάσκοντα στην εξΑΕ είναι ιδιαίτερος, αφού δεν είναι ο κύριος φορέας της γνώσης, αλλά λειτουργεί περισσότερο ως σύμβουλος και εμψυχωτής, ενώ σε συνδυασμό και με το ειδικά σχεδιασμένο και διαμορφωμένο εκπαιδευτικό υλικό, η εξΑΕ καθίσταται μια εκπαίδευση που διδάσκει, αλλά και ενεργοποιεί τον εκπαιδευόμενο, στην κατεύθυνση του να μαθαίνει μόνος του, αλλά και για το πώς θα

λειτουργεί αυτόνομα σε μία ευρετική πορεία αυτομάθησης και γνώσης (Λιοναράκης, 2001).

Η συμβατική εκπαίδευση χαρακτηρίζεται από μια τριαδική σχέση εκπαιδευτή, εκπαιδευομένου και περιεχομένου, ενώ στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση αυτή η σχέση διαμορφώνεται σε μια τετραδική σχέση με άξονες τον εκπαιδευτή, τον εκπαιδευόμενο, το εκπαιδευτικό υλικό και το μέσο με το οποίο αυτό μεταφέρεται το εκπαιδευτικό υλικό στον εκπαιδευόμενο (Σοφός & Kron, 2010). Αυτό δείχνει ότι στην εκπαιδευτική διαδικασία της εξΑΕ, το εκπαιδευτικό υλικό κατέχει ένα πολύ βασικό ρόλο. Ο εκπαιδευόμενος μαθαίνει από αυτό, είτε είναι έντυπο είτε είναι ηλεκτρονικό, ενώ ο εκπαιδευτής υποστηρίζει το εκπαιδευτικό υλικό και, παράλληλα, συμβουλεύει και καθοδηγεί τον εκπαιδευόμενο.

1.6. Τεχνικές εκπαίδευσης ενηλίκων

Η ανάπτυξη των επικοινωνιών και της πληροφορικής έδωσαν την δυνατότητα δημιουργίας και ανάπτυξης διαδικτυακών περιβαλλόντων μάθησης δίνοντας ώθηση στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Σημαντικό ρόλο στην εκπαιδευτική πραγματικότητα διαδραματίζουν οι ΤΠΕ. Οι έννοιες του χώρου και του χρόνου έχουν αλλάξει σε σχέση με την δια ζώσης διδασκαλία. (Αναστασιάδης Π., 2006). Οι εξ αποστάσεως τεχνικές εκπαίδευσης ενηλίκων χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: 1. Ασύγχρονη, 2. Σύγχρονη και 3. Μεικτή (Αναστασιάδης Π., 2014)

1. Σύγχρονη μάθηση

Η σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση πραγματοποιείται μεταξύ του εκπαιδευτή και του εκπαιδευομένου με ταυτόχρονη αλληλεπίδραση και σε πραγματικό χρόνο. Με την χρήση των τεχνολογικών εργαλείων, όπως η τηλεδιάσκεψη μπορεί να πραγματοποιηθεί η εκπαιδευτική διαδικασία μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευομένου σε διαφορετικό γεωγραφικό χώρο. Ο εκπαιδευτής ελέγχει την διαδικασία της διδασκαλίας και οι εκπαιδευόμενοι μπορούν να ανταλλάσσουν απόψεις και να εκπονούν εργασίας είτε ομαδικά είτε ατομικά.

2. Ασύγχρονη μάθηση

Στην ασύγχρονη μάθηση ο εκπαιδευόμενος επιλέγει τον χρόνο και τον χώρο που θα παρακολουθήσουν την εκπαιδευτική διαδικασία. Δεν υπάρχει περιορισμός και πίεση

χρόνου ενώ μπορούν να συλλέξουν και να μελετήσουν το διδακτικό υλικό με δικό τους χρονοδιάγραμμα. Τα κυριότερα εργαλεία της ασύγχρονης μάθησης είναι οι πλατφόρμες ασύγχρονης μάθησης και τα εκπαιδευτικά λογισμικά (Αναστασιάδης Π., 2006).

3. Μεικτή μάθηση

Στην μεικτή μάθηση βρίσκουμε τα πλεονεκτήματα της σύγχρονης και ασύγχρονης μάθησης. Οι ανάγκες των εκπαιδευομένων, οι περιορισμοί στον χώρο και στον χρόνο και η ανάγκη για ευελιξία στους ρυθμούς της μάθησης δημιούργησαν την μεικτή μάθηση μέσα από την οποία συνδυάζουμε διαφορετικές παιδαγωγικές προσεγγίσεις, συνδυάζουμε την διδακτική τεχνολογία σε πραγματικές εργασιακές συνθήκες και έχει στόχο την παραγωγή θετικών μαθησιακών αποτελεσμάτων.

1.7. Συμπεράσματα

Στην πρώτη ενότητα εξετάσαμε και αναλύσαμε γενικά στοιχεία γύρω από την εκπαίδευση ενηλίκων. Πιο συγκεκριμένα, έγινε αναφορά στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ενήλικων εκπαιδευομένων, στην τυπική και μη τυπική εκπαίδευση των ενηλίκων και τέλος στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Στην επόμενη ενότητα γίνεται ανάλυση εννοιών σχετικά με την εκπαίδευση των προσφύγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

2.1. Εισαγωγή

Στην παρούσα ενότητα, η οποία χωρίζεται σε έξι κεφάλαια, θα αναλύσουμε τις έννοιες γύρω από την εκπαίδευση προσφύγων. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αποσαφήνιση του όρου «πρόσφυγα». Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύουμε την πολιτική της Ευρώπης σχετικά με την εκπαίδευση των προσφύγων. Στο τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην εκπαίδευση των ευάλωτων ομάδων και στον ρόλο του εκπαιδευτή. Στο έκτο κεφάλαιο αναλύουμε την κατάσταση των προσφύγων σχετικά με την εκπαίδευσή τους στην Ελλάδα. Στο έβδομο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού και των ευπαθών ομάδων. Στο όγδοο κεφάλαιο περιγράφονται κίνητρα και εμπόδια των ευάλωτων ομάδων στην εκπαίδευση και στο ένατο κεφάλαιο αναφέρονται δομές φιλοξενίας Βορείου Ελλάδος.

2.2. Αποσαφήνιση του όρου «πρόσφυγας»

Ο όρος του «πρόσφυγα» έχει χρησιμοποιηθεί πολλές φορές λάθος στην καθημερινή μας ομιλία συγχέοντάς τον με τον όρο του μετανάστη. Ο όρος του πρόσφυγα έχει οριστεί από την Συνθήκη της Γενεύης άρθρο 1 (28.07.1951) ως το άτομο το οποίο βρίσκεται εκτός της χώρας υπηκοότητάς του και δεν θέλει να βρίσκεται υπό την νομική της προστασία εξαιτίας δικαιολογημένου λόγου να φοβάται να μην εκδιωχθεί λόγω της θρησκείας του, της εθνικής καταγωγής του και πολιτικών πεποιθήσεων. Επιπλέον, πρόσφυγας θεωρείται το άτομο το οποίο δεν θέλει να επιστρέψει στην χώρα καταγωγής του εξαιτίας των λόγων που προ αναφέραμε (ΥΠΠΕΘ, 2017).

Γενικότερα, ο όρος του πρόσφυγα περιβάλλεται από τις εξής συνθήκες: δικαιολογημένο φόβο για τυχόν δίωξη, δίωξη που οφείλεται στην εθνικότητα, κοινωνική τάξη, φυλή και θρησκεία, αναγκαστική φυγή. Το άτομο το οποίο θεωρείται πρόσφυγας μπορεί να κατέχει άδεια παραμονής και μέσω αυτής αποκτά δικαιώματα για εκπαίδευση, εργασία και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.

Τα κράτη έχουν την αρμοδιότητα και ευθύνη να ελέγχουν την είσοδο ατόμων τα οποία δεν θεωρούνται πολίτες τους (Ινστιτούτο Μεταναστευτικής πολιτικής, ΙΜΕΠΟ, 2007). Τα άτομα τα οποία μετακινούνται σε διαφορετική χώρα από την χώρα καταγωγής τους για προσωπικούς ή επαγγελματικούς λόγους θεωρούνται μετανάστες.

2.3. Πολιτική της Ευρώπης για την εκπαίδευση προσφύγων

Οι μαθητές από οικογένειες μεταναστών δυσκολεύονται συχνά να προσαρμοστούν στο νέο μαθησιακό περιβάλλον. Για αυτόν τον λόγο οι επαγγελματίες εκπαίδευσης και κατάρτισης είναι καλό να επωφελούνται με την ανταλλαγή γνώσεων και με ορθές πρακτικές για την κάλυψη των μαθησιακών αναγκών των μαθητών σε ολόένα και πιο διαφορετικές και πολύγλωσσες αίθουσες διδασκαλίας (Εκπαίδευση και κατάρτιση, 2021).

Από το 2016, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστήριξε τις προσπάθειες των κρατών μελών να εντάξουν τους μετανάστες στα εθνικά τους συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης, από την προσχολική εκπαίδευση έως την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το σχέδιο δράσης της Επιτροπής για την ένταξη των μαθητών που είναι υπήκοοι από τρίτες χώρες στην εκπαίδευση έχει προσδιορίσει τρεις προτεραιότητες για την εκπαίδευση:

- το συντομότερο δυνατό ένταξη νέων μεταναστών στη γενική εκπαιδευτική δομή
- να προληφθεί οποιαδήποτε στέρηση υπάρχει για να αποφευχθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός
- και προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου.

Προκειμένου να προωθηθεί η ένταξη των μεταναστών, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προωθεί την ανταλλαγή ορθών πρακτικών μεταξύ των κρατών μελών μέσω δραστηριοτήτων αμοιβαίας μάθησης. Αυτές οι δραστηριότητες προωθούν επίσης τη δικτύωση μεταξύ των υπευθύνων για την λήψη αποφάσεων, επιτρέποντάς τους να ανταποκριθούν καλύτερα στις τρέχουσες και μελλοντικές προκλήσεις. Από το 2016 έως το 2018, τα ακόλουθα θέματα συζητήθηκαν σε ειδικές δραστηριότητες μάθησης από ομοτίμους:

- Γλωσσική αξιολόγηση και ένταξη ασυνόδευτων ανηλίκων μέσω της εκπαίδευσης
- Υποδοχή νέων μεταναστών και αξιολόγηση προηγούμενης σχολικής φοίτησης
- Αναγνώριση των προσόντων του πρόσφυγα.
- Ο διαπολιτισμικός διάλογος χρησιμεύει ως εργαλείο για τη διάρθρωση των

μεταναστών, των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο σε ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον.

- Γλωσσική και πολιτισμική πολυμορφία
- Πολιτικές ένταξης μεταναστών: αρχές, προκλήσεις και πρακτικές

Επιπρόσθετα παρέχονται από την επιτροπή στοχοθετημένες συμβουλές από εμπειρογνώμονες, υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, επαγγελματίες στον τομέα της εκπαίδευσης στην μετανάστευση και με τους ίδιους τους μετανάστες και τους πρόσφυγες. Η πύλη σχολικής εκπαίδευσης Erasmus + (School Education Gateway) που χρηματοδοτείται από την επιτροπή επιτρέπει στους επαγγελματίες του κλάδου να ανταλλάσσουν πληροφορίες και υλικό (άρθρα, σχέδια μαθήματος κ.λπ.) σχετικά με την ένταξη, την πολιτιστική πολυμορφία και την τοπική ένταξη των μεταναστών μαθητών, καθώς και τις υπηρεσίες πρόσβασης (όπως διαδικτυακά μαθήματα). αίθουσα διδασκαλίας.

Μέσω του Erasmus+ υποστηρίζεται ακόμα η ανάπτυξη στις ικανότητες και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ειδικότερα σε διάφορες χώρες που βάζονται από τις συνέπειες που προκαλούνται από την μετανάστευση.

Επίσης το δίκτυο εκπαίδευσης μεταναστών SIRIUS συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Μέσω του δικτύου γίνεται υποστήριξη στην εκπαίδευση σε όλα τα παιδιά και τους νέους από οικογένειες μεταναστών μέσω ειδικών στρατηγικών δραστηριοτήτων τόσο εθνικά όσο και διεθνή, όπου συνεργάζονται τόσο οι ερευνητές, οι φορείς χάραξης πολιτικής, οι επαγγελματίες του κλάδου της εκπαίδευσης των μεταναστών καθώς και οι ίδιοι οι μετανάστες και οι πρόσφυγες.

Επίσης μέσω της πλατφόρμας eTwinning συνδέονται όλα τα σχολεία της Ευρώπης κάνοντας χρήση των Τ.Π.Ε. ενώ παρέχεται η δυνατότητα στους διευθυντές των σχολείων και στους εκπαιδευτικούς του σχολείου να κάνουν ανταλλαγή των εμπειριών τους και να προσφέρεται αμοιβαία βοήθεια.

Περισσότεροι από 100.000 πρόσφυγες έχουν πρόσβαση από την επιτροπή στην επιγραμματική γλωσσική υποστήριξη. Αυτό έχει σαν στόχο τα νεοαφιχθέντα άτομα να ενσωματώνονται στην κοινωνία που τους υποδέχεται και να τους δίνεται η δυνατότητα της μάθησης της γλώσσας.

2.4. Ευάλωτες ομάδες και εκπαίδευση

Η εκπαίδευση είναι το βασικό αγαθό και το μέσο για την ενδυνάμωση της κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης των ευάλωτων ομάδων. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα παρέχουν ίσες ευκαιρίες σε όλους και την ανάπτυξη και ενίσχυση της παραμονής των προσφύγων στην κοινωνία. Η εκπαίδευση μπορεί να βελτιώσει τις συνθήκες επιβίωσης των ευάλωτων ομάδων και να συνεισφέρει στην αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού, δίνοντας την ευκαιρία στις ευπαθείς ομάδες να αποκτήσουν βασική εκπαίδευση και ομαλή ένταξη στην κοινωνία, συμβάλλοντας στην αντιμετώπιση της ανεργίας. (Βεργίδης, 2003).

Τα οφέλη της εκπαίδευσης είναι πολλά και βοηθούν το άτομο να αναγνωρίσει τα δυνατά και αδύναμα στοιχεία του χαρακτήρα του. Αρχικά, η εκπαίδευση δίνει την ευκαιρία στο άτομο να ενταχθεί στην αγορά εργασίας και αυξάνει τις πιθανότητες να γνωρίζει τα δικαιώματά του και να εξυπηρετείται στις δημόσιες υπηρεσίες με λιγότερη βοήθεια. Έπειτα, το ενδιαφέρον του για την εκπαίδευση αυξάνεται και θέτει στόχους για το μέλλον προσπαθώντας να βελτιώσει την οικονομική και κοινωνική του θέση. Η ενσωμάτωση του ευάλωτου ατόμου στην κοινωνία μπορεί να το βοηθήσει να ξεπεράσει και να αντιμετωπίσει τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα που το περιβάλλουν (Κυρίδης, 2017).

Τέλος, η εκπαίδευση προσφέρει την δυνατότητα επικοινωνίας με την ευρύτερη κοινωνία και προωθεί την κοινωνικοποίηση και την ανάπτυξη των σχέσεων του ατόμου (Αθανασίου, 2014).

Το βασικό χαρακτηριστικό των προσφύγων οι οποίοι ανήκουν στις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες είναι τα διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά και η προσπάθεια διατήρησής τους. Οι πρόσφυγες προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα και γι' αυτό η εκπαίδευσή τους οφείλει να έχει έναν διαπολιτισμικό χαρακτήρα. Οι βασικές αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, σύμφωνα με τον Μάρκου (1997) είναι:

- Το ενδιαφέρον για την διαφορετικότητα του άλλου και η ενθάρρυνση να μπει στην θέση τους.
- Η ανάπτυξη της συλλογικής συνείδησης, ο σεβασμός στην διαφορετικότητα.

- Η καλλιέργεια της κοινωνικής δικαιοσύνης.
- Η απομάκρυνση από τα στερεότυπα και του εθνικιστικού τρόπου σκέψης ώστε ο κάθε λαός να νοιώθει περήφανος για την ταυτότητα του.

Στο εκπαιδευτικό σύστημα είναι αναγκαίο να βρίσκουμε προγράμματα τα οποία θα υποστηρίζουν και θα διευκολύνουν την ένταξη των ευπαθών ομάδων. Τα προγράμματα αυτά θα πρέπει να βασίζονται στην διαφορετικότητα και να αναδεικνύουν τον σεβασμό προς την διαφορετικότητα.

2.5. Ο ρόλος του εκπαιδευτή στην εκπαίδευση ευάλωτων ομάδων

Ο ρόλος του εκπαιδευτή ο οποίος διδάσκει σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες θα πρέπει όχι μόνο να πληροί όλα τα τυπικά προσόντα ενός εκπαιδευτή αλλά και επιπλέον προσόντα τα οποία θα τον βοηθήσουν να ανταποκριθεί στην ισότιμη φοίτηση των κοινωνικά ευπαθών ομάδων. Ο ρόλος του είναι πολυδιάστατος καθώς οφείλει μέσω της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης να παρέχει πρόσβαση στα άτομα που κινδυνεύουν από τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Συγκεκριμένα, ο εκπαιδευτής ενηλίκων ο οποίος εμπλέκεται στην διαπολιτισμική εκπαίδευση και διδάσκει σε προσφυγικό πληθυσμό θα πρέπει να αποδέχεται και να σέβεται την ταυτότητά τους, τα έθιμα και το πολιτισμικό τους υπόβαθρο. Ο ίδιος θα πρέπει να απεγκλωβιστεί από δικές του προκαταλήψεις και στερεότυπα ώστε να μπορέσει να βοηθήσει τον εκπαιδευόμενο χωρίς να υπάρχουν συγκρούσεις (Μάγος & Σιμόπουλος, 2009). Η εμπιστοσύνη μεταξύ του εκπαιδευτή και του εκπαιδευομένου είναι σημαντική και μπορεί να μάθει ο ένας από τις εμπειρίες του άλλου, ενδυναμώνοντας την ταυτότητα τους.

Ο εκπαιδευτής θα πρέπει να λαμβάνει υπ' όψιν τις συνθήκες διαβίωσης, την κατοχή ηλεκτρονικών συσκευών, τον χώρο μελέτης των εκπαιδευομένων. Οι πρόσφυγες παρά τα διαφορετικά χαρακτηριστικά τους έχουν τα ίδια βασικά γνωρίσματα των ενηλίκων εκπαιδευομένων.

2.6. Εκπαίδευση προσφύγων στην Ελλάδα

Η εκπαίδευση των προσφύγων στην Ελλάδα ξεκινάει δυναμικά το 2016 και δίνει περισσότερη βαρύτητα και σημασία στην εκπαίδευση των παιδιών των προσφύγων.

Σύμφωνα με τον Νόμο 4415/2016, γίνεται μια προσπάθεια για την ανάπτυξη και βελτίωση των δραστηριοτήτων για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση με σκοπό να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των μαθητών ελληνικής καταγωγής του εξωτερικού και των ατόμων μη ελληνικής καταγωγής οι οποίοι επιθυμούν να μάθουν την ελληνική γλώσσα. Με την κοινή υπουργική απόφαση 180647/ΓΔ4/2016 - ΦΕΚ 3502/2016/Β/31-10-2016, ιδρύονται τάξεις υποδοχείς στα δημόσια σχολεία με σκοπό την δημιουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων για την Εκπαίδευση των Προσφύγων που διαμένουν στις δομές φιλοξενίας.

Στην εκπαίδευση των ενήλικων προσφύγων εμπλέκονται περισσότεροι φορείς, όπως μη κυβερνητικές οργανώσεις και προγράμματα τα οποία υλοποιούνται σε συνεργασία με της ελληνικές αρχές ή με χρηματοδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρακάτω θα παρουσιάσουμε τους φορείς και τα κέντρα ένταξης τα οποία παρέχουν μαθήματα εκμάθησης της ελληνικής ενώ κάποια από αυτά παρέχουν και μαθήματα γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων (<http://migration.gov.gr/migration-policy/integration/draseis-koinonikis-entaxis-se-ethniko-epipedo/mathimata-ellinikis-glossas/>).

- Τα Κέντρα Ένταξης Μεταναστών (Κ.Ε.Μ) τα οποία θεσμοθετήθηκαν με τον ν. 4368 (ΦΕΚ 21 Α', 2016) και αποτελούν παράρτημα των Κέντρων κοινότητας των Δήμων, παρέχουν υπηρεσίες, πληροφόρηση και εξυπηρέτηση σε νόμιμα διαμένοντες πολίτες τρίτης χώρας, σε δικαιούχους διεθνής προστασίας και σε αιτούντες άσυλο. Επιπλέον, παρέχουν μαθήματα ελληνικής γλώσσας και μαθήματα με θέμα την ελληνική ιστορία και τον ελληνικό πολιτισμό σε μετανάστες και κατόχους ασύλου. Στις δράσεις του συμπεριλαμβάνονται και μαθήματα για την προώθηση της πρόσβασης των μεταναστών και δικαιούχων διεθνούς προστασίας στην αγορά εργασίας. Τα Κ.Ε.Μ βρίσκονται στην Αθήνα, Πειραιά, Καλλιθέα, Θεσσαλονίκη, Κορδελιό-Εύοσμο, Θήβα, Λαμία, Ανδραβίδα-Κυλλήνη, Ηράκλειο και Λέσβο.
- Τα Εκπαιδευτικά Κέντρα Ένταξης του ενταξιακού προγράμματος Helios, τα οποία υλοποιούνται από τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης σε συνεργασία με τις ελληνικές αρχές, παρέχουν στήριξη στέγασης, προώθηση στην αγορά εργασίας και μαθήματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού και αφορά τους δικαιούχους διεθνούς προστασίας από 01/01/2018. Το πρόγραμμα ξεκίνησε τον Ιούλιο του 2019.

- Τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης (ΚΔΒΜ) τα οποία υπάγονται στο Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, παρέχουν μη τυπική εκπαίδευση σε ενήλικες πρόσφυγες και μετανάστες. Σύμφωνα με τον Ν. 4763/2020, τα ΚΔΒΜ λειτουργούν σε όσους δήμους το επιθυμούν. Τα άτομα στα οποία απευθύνονται είναι οι ενήλικες ανεξαρτήτου φύλου, καταγωγής και μορφωτικού επιπέδου. Τα περιεχόμενα των μαθημάτων αφορά την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, μαθήματα με θεματικά πεδία την οικονομία, ποιότητα ζωής, περιβάλλον, νέες τεχνολογίες, πολιτισμό και τέχνη, προγράμματα ευάλωτων κοινωνικών ομάδων και ελληνομάθεια για μετανάστες (<http://www.inedivim.gr>).
- Το Διδασκαλείο της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, παρέχει μαθήματα για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας σε αλλοδαπούς, παλιννοστούντες και συζύγους Ελλήνων πολιτών, οι οποίοι θα πρέπει να κατέχουν τίτλο σπουδών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (http://www.greekcourses.uoa.gr/el/genikes_pliorefies/).
- Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και διάφοροι διεθνείς οργανισμοί και φορείς πραγματοποιούν μαθήματα ελληνικής γλώσσας μη τυπικής εκπαίδευσης.
- Σχολεία δεύτερης ευκαιρίας τα οποία απαιτούν οι εκπαιδευόμενοι να έχουν συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας τους και να έχουν απολυτήριο δημοτικού. Σύμφωνα με το άρθρο 67 ν. 4763/2020, όσοι επιθυμούν να αποκτήσουν απολυτήριο Γυμνασίου και δεν έχουν ολοκληρώσει την εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση μπορούν να εγγραφούν στα ΣΔΕ.

Η Ιστοσελίδα Βαβέλ ξεκίνησε την λειτουργία της το 2007 και κύρια αποστολή της είναι η φροντίδα της ψυχικής υγείας των μεταναστών. Η συγκεκριμένη ιστοσελίδα είναι διαθέσιμη σε αγγλικά, ελληνικά και αραβικά. Οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να εντοπίσουν από αυτήν την ιστοσελίδα ποιοι φορείς παρέχουν μαθήματα ελληνικών και γενικότερα εκπαιδευτικές δραστηριότητες

Σύμφωνα με την ιστοσελίδα του BABEL – Χαρτογράφηση Υπηρεσιών και Δράσεων, www.babeldc.gr/xartografisi-ipiresion-draseon, το 2019, πραγματοποιήθηκαν μαθήματα ελληνικών σε ενήλικες πρόσφυγες από τους εξής φορείς:

- Η ΜΚΟ Μετάδραση πραγματοποίησε καθημερινά δώρα μαθήματα ελληνικών από Δευτέρα έως Παρασκευή σε επίπεδο Α1, Α2, Β1, Β2 τα οποία απευθύνονταν σε πρόσφυγες αιτούντες άσυλο.
- Το Κυριακάτικο Σχολείο Μεταναστών πραγματοποίησε μαθήματα ελληνικών τα Σαββατοκύριακα για πρόσφυγες και μετανάστες με εθελοντές εκπαιδευτικούς.
- Η Caritas Hellas πραγματοποίησε μαθήματα ελληνικών για άτομα τα οποία μιλάνε την γλώσσα και θέλουν να μάθουν γραμματική και γραφή.
- Η ΜΚΟ Αποστολή πραγματοποίησε μαθήματα ελληνικών επιπέδου Α1, Α2, Β1, Β2, Γ1, Γ2 για άτομα που κατέχουν άδεια παραμονής και διαβατήριο.
- Το Δίκτυο Μέλισσα πραγματοποίησε μαθήματα ελληνικών επιπέδου Α1 και Α2 μόνο σε ενήλικες γυναίκες χωρίς να χρειάζεται να κατέχουν νομιμοποιητικά έγγραφα.

Γενικότερα, αρκετοί φορείς και ΜΚΟ προσπαθούν να προσφέρουν μαθήματα της ελληνικής γλώσσας στους πρόσφυγες και μετανάστες. Μέχρι τώρα βλέπουμε ότι όλα τα μαθήματα γίνονται εκτός των προσφυγικών καμπ πράγμα που σημαίνει ότι οι πρόσφυγες χρειάζεται να μετακινηθούν και να επικοινωνήσουν για να προσέλθουν στα μαθήματα. Παρακάτω θα αναλύσουμε το είδος της εκπαίδευσης που πραγματοποιείται μέσα στις προσφυγικές δομές.

2.7. Κοινωνικός αποκλεισμός και ευπαθείς ομάδες

Ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει δυναμικό χαρακτήρα και αναφέρεται σε άτομα τα οποία στερούνται βασικά αγαθά, είτε ατομικά είτε κοινωνικά. Οι ευπαθείς ομάδες είναι εκείνες οι οποίες προσπαθούν να επιβιώσουν αντιμέτωπες με ρατσιστικές αντιλήψεις και στερεότυπα τα οποία προκαλούν τον κοινωνικό αποκλεισμό. Οι πρόσφυγες ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες και βιώνουν ανισότιμη πρόσβαση στα κοινωνικά αγαθά.

Για την εξάλειψη του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού θα πρέπει πρώτα να υπάρξει μια αποσαφήνιση του όρου και η διατύπωση ενός ξεκάθਾਰου ορισμού. Αρχικά, η έννοια του «αποκλεισμού» προτάθηκε ως αντικατάσταση της φτώχειας, η οποία οριζόταν ως την αργή και μικρή πρόσβαση των ατόμων στα αγαθά ανάπτυξης λόγω οικονομικών και κοινωνικών στερήσεων. Ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν αφορά μόνο τα άτομα τα οποία δεν έχουν επαρκές εισόδημα και δεν συμμετέχουν σε εκπαιδευτικές

δραστηριότητες και στην αγορά εργασίας, αλλά και ομάδες ατόμων οι οποίες παρουσιάζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά από την κοινωνία στην οποία διαμένουν (Γώγος, 2003).

Οι βασικότεροι παράγοντες που οι ευπαθείς ομάδες δεν έχουν πρόσβαση στα κοινωνικά αγαθά είναι η ανεπαρκής ένταξη στο σύστημα εκπαίδευσης, ο αναλφαριθμητισμός, η έλλειψη επικοινωνίας με το ευρύτερο περιβάλλον, οι κοινωνικές διακρίσεις, τα στερεότυπα και η έλλειψη πρόσβασης σε θεσμούς ενημέρωσης.

Τα στάδια του αποκλεισμού που βιώνουν οι κοινωνικά ευπαθείς ομάδες είναι τα εξής:

1. Τα χαρακτηριστικά των ευάλωτων ομάδων τα οποία είναι διαφορετικά από τον γενικό πληθυσμό μπορούν να οδηγήσουν στον αποκλεισμό μετά από κάποιο απροσδόκητο γεγονός (Μουσούρου, 2004).
2. Στο στάδιο της απειλής το άτομο αποσταθεροποιείται από κάποια κοινωνική κατάσταση η οποία το οδηγεί στον αποκλεισμό (Μουσούρου, 2004).
3. Στο στάδιο της αποσταθεροποίησης το άτομο αντιδρά στην απειλή και ο τρόπος αντιμετώπισης της εξαρτάται από τον κοινωνικό περίγυρο και τους οικογενειακούς δεσμούς τους οποίους έχει διατηρήσει. Το άτομο οδηγείται στο στάδιο της έκπτωσης (Παπασταμάτης, 2010).
4. Στο στάδιο της έκπτωσης συναντάμε την ρήξη των κοινωνικών δεσμών και την αδυναμία επαναδημιουργίας τους λόγω αρνητικών παραγόντων όπως είναι η ανεργία και η στέρηση βασικών αγαθών. Αν το άτομο παγιωθεί στο στάδιο της έκπτωσης τότε οδηγείται στον κοινωνικό αποκλεισμό (Μουσούρου, 2004).
5. Στο στάδιο του αποκλεισμού και εφόσον υπάρχει ρήξη των κοινωνικών δεσμών, το άτομο βιώνει την απελπισία και δεν μπορεί να συμμετέχει σε καμία δραστηριότητα της κοινωνίας με αποτέλεσμα να μην υπάρχει προθυμία για επανένταξη στο κοινωνικό σύνολο (Μουσούρου, 2004).

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα οφείλουν να έχουν ένα διαπολιτισμικό προσανατολισμό μέσα από τον οποίο οι πρόσφυγες θα μπορέσουν να συμμετέχουν και αργότερα να καταπολεμήσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση αφορά την διασφάλιση ίσων ευκαιριών για όλα τα άτομα ανεξαρτήτων πολιτισμικού υπόβαθρου έτσι ώστε να υπάρξει προσωπική και συλλογική ανάπτυξη (Γεωργογιάννης, 2008 οπ. αναφ. στο Μπαμπάλης & Μανιάτης, 2016).

2.7 Κίνητρα και Εμπόδια των ευάλωτων ομάδων στην εκπαίδευση

Τα άτομα που ανήκουν στις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες και ειδικότερα οι πρόσφυγες και μετανάστες αντιμετωπίζουν αρκετές δυσκολίες και προβλήματα κατά την ενσωμάτωσή τους στον κοινωνικό περίγυρο. Για να διευκολύνουν την ένταξη τους στην κοινωνία, προσπαθούν να ενταχθούν σε εκπαιδευτικά προγράμματα. Τα κίνητρα είναι πολλά με πιο σημαντικό το κίνητρο για επικοινωνία και την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας. Η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας μπορεί να τους βοηθήσει να ανταλλάξουν τις ιδέες του και να εκφράσουν τα συναισθήματά τους. Με αυτό τον τρόπο αρχίζουν να μαθαίνουν τον πολιτισμό της χώρας όπου διαμένουν και βελτιώνουν το γνωστικό και συναισθηματικό κομμάτι (Yang, 2020). Η γραπτή και προφορική επικοινωνία είναι πολύ σημαντική και βασική στην ζωή των προσφύγων. Η ανάγκη των προσφύγων να παρευρεθούν σε δημόσιες υπηρεσίες, νοσοκομεία, καταστήματα και σχολεία θέτει την επικοινωνία ως βασικό κίνητρο. Η γραπτή επικοινωνία είναι εξίσου σημαντική και τους βοηθάει στην συμπλήρωση ενός εγγράφου, στην ανάγνωση αγγελιών και στην εύρεση εργασίας. Στην περίπτωση όμως που υπάρξει επικοινωνιακός φραγμός τότε οι συνέπειες επηρεάζουν το άτομο συναισθηματικά (Θεοδωρακοπούλου & Ρεντίφης, 2016).

Η εύρεση εργασίας αποτελεί ένα ακόμα κίνητρο για τους πρόσφυγες. Οι πρόσφυγες που διαμένουν στην χώρα υποδοχής επιδιώκουν να βρουν μια εργασία ώστε να καλύψουν τις ανάγκες τους. Στην περίπτωση που το άτομο βρει μια αγγελία ή μια εργασία τότε η επικοινωνία τίθεται απαραίτητη. Εάν το άτομο δεν μπορεί να επικοινωνήσει τότε θα αποκλειστεί από την διαδικασία εύρεση εργασίας. Σε περίπτωση που το άτομο γνωρίζει την ελληνική γλώσσα, χρειάζεται να βελτιώσει τις γλωσσικές του δεξιότητες ώστε να μπορέσει να εξελιχθεί επαγγελματικά. Για την διεκδίκηση μιας καλύτερης θέσης και καλύτερων απολαβών, η επαγγελματική εξέλιξη λειτουργεί ως κίνητρο για την συμμετοχή τους στα εκπαιδευτικά προγράμματα (Extramiana, 2012).

Τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι πρόσφυγες εκπαιδευόμενοι είναι πολλά και προέρχονται από τις δύσκολες καταστάσεις που έχουν βιώσει, όπως ο πόλεμος. Λόγω του πολέμου και της εγκληματικότητας που έχουν βιώσει, οι πρόσφυγες χάνουν την εμπιστοσύνη στους ανθρώπους που τους περιβάλλουν αλλά και στον ίδιο τους τον εαυτό (Τσιάκαλος, 2011). Η εκπαίδευση, η εργασία, η οικογένεια, οι πολιτικές και

θηρσκευτικές πεποιθήσεις έχουν σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της ταυτότητας ενός ενήλικα. Στην περίπτωση που απειλείται η ταυτότητά μας τότε ενεργοποιούνται μηχανισμοί άμυνας οι οποίοι είναι ικανοί να επηρεάσουν την μάθηση (Illeris, 2016). Οι πρόσφυγες είναι μια ομάδα ατόμων, η οποία είναι ευάλωτη στην έκθεση της ταυτότητας τους, και είναι πιθανό λόγω των καταστάσεων που αντιμετωπίζουν να βρεθούν σε αυτή την θέση. Όταν βρεθούν αντιμέτωποι με την απειλή της ταυτότητας τους ή αντιμέτωποι με αρνητικές κριτικές, υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να διαταραχθεί η ψυχική τους ηρεμία και να νοιώσουν συναισθήματα άγχους, απογοήτευσης, φόβου και μελαγχολίας. Οι τρέχουσες και οι προηγούμενες εμπειρίες των προσφύγων μπορούν να διαταράξουν την ψυχολογική τους κατάσταση και σε συνδυασμό με την προσωρινή διαμονή τους σε προσφυγικά καμπ με έλλειψη σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και πρόσβαση σε βασικά αγαθά, τους απομακρύνει από τις πληροφορίες και τις πλατφόρμες που αφορούν στα εκπαιδευτικά προγράμματα (Bajwa, et al., 2017). Επιπλέον, η ελλιπής γνώση της αγγλικής γλώσσας και των νέων τεχνολογιών δεν τους αφήνει περιθώριο για πρόσβαση σε πληροφορίες που αφορούν εκπαιδευτικές δραστηριότητες (Bajwa, et al., 2017). Η κουλτούρα και οι προηγούμενες μαθησιακές εμπειρίες των προσφύγων συνήθως διαφέρουν από την κουλτούρα που επικρατεί την χώρα υποδοχής και αυτό μπορεί να αποτελέσει εμπόδια στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η επικοινωνία με τον εκπαιδευτή και ο τρόπος που θα τον προσεγγίσουν μπορεί να είναι διαφορετικός από αυτόν που έχουν συνηθίσει και η κατανόηση του γνωστικού αντικείμενου να είναι δυσκολότερη ή με διαφορετικά νοήματα λόγω της κουλτούρας τους (Fondana, 1996). Λόγω της διαφορετικής τους κουλτούρας, η ηλικίας τους, ο αναλφαβητισμός, το φύλο του εκπαιδευτή και οι ρόλοι που υπάρχουν σε μια ομάδα μπορούν να σταθούν εμπόδια στην εκπαιδευτική διεργασία (Γεωργιάδου, 2002). Τα κίνητρα και τα εμπόδια ενός εκπαιδευομένου μπορεί να ποικίλουν ανάλογα τις εμπειρίες και την κουλτούρα τους. Οι προσδοκίες και τα εμπόδια για κάθε εκπαιδευόμενο είναι διαφορετικά και γι' αυτό θα πρέπει να εκπαιδευτικά προγράμματα να προσαρμόζονται στους εκπαιδευομένους και τις ανάγκες τους. Είναι σημαντικό να λαμβάνουμε υπόψιν όλα όσα ειπώθηκαν παραπάνω για να μπορέσουμε να ενθαρρύνουμε τους πρόσφυγες να παραμείνουν σε ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης από το οποίο να νοιώθουν καλύπτει τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες.

2.8. Δομές Φιλοξενίας Βορείου Ελλάδος και Εκπαίδευση

Η εκπαίδευση ενήλικων προσφύγων εντάχθηκε στα προσφυγικά καμπ από το 2019 με την βοήθεια των Δια Κυβερνητικών, Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και διάφορων φορέων. Από το 2016 έως το 2018, οι δομές φιλοξενίας ήταν λιγότερες σε σχέση με τις δομές που λειτουργούν σήμερα. Στην Βόρειο Ελλάδα, οι δομές φιλοξενίας ήταν έξι και ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (ΔΟΜ) υποστήριξε την κυβέρνηση της Ελλάδας για να διασφαλίσει ότι οι μετανάστες και οι πρόσφυγες που κατοικούν στις δομές φιλοξενίας είχαν πρόσβαση στην παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας. Σε στενή συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας Έρευνας και Θρησκευμάτων και το Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, ο ΔΟΜ συνέβαλε στην εφαρμογή του επίσημου εκπαιδευτικού σχεδίου για την ένταξη των παιδιών μεταναστών και προσφύγων στο δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα. Συγκεκριμένα, ο ΔΟΜ διευκόλυνε τη μεταφορά παιδιών προς / από δημόσια δημοτικά και δευτεροβάθμια σχολεία και παρείχε στα παιδιά της πρωτοβάθμιας και προσχολικής ηλικίας σχολικά σετ, που περιείχαν το απαραίτητο σχολικό υλικό. Προκειμένου να διασφαλιστεί η ασφάλεια και η ασφάλειά τους, όλα τα παιδιά συνοδεύονταν από ειδικό προσωπικό του ΔΟΜ. Από το 2019 η διαχείριση των προσφυγικών καμπ υποστηρίζεται από τον Διεθνή οργανισμό Μετανάστευσης. Ο ΔΟΜ ως εξουσιοδοτημένη αρχή στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στοχεύει να εξασφαλίσει αξιοπρεπή και εναρμονισμένα πρότυπα υποδοχής και προστασίας για τους μετανάστες - συμπεριλαμβανομένων των αιτούντων άσυλο και των δικαιούχων διεθνούς προστασίας - που διαμένουν σε χώρους διαμονής στην ηπειρωτική Ελλάδα, υποστηρίζοντας την κυβέρνηση της Ελλάδας στην καθημερινή διαχείριση όλων των μακροπρόθεσμων δομών φιλοξενίας. Οι παρεμβάσεις αναπτύχθηκαν και εφαρμόστηκαν σε συνεργασία με συν-εκπρόσωπους της UNICEF και άλλους εταίρους όπως το Δανικό Συμβούλιο Προσφύγων Ελλάδας (DRC Greece), το Arbeiter Samariter Bund (ASB), το European Expression, την ARSIS, το Ελληνικό Συμβούλιο Προσφύγων (GCR) και την METAdrasi. Οι πυλώνες δράσεις του έργου περιλαμβάνουν την υποστήριξη ευάλωτων ομάδων μέσω παροχής άμεσης βοήθειας, με ιδιαίτερη έμφαση στην ψυχοκοινωνική και νομική υποστήριξη, την παροχή υπηρεσιών διερμνεύας, παροχή υπηρεσιών πληροφοριών και χαρτογράφησης και παροχή ποιοτικών μαθησιακών ευκαιριών σε παιδιά, νέους και ενήλικες, μέσω μαθημάτων υποστήριξης κατ' οίκον που αφορούν τα παιδιά και τάξεις για μαθήματα ελληνικών και αγγλικών που αφορούν ενήλικες. Η εκπαίδευση που λαμβάνει χώρα μέσα στα καμπ

θεωρείται μη τυπική εκπαίδευση και διατηρείται έως το 2019. Από το 2020 έως σήμερα, το έργο υλοποιείται σχεδόν το ίδιο με μικρές διαφορές ως προς του εταίρους που δραστηριοποιούνται μέσα στις δομές φιλοξενίας οι οποίοι είναι οι εξής: UNICEF, Danish Refugee Council Greece (DRC Greece), Arbeiter Samariter Bund (ASB), Δήμος Αθηναίων (μέσω του Οργανισμού Διαχείρισης και Ανάπτυξης της Αθήνας - ADDMA), ARSIS, Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (GCR), METAdrasi, Ζεύξις και Terre des Hommes. Η εκπαίδευση που πραγματοποιείται μέσα στα προσφυγικά Καμπ θεωρείται πλέον άτυπη εκπαίδευση. Σκοπός του έργου είναι η εξασφάλιση πρόσβασης σε παιδιά και νέους σε ποιοτική εκπαίδευση προσφέροντας ευκαιρίες άτυπης εκπαίδευσης, μέσω μαθημάτων υποστήριξης κατ' οίκον για παιδιά, εκπαιδευτικών επισκέψεων και άλλων. Συμπερασματικά, για τον πυλώνα της εκπαίδευσης δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στην εκπαίδευση των παιδιών των προσφύγων, για τα οποία υπήρξε μεταφορά στα σχολεία και παροχή εκπαιδευτικού υλικού από το 2016 έως το 2019. Η εκπαίδευση των ενηλίκων εντάσσεται μέσα στα προσφυγικά καμπ από το 2019 με την μορφή της μη τυπικής εκπαίδευσης και αργότερα από το 2020 με την μορφή της άτυπης εκπαίδευσης.

2.9. Συμπεράσματα

Στα κεφάλαια της δεύτερης ενότητας εξετάσαμε τις έννοιες γύρω από την εκπαίδευση των προσφύγων οι οποίες συνδέονται με τον κοινωνικό αποκλεισμό, τις ευάλωτες ομάδες, τον ρόλο του εκπαιδευτή και γενικότερα την εκπαίδευση προσφύγων στην Ελλάδα. Οι έννοιες αυτές είναι ιδιαίτερα σημαντικές για την έρευνα μας καθώς ο προσφυγικός πληθυσμός ανήκει στην κατηγορία των ευπαθών ομάδων, όπου συναντάμε ιδιαίτερες δυσκολίες σχετικά με την ένταξη τους στην κοινωνία. Στο επόμενο κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε την βιβλιογραφική ανασκόπηση και τις έρευνες στις οποίες βασιστήκαμε για την εκπόνηση της έρευνας μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

3.1. Εισαγωγή

Στο τρίτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας θα παρατεθεί η βιβλιογραφική ανασκόπηση που πραγματοποιήθηκε και αποτέλεσε τη βάση για την ανάπτυξη του προς διερεύνηση θέματος και τον καθαρισμό του ερευνητικού προβλήματος και των ερευνητικών ερωτημάτων.

3.2. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

Κατά τη μακρά ιστορία της, η Ευρώπη έχει βιώσει μεταναστευτικά κινήματα. Ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του 20ου και του 21ου αιώνα η ήπειρος κατακλύστηκε από μεταναστευτικές ροές από χώρες εκτός Ευρώπης αλλά και μεταξύ ευρωπαϊκών χωρών, ιδιαίτερα των ανατολικών μετά την πτώση του υπαρκτού Σοσιαλισμού. Πλέον μετανάστευση έχει γίνει ένα όλο και περισσότερο σημαντικό φαινόμενο για τις ευρωπαϊκές κοινωνίες.

Το 2010, η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) είχε πληθυσμό 501 εκατομμυρίων κατοίκων, από του οποίους τα 32,5 εκατομμύρια ήταν αλλοδαποί (μη πολίτες των χωρών της ΕΕ) στην ΕΕ των 27, το οποίο αντιστοιχούσε στο 6,5% του συνολικού πληθυσμού. Όσον αφορά τη χώρα γέννησης, στην ΕΕ υπήρχαν 47,3 εκατομμύρια άτομα τα οποία είχαν γεννηθεί σε άλλες, που αντιστοιχούσαν στο 9,4% του συνολικού πληθυσμού. Από αυτά, 31,4 εκατομμύρια γεννήθηκαν εκτός ΕΕ και 16,0 εκατομμύρια γεννήθηκαν σε άλλη Κράτη μέλη της ΕΕ (Eurostat-Vasileva, 2011). Τα στοιχεία δείχνουν ότι οι μετανάστες αποτελούν πλέον ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού.

Μελέτες σχετικά με την κοινωνικοοικονομική κατάσταση των μεταναστών δείχνουν ότι βρίσκονται σε μειονεκτική θέση σε πολλούς τομείς της ζωής, όπως στην αγορά εργασίας και τη στέγαση, την υγεία και τις κοινωνικές υπηρεσίες (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Eurostat 2011). Όσον αφορά το ζήτημα των διακρίσεων, αναφέρονται πολλές στην ετήσια έκθεση του FRA, του Οργανισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης για Θεμελιώδη δικαιώματα 2012. Ένα μέτρο το οποίο είναι δυνατόν να αμβλύνει αυτές τις ανισότητες είναι η εκπαίδευση, η οποία είναι σε θέση να εφοδιάσει τους μετανάστες με εκείνα τα εφόδια και τις δεξιότητες, οι οποίες θα τους βοηθήσουν να ενσωματωθούν καλύτερα στις ευρωπαϊκές κοινωνίες. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα διάφορων σχετικών ερευνών σχετικά με τους τρόπους εκπαίδευσης των ενήλικων

προσφύγων και μεταναστών, καθώς και για την υλοποίηση διάφορων σχετικών προγραμμάτων.

Η Ελλάδα, τις τελευταίες δεκαετίες από μια χώρα της οποίας οι πολίτες αναζητούσαν ένα καλύτερο μέλλον σε άλλες χώρες, είτε της Ευρώπης, είτε σε άλλες ηπείρους, έχει μετατραπεί σε χώρα υποδοχής μεταναστών και προσφύγων. Ως εκ τούτου, από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, η Ελλάδα γνώρισε μετανάστευση μεγάλης κλίμακας εντός ενός σύντομο χρονικό διάστημα και έχει γίνει μια σημαντική χώρα προορισμού μεταναστών. Η Ελλάδα ήταν ο αποδέκτης μιας τεράστιας παράνομης και ανεξέλεγκτης ροή μεταναστών και αυτό περιορίζει τη διαθεσιμότητα και την αξιοπιστία των σχετικών δεδομένων και στατιστικών. Παρά την πρόσφατη οικονομική κρίση, δεν υπήρχαν σημαντικές αλλαγές, όσον αφορά την κατανομή του αριθμού των μεταναστών σε όλη την ελληνική επικράτεια. Ο μεταναστευτικός πληθυσμός παρέμεινε συγκεντρωμένος στην πρωτεύουσα της χώρας, την Αθήνα, αλλά επίσης και σε πόλεις με σημαντική γεωργική παραγωγή ή / και τουριστική δραστηριότητα.

Σε αυτό το πλαίσιο, η Olympic Training ανέπτυξε δραστηριότητες που στοχεύουν στη βελτίωση της πρόσβασης των μεταναστών σε ευκαιρίες μάθησης και την ενδυνάμωση της ομάδας-στόχου μέσω της εξάλειψης των διαρθρωτικών φραγμών. Στους εμπλεκόμενους φορείς περιλαμβάνονται εκπαιδευτικά ιδρύματα ενηλίκων, μη τυπικοί και άτυποι εκπαιδευτικοί φορείς, δημοτικές αναπτυξιακές οργανώσεις, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, αλλά και οργανώσεις μεταναστών. Προκειμένου να εντατικοποιηθεί η εμπλοκή και η υποστήριξη για δραστηριότητες έργων από τοπικούς ενδιαφερόμενους φορείς εκπαίδευσης ενηλίκων, η εκπαίδευση των «Πρέσβων Εκπαίδευσης» ανατέθηκε σε εκπαιδευτές που εργάστηκαν στην τυπική και μη τυπική εκπαίδευση των ενηλίκων στις διάφορες δομές. Επιπλέον, το εκπαιδευτικό υλικό αναπτύχθηκε σε συνεργασία με τους εκπαιδευτές. Στην πραγματικότητα, αυτή η επιλογή πρόσφερε την ευκαιρία να δημιουργήσει μια σημαντική γέφυρα μεταξύ των Πρέσβων Εκπαίδευσης και των τοπικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Οι συνεντεύξεις με εκπαιδευτές των προγραμμάτων του έργου The Learning Community ανέδειξαν ότι έγινε μια μεγάλη προσπάθεια ώστε τα μαθήματα να βελτιώσουν τα προσόντα των προσφύγων, αλλά και να παρέχουν αξιολόγηση προσόντων, δηλαδή την αναγνώριση των δεξιοτήτων που αποκτήθηκαν μέσω τυπικών και ανεπίσημων προγραμμάτων εκπαίδευσης. Πρόκειται για έναν ασφαλή δρόμο για

την απασχολησιμότητα και την κοινωνική ένταξη. Ως εμπόδια σε αυτή την προσπάθεια αναφέρθηκε η οικονομική κρίση, αφού η προσοχή δίνεται στην αναζήτηση εργασίας παρά στην παρακολούθηση ενός μαθήματος, ενώ οι δυσκολίες είναι μεγαλύτερες, όταν απαιτείται η μετακίνηση σε κάποιο άλλο μέρος ώστε να παρακολουθήσουν τα μαθήματα, αφού δεν έχουν την πολυτέλεια να ξοδεύουν χρήματα για την μετακίνηση, αλλά ούτε και χρόνο για την προετοιμασία για το μάθημα. Σε μια τέτοια κατάσταση, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενδεχομένως να αποτελούσε μια λύση, αφού από τη φύση της δεν απαιτεί μετακίνηση των εκπαιδευομένων.

Ένα ακόμα εμπόδιο που αναφέρθηκε είναι οι πολιτιστικές διαφορές και η απροθυμία της τοπικής κοινωνίας προς τους ανθρώπους που θεωρούνται «διαφορετικοί», τα οποία και λειτουργούν ανασταλτικά ως προς την ένταξη των μεταναστών και των προσφύγων. Προκειμένου μια κοινωνία να προσελκύσει και να ενσωματώσει τους μετανάστες, πρέπει πρώτα να αποδείξει την προθυμία της να κατανοήσει τους διαφορές. Επομένως, οι ενέργειες διαμεσολάβησης θα μπορούσαν να αποτελέσουν ένα πρώτο βήμα σε αυτήν την προσέγγιση.

Σχετικά με το τι πρέπει να βελτιωθεί, οι εκπαιδευτές εστίασαν στη δημιουργία και υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων τα οποία θα είναι σε θέση να παρέχουν στους συμμετέχοντες τη δυνατότητα να είναι έτοιμοι να βρουν δουλειά μετά από μια έντονη περίοδο μάθησης, έντονη αλλά όχι μακρά σε διάρκεια, η οποία θα τους βοηθήσει να βρουν δουλειά. Επίσης, πρέπει να υπάρχει περισσότερη δημοσιότητα για τα προσφερόμενα μαθήματα που προσφέρουν. Επιπλέον, η εκπαίδευση δεν χρειάζεται να προσφέρεται σε ένα αυστηρό περιβάλλον εκπαίδευσης, αλλά μπορεί να προσφέρεται σε ένα ευρύτερο σύνολο δραστηριοτήτων και υποστήριξης.

Συνοπτικά οι εκπαιδευτές και οι συμμετέχοντες στο συγκεκριμένο πρόγραμμα στην Ελλάδα επισήμαναν ως δυνατά σημεία το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, το υψηλό ενδιαφέρον και κίνητρο, το ομαδικό πνεύμα, την καλή δικτύωση με τις τοπικές αρχές, την πολυεθνική ομάδα ενεργού εκπαίδευσης και τη δημιουργία μόνιμων συνεργατικών προσπαθειών. Αυτά τα δυνατά σημεία μπορούν να εκμεταλλευτούν ευκαιρίες οι οποίες σχετίζονται με τη έλλειψη παρόμοιων δομών στοχευμένης υποστήριξης, καθώς και την αναγνώριση της ανάγκης για τέτοιου είδους υπηρεσίες διαμεσολάβησης από την εκπαιδευτικά ιδρύματα και τους ενδιαφερόμενους. Από την άλλη, ως αδυναμίες αναφέρθηκαν η όχι πολύ καλή αλλά σταθερά βελτιούμενη χρήση της ελληνικής

γλώσσας, αλλά και η ανάγκη για υποστήριξη και καθοδήγηση των μεταναστών και των προσφύγων, τουλάχιστον κατά τη διάρκεια των πρώτων μηνών των προγραμμάτων, η κοινωνική και οικονομική αστάθεια, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε απογοήτευση καθώς και η έλλειψη κινήτρου για ενεργό συμμετοχή και παροχή εθελοντικών υπηρεσιών από τους ντόπιους. Ως εκ τούτου, οι απειλές εντοπίζονται στην κινητικότητα των μεταναστών για λόγους εργασίας, στην έλλειψη συνέχειας στην παροχή ευκαιριών εκπαίδευσης, καθώς και η έλλειψη οργάνωσης των δομών εκπαίδευσης ενηλίκων .

Οι πρόσφυγες και οι μετανάστες εκπαιδευόμενοι είναι άτομα τα οποία έχουν βιώσει αρκετές δύσκολες καταστάσεις, οι οποίες και τους ανάγκασαν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους, όπως ο πόλεμος, οι διωγμοί για διάφορες αιτίες, η εγκληματικότητα, αλλά και η εξαθλίωση. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να έχουν βρεθεί πολλές φορές στο σημείο να μην εμπιστεύονται τον εαυτό τους και τους γύρω τους. (Τσιάκαλος, 2011). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι φθάνουν με αρκετές εμπειρίες σε μια νέα χώρα αλλά δυσκολεύονται να εμπιστευτούν το νέο περιβάλλον και τους ανθρώπους που θα γνωρίσουν. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι ενήλικες διαμορφώνουν την ταυτότητα τους μέσα από διάφορες διεργασίες που λαμβάνουν χώρα σε διαδικασίες εκπαίδευσης, μέσα από την οικογένεια τους, εντός του περιβάλλοντος εργασίας, καθώς και λόγω των πολιτικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων τους. Οι πρόσφυγες εκπαιδευόμενοι, όταν νιώθουν ότι απειλείται η ταυτότητά τους, ενεργοποιούν διάφορους μηχανισμούς άμυνας, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις παραπάνω δυσκολίες (Illeris, 2016). Είναι πιθανό οι μηχανισμοί αυτοί να επηρεάσουν και την μάθηση τους (Illeris, 2016). Επιπλέον, αυτή η διαδικασία μπορεί να τους επηρεάσει αρνητικά εξαιτίας αρνητικών κριτικών και να προκαλέσει συναισθήματα απογοήτευσης και άγχους. Πολλοί από τους πρόσφυγες έχουν βιώσει άσχημες καταστάσεις όπως ενδοοικογενειακή βία, μάρτυρες σε δολοφονίες ή ακόμα θάνατο συγγενικών τους προσώπων, ενώ έχουν βρεθεί αντιμέτωποι και με καταστάσεις όπως είναι η ελλιπή πρόσβαση σε τροφή, η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, η ύπαρξη κατοικίας κ.ά., ενώ και οι συνθήκες διαβίωσης στις διάφορες δομές φιλοξενίας, δεν τους βοηθούν ώστε να έχουν την απαραίτητη πρόσβαση σε άτομα ή πλατφόρμες οι οποίες θα τους βοηθήσουν να συμμετέχουν σε προγράμματα εκπαιδευτικού περιεχομένου (Bajwa, et al., 2017).

Επιπλέον, η αναγκαστική φυγή από την χώρα τους δεν αφήνει περιθώρια κατάλληλης προετοιμασίας και ενημέρωσης σχετικά με τις συνθήκες που επικρατούν στην χώρα υποδοχής και ειδικότερα στον τομέα της εκπαίδευσης. Ένα ακόμα συχνό εμπόδιο είναι και η μικρή ή ακόμα και ελλιπής γνώση της αγγλικής γλώσσας, καθώς και οι περιορισμένες δεξιότητες που αφορούν την τεχνολογία και το διαδίκτυο, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει πρόσβαση και πληροφόρηση σχετικά με τα προγράμματα εκπαίδευσης (Bajwa, et al., 2017).

Ακόμα πρέπει να αναφερθεί και η διαφορετική εκπαιδευτική κουλτούρα, η οποία δύναται να αποτελέσει ένα ακόμα εμπόδιο για τη μάθηση τους. Συγκεκριμένα, όπως και όλοι οι ενήλικες, έτσι και οι πρόσφυγες και οι μετανάστες εισέρχονται στον χώρο της εκπαίδευσης έχοντας δικές τους εμπειρίες και βιώματα, τα οποία προέρχονται από τις μαθησιακές διαδικασίες που έχουν συμμετέχει στην χώρα τους. Είναι συχνό φαινόμενο η μαθησιακή διαδικασία να διαφέρει από αυτήν που βρίσκεται τώρα ο πρόσφυγας με αποτέλεσμα να βρίσκεται σε μια θέση όπου να μην μπορεί να διαχειριστεί την συμπεριφορά του. Για παράδειγμα, ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνεται ο σεβασμός και η συμπεριφορά απέναντι στον εκπαιδευτή είναι πιθανό να διαφέρει, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο έχουν μάθει να επικοινωνούν μαζί του, ακόμα και ως προς τα απλά πράγματα, όπως είναι ο τόνος της φωνής τους, και γενικότερα ως προς το επίπεδο εξωστρέφειας τους εντός της μαθησιακής ομάδας. Ακόμα το γνωστικό αντικείμενο και ο τρόπος κατανόησης του ενδέχεται να έχουν πολλές διαφορές καθώς τα νοήματα είναι διαφορετικά από πολιτισμό σε πολιτισμό (Fondana, 1996). Ακόμα, ανασταλτικός παράγοντας είναι και οι διάφορες συγκρούσεις μεταξύ των μελών της εκπαιδευτικής ομάδας, οι οποίες όμως είναι ανεξάρτητες από την πολιτισμική ετερότητα, αλλά μπορεί να αντιμετωπίζονται διαφορετικά λόγω κουλτούρας. Για την αντιμετώπιση όλων των παραπάνω προβλημάτων, είναι σημαντικό να εδραιωθεί αλλά και να διατηρηθεί ένα δημοκρατικό και συνεργατικό εκπαιδευτικό πλαίσιο λειτουργίας το οποίο και αποτελεί ένα σημαντικό εχέγγυο για την αύξηση ποσοστού της συμμετοχής των ενήλικων προσφύγων στις εκπαιδευτικές διαδικασίες (Θεοδωρακοπούλου, 2018).

Στην εκπαίδευση των μεταναστών και των προσφύγων βρίσκουμε ακόμα ένα εμπόδιο, το οποίο δεν είναι συχνό φαινόμενο στην Ευρώπη, είναι και ο αναλφαβητισμός, αλλά και γενικότερα το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης, καθώς και η ηλικία τους, αλλά ακόμα

και το φύλο του εκπαιδευτή, αφού η παρουσία μιας γυναίκας σε αυτό το ρόλο, μπορεί να έρχεται σε αντίθεση με το ρόλο της γυναίκας σε κάποιες κουλτούρες (Γεωργιάδου, 2002).

Ακόμα και το μαθησιακό περιβάλλον, εντός του οποίου υλοποιούνται τα σχετικά προγράμματα, ενδέχεται να λειτουργήσει ανασταλτικά στη μάθηση των προσφύγων εκπαιδευόμενων. Για παράδειγμα, αν το μέγεθος μιας αίθουσας είναι μικρό ή δεν υπάρχει αρκετός φωτισμός, ενδέχεται να τους ξυπνήσουν αρνητικές αναμνήσεις αναφορικά με κάποιες αρνητικές εμπειρίες που έχουν βιώσει κατά τα σχολικά τους χρόνια (Parker, 2010). Τέλος, η χρήση δασκαλοκεντρικών εκπαιδευτικών τεχνικών όπως είναι οι διαλέξεις, καθώς και το εκπαιδευτικό υλικό το οποίο δεν είναι προσαρμοσμένο στα δεδομένα της συγκεκριμένης ομάδας εκπαιδευομένων, ενδέχεται να λειτουργήσουν ως εμπόδια στην μάθηση. Για παράδειγμα, αν ένα εγχειρίδιο εκπαίδευσης αναφέρεται σε Αφρικανούς, ή άλλους λαούς, με στερεοτυπικές αντιλήψεις, τότε προκαλούνται αρνητικά συναισθήματα σε αυτές τις ομάδες εκπαιδευομένων οι οποίοι συμμετέχουν στο συγκεκριμένο κεφάλαιο (Guy, 1999 οπ. αναφ. στο Parker, 2010).

Οι Al Masri & Abu-Ayyash (2020) στην ποσοτική τους έρευνα με δείγμα Σύριων προσφύγων εκπαιδευομένων, οι οποίοι παρακολούθησαν ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα με σκοπό την εκμάθηση της γλώσσας υποδοχής, αναφέρθηκαν σε δυσκολίες οι οποίες σχετίζονταν με το γραμματικό, προφορικό και συντακτικό επίπεδο της γλώσσας, την απουσία χρόνου λόγω της κάλυψης των καθημερινών τους αναγκών και την αδυναμία κάποιων χωρών να μην προσφέρουν δωρεάν μαθήματα με αποτέλεσμα οι πρόσφυγες να μην μπορούν να ανταπεξέλθουν στο υψηλό κόστος των μαθημάτων.

Η Θεοδωρακοπούλου (2019) αναφέρει στην ποσοτική της έρευνα ότι το σημαντικότερο κίνητρο για την εισαγωγή των προσφύγων σε εκπαιδευτικά προγράμματα είναι η επαγγελματική αποκατάσταση και η εξέλιξη τους με σκοπό να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες. Ακολούθησε η βελτίωση της επικοινωνιακής τους ικανότητας, και το κίνητρο το οποίο αφορούσε στην ενίσχυση των οικογενειακών τους σχέσεων. Στην ποσοτική έρευνα του Κούτλα (2018), η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση των κινήτρων και των εμποδίων των προσφύγων και των μεταναστών που φοιτούσαν, τη περίοδο διεξαγωγής της έρευνας, στο Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) Ιωαννίνων, φάνηκε ότι το κύριο κίνητρο της συμμετοχής των προσφύγων, ήταν

η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας με σκοπό να είναι σε θέση να ικανοποιήσουν και να διευκολύνουν τις ανάγκες της καθημερινότητας τους, αλλά ακόμα και η επιθυμία τους για εισαγωγή σε κάποιο πανεπιστήμιο. Όσον αφορά στα εμπόδια των προσφύγων αναφέρεται στις εγγενείς δυσκολίες ελληνικής γλώσσας. Επιπλέον αναφέρεται ως εμπόδιο η κούραση αφού η πλειοψηφία των εκπαιδευόμενων παρακολουθούσε τα μαθήματα στο ΣΔΕ, αμέσως μετά την εργασία τους, γεγονός το οποίο τους ανάγκασε και σε πολλές απουσίες. Άλλο εμπόδιο που αναφέρθηκε ήταν η ανάγκη για μετακίνηση καθώς και το κόστος που συνεπάγεται αυτή, λόγω του γεγονότος ότι κάποιοι από αυτούς έμεναν μακριά από τις εγκαταστάσεις του ΣΔΕ.

Στην έρευνα των Kantzou, Manoli, Mouti, και Papadopoulou, (2017), στην οποία ακολουθήθηκε η ποσοτική προσέγγιση, οι πρόσφυγες και μετανάστες που συμμετείχαν σε αυτή, ανέφεραν ότι οι λόγοι που τους ωθούν στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ήταν η ανάγκη για βελτίωση της επικοινωνιακής τους ικανότητα στην καθημερινότητα και κυρίως αυτή που αφορούσε στην προφορική επικοινωνία. Επιπλέον, αναφέρθηκαν ως κίνητρα η ανάγκη για εύρεση εργασίας, το ενδιαφέρον για ένταξη στην ελληνική κουλτούρα και γενικότερα στην ελληνική κοινωνία, αλλά ακόμα και η απόκτηση κάποιου πιστοποιητικού γλωσσομάθειας της ελληνικής, το οποίο θα μπορούσε να τους φανεί χρήσιμο στην προσπάθειά τους για απόκτηση της αποκτήσουν ελληνικής ιθαγένεια στο εγγύς μέλλον, γεγονός το οποίο καταδεικνύει ότι βλέπουν την Ελλάδα ως τη νέα τους πατρίδα. Λιγότεροι πρόσφυγες και μετανάστες αναφέρθηκαν ακόμη στο γεγονός ότι αποφάσισαν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα προκειμένου να εκμεταλλευτούν πιο δημιουργικά και ευχάριστα τον χρόνο τους, καθώς η έλλειψη κάποιων δραστηριοτήτων σχετικών με τα ενδιαφέροντά τους, στις δομές φιλοξενίας, τους προκαλούσε μια αίσθηση απομόνωσης, καθώς και άλλα αρνητικά συναισθήματα.

Η ποσοτική έρευνα της Δεσποτίδου (2017), αναφέρεται στα εμπόδια συμμετοχής των προσφύγων στην μάθηση και πραγματοποιήθηκε σε ΣΔΕ του Νομού Αττικής. Τα σημαντικότερα εμπόδια τα οποία εντοπίζει είναι η κατανόηση της ελληνικής γλώσσας σε σύγκριση με το μορφωτικό τους επίπεδο και τα στοιχεία της προσωπικότητας του. (Δεσποτίδου, 2017). Στην διερεύνηση εμποδίων για πρόσφυγες που επιθυμούν να παρακολουθήσουν εκπαιδευτικά προγράμματα μετά-δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αναφέρονται οι Bajwa et al. (2017) σε έρευνα τους, όπου επισημαίνουν ότι για τα συγκεκριμένα προγράμματα υπήρχε παραπληροφόρηση και ελλιπής πληροφόρηση με

αποτέλεσμα να μην μπορούν οι εκπαιδευόμενοι να κρίνουν αν είναι σε θέση να παρακολουθήσουν αυτά τα προγράμματα ανάλογα με τις ανάγκες τους. Οι ίδιοι ανέφεραν τις προσπάθειες τους να αντλήσουν πληροφορίες από άτομα του περίγυρου τους, αλλά και από μη αξιόπιστες πηγές.

Και στην ποσοτική έρευνα της Περράκη (2016), διερευνήθηκαν τα κίνητρα και τα εμπόδια με τα οποία έρχονται αντιμέτωποι οι μετανάστες εκπαιδευόμενοι. Τα δεδομένα της έρευνας έδειξαν ότι τα σημαντικότερα κίνητρα ήταν να αναπτύξουν τον προφορικό και τον γραπτό του λόγο έτσι ώστε να βελτιωθεί η επικοινωνία τους στην καθημερινότητα. Επιπλέον, σκοπεύουν στην καλύτερη επικοινωνία σε δημόσιες υπηρεσίες και στην βελτίωση των ικανοτήτων τους ώστε να βοηθούν τα παιδιά τους στις σχολικές εργασίες. Οι προσδοκίες τους από τη συμμετοχή τους σε αυτά τα προγράμματα, είναι όχι μόνο να μιλάνε σωστά την ελληνική γλώσσα αλλά και να μάθουν περισσότερα πράγματα για τον πολιτισμό και την ιστορία της χώρας μας. Τέλος, ως εμπόδια αναφέρθηκαν η δυσκολία της ελληνικής γλώσσας, οι επαγγελματικές και οικογενειακές υποχρεώσεις, καθώς και η έλλειψη χρόνου.

Στην ποσοτική έρευνα της Μπαχαρουδή (2015), για την συμμετοχή των προσφύγων σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα επισημάνετε η ανάγκη τους για ανάπτυξη των γλωσσικών δεξιοτήτων και της επικοινωνίας με την κοινωνία και την άμεση ενσωμάτωση τους σε αυτήν. Επιπλέον, ως σημαντικό κίνητρο αναφέρεται η βελτίωση των οικογενειακών τους σχέσεων και η βελτίωση της ποιότητας ζωής τους. Η Dorman (2014), σε ποσοτική έρευνα η οποία υλοποιήθηκε σε πόλεις της Τουρκίας με δείγμα Σύριους πρόσφυγες αναφέρεται στην διερεύνηση εκπαιδευτικών αναγκών των ενήλικων Σύριων προσφύγων και τα εμπόδια συμμετοχής στα εκπαιδευτικά προγράμματα. Το δείγμα των Σύριων προσφύγων είναι κυρίως γυναίκες. Επισημάνετε και σε αυτήν την έρευνα πως κύριο κίνητρο για την συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικά προγράμματα, κυρίως αγγλικής και τουρκικής γλώσσας, είναι η λειτουργικότητα της καθημερινότητας ενώ ως εμπόδια αναφέρονται το μορφωτικό επίπεδο. Τέλος, ένα από τα κύρια εμπόδια φαίνεται να είναι η ελλιπής πληροφόρηση για τα μαθήματα, κυρίως για το ωράριο και την διεξαγωγή των μαθημάτων ενώ υπήρχε και η απαγόρευση των συζύγων προς τις γυναίκες για παρακολούθηση δραστηριοτήτων ή μαθημάτων.

Ανάλογα ήταν και τα συμπεράσματα της έρευνας της Κασόλα (2013), όπου διαπιστώθηκε ότι για την παρακολούθηση των προγραμμάτων εκμάθησης της

ελληνικής, βασικό κίνητρο είναι η αποτελεσματική επικοινωνία με σκοπό την ενσωμάτωση στην κοινωνία. Τα κύρια εμπόδια τα οποία αναφέρονται σε αυτήν την έρευνα είναι οι οικογενειακές υποχρεώσεις και τα καθημερινά προβλήματα ενώ γίνεται αναφορά και σε οικονομικά και επαγγελματικά προβλήματα. Σε ανάλογη έρευνα της Ευστρατιάδη (2012), σχετικά με τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι ενήλικες μετανάστες, φαίνεται πως βασικά εμπόδια για την συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικά μαθήματα είναι η κούραση λόγω φορτωμένου ωραρίου εργασίας, οι συνθήκες διαβίωσης και η έλλειψη χώρου και χρόνου για την μελέτη των εργασιών. Άλλα εμπόδια αφορούσαν τις δυσκολίες που σχετίζονταν με τις γνωστικές και γλωσσικές δεξιότητες οι οποίες είναι απαραίτητες κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς και τα προβλήματα τα οποία πηγάζαν από διάφορες στερεοτυπικές και ξενοφοβικές στάσεις από το κοινωνικό πλαίσιο.

Η έρευνα της Kanu (2008) με τίτλο «Educational Needs and Barriers for African Refugee Students in Manitoba», εκπόνησε συνεντεύξεις σε 40 άτομα τα οποία ήταν σπουδαστές και αναγκάστηκαν να φύγουν από την χώρα καταγωγής τους. Οι σπουδαστές ήταν άτομα που προέρχονται από αφρικανικά κράτη και ο νέος τόπος διαμονής ήταν ο Καναδάς. Η απότομη αυτή αλλαγή επηρέασε τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες στην νέα χώρα υποδοχής. Πρώτη και βασική ανάγκη των σπουδαστών ήταν η χρήση της αγγλικής γλώσσας για να μπορούν να επικοινωνούν και να καλύπτουν τις ανάγκες τους. Επιπλέον, δήλωσαν την ανάγκη για παρακολούθηση επιμορφωτικών σεμιναρίων μέσα από τα οποία θα μπορούσαν να μάθουν την κουλτούρα και την ιστορία του Καναδά.

Ο Benseman το 2012 πραγματοποίησε μια μελέτη η οποία περιελάμβανε συνεντεύξεις με 36 ενήλικες πρόσφυγες, δύο συντονιστές προγραμμάτων, καθηγητές πέντε μαθημάτων και έξι δίγλωσσους εκπαιδευτές από ένα κοινοτικό πρόγραμμα στη Νέα Ζηλανδία. Ο σκοπός αυτής της μελέτης ήταν να τεκμηριώσει και να αναλύσει τις μαθησιακές ανάγκες και τα θέματα των ενήλικων προσφύγων με δεξιότητες χαμηλής γλώσσας και γραμματισμού, εξετάζοντας πώς οι προηγούμενες εμπειρίες και τα τρέχοντα περιβάλλοντά τους επηρεάζουν την εκπαιδευτική συμμετοχή και μάθηση. Επιπλέον, η μελέτη προσπάθησε να προσδιορίσει τις προτιμώμενες εκπαιδευτικές στρατηγικές για τη διδασκαλία αυτών των μαθητών. Ο Benseman τονίζει ότι πολλοί πρόσφυγες αντιμετώπισαν διαφορετικά είδη τραύματος ως αποτέλεσμα της εξορίας

από τη χώρα καταγωγής τους, πραγματοποιώντας μια μακρά και περίπλοκη διέλευση μέσω στρατοπέδων προσφύγων και ενδιάμεσων χωρών, πριν ξεκινήσουν τη σταδιακή προσαρμογή στο νέο τους περιβάλλον. Οι εκπαιδευόμενοι επισημάνουν την ανάγκη να επικοινωνούν με τους γείτονες, τις υπηρεσίες και να έχουν καλύτερη επικοινωνία στην καθημερινότητα τους. Τόνισαν την επιθυμία τους για εύρεση εργασίας, απόκτηση άδειας οδήγησης και η επικοινωνία με έναν δάσκαλο ή γιατρό.

Στην διδακτορική διατριβή του Σιμόπουλου (2014) παρατηρούμε πόσο σημαντικό είναι για τους εκπαιδευόμενους η σημασία που δίνουν οι εκπαιδευτές στην ανάπτυξη των επικοινωνιακών δεξιοτήτων. Τα κίνητρα των εκπαιδευόμενων ενισχύονται και η συμμετοχή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι πιο έντονη. Οι εκπαιδευτές δίνουν βάση στο επικοινωνιακό κομμάτι και όχι στα γλωσσικά λάθη και ο ρόλος τους είναι καθοδηγητικός και συντονιστικός.

Τα συμπεράσματα της έρευνας του Μάγου και της Παναγοπούλου (2013) καταλήγουν στην θετική επιρροή που έχει το παραμύθι στην εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας. Οι εκπαιδευόμενοι έχουν την ευκαιρία να χρησιμοποιήσουν λέξεις που δεν είχαν ξανά διδαχθεί και ταυτόχρονα να διερευνήσουν νέο λεξιλόγιο και να κατανοήσουν συντακτικά και γραμματικά φαινόμενα. Μέσα από το παραμύθι ο εκπαιδευτής μπορεί να διατηρήσει την προσοχή και το ενδιαφέρον των εκπαιδευόμενων καθώς είναι ένα αφηγηματικό είδος.

Η δημοσίευση του Lane Igoudin Adult Esl (2008) στο περιοδικό The CATESOL, 20(1), 27-48 περιγράφει τους κοινωνικούς και γνωστικούς παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την συμμετοχή των μεταναστών στην εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας. Η ομάδα των μεταναστών επέλεξε να συμμετέχει στο πρόγραμμα εκμάθησης της αγγλικής γλώσσας με σκοπό την ένταξη τους στην κοινωνία και την κοινότητα αλλά και να μάθει την κουλτούρα της χώρας.

Η μελέτη των Domenique Sherab, Milagros Calderon Moya, Arianne Maraj, Meghri Bakarian, and Ratna Ghosh αποτελεί μέρος ενός μεγαλύτερου ερευνητικού προγράμματος που χρηματοδοτείται από το Κεμπέκ κυβερνητικό ερευνητικό συμβούλιο (FRQSC) που στοχεύει να κατανοήσει τις ανάγκες υποστήριξης των νεαρών ενηλίκων προσφύγων της Συρίας, εγγεγραμμένους σε κέντρα εκπαίδευσης ενηλίκων στο Κεμπέκ. Το 2016, ο Καναδάς αναγνώρισε τον μεγαλύτερο αριθμό προσφύγων σε ένα μόνο έτος σε σχεδόν τέσσερις δεκαετίες. Περίπου 18.000 από αυτούς

εγκαταστάθηκαν στο Κεμπέκ, με την πλειοψηφία να εγκατασταθεί στο Μόντρεαλ. Ένα χρόνο αργότερα, μια έκθεση διαπίστωσε ότι η ένταξη των συριακών προσφύγων παρέμεινε μια πρόκληση, καθώς οι πρόσφυγες τείνουν να φτάνουν με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και πολύ περιορισμένη γνώση αγγλικών ή γαλλικών. Με την ανταπόκριση της κυβέρνησης να επικεντρώνεται στην εκπαίδευση παιδιών και να υποστηρίζει τους ενήλικες στην εργασία, οι νεαροί ενήλικες πρόσφυγες της Συρίας (18-25 ετών), με διακοπή της εκπαίδευσης βρίσκονται σε ιδιαίτερα ευάλωτη θέση. Η μελέτη βασίζεται σε δεδομένα από 12 ημι-δομημένες σε βάθος συνεντεύξεις με επαγγελματίες εκπαίδευσης ενηλίκων, όπως καθηγητές γυμνασίου ενηλίκων, ψυχο-εκπαιδευτές και σύμβουλοι προσανατολισμού. Οι Σύριοι πρόσφυγες τείνουν να φτάνουν στον Καναδά με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και πολύ περιορισμένη γνώση Αγγλικών ή Γαλλικών. Με την άφιξη νεαρών ενηλίκων προσφύγων με διαταραγμένη εκπαίδευση, η δυναμική των κέντρων εκπαίδευσης ενηλίκων στο Κεμπέκ έχει αλλάξει και πολλοί νέοι Σύριοι και νέοι ενήλικες βρίσκονται εκτός επίσημης εκπαίδευσης για μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι νεαροί ενήλικες Σύριοι πρόσφυγες εισέρχονται στην εκπαίδευση ενηλίκων από προγράμματα ένταξης που δεν διαθέτουν ακαδημαϊκό περιεχόμενο και γλωσσικές δεξιότητες. Δεδομένης της πρόσφατης εισροής νεαρών ενηλίκων προσφύγων στις τάξεις τους σε πόλεις όπως το Μόντρεαλ και το Λαβάλ, η τρέχουσα προσέγγιση στην εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να προσαρμοστεί στις ειδικές ανάγκες τους. Ανάγκη για μεγαλύτερη χρηματοδότηση για τον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων για διάφορους πόρους.

Η έρευνα των AbuJarour & Krasnova (2018) χρησιμοποίησαν την ποιοτική μέθοδο για να πραγματοποιήσουν συνεντεύξεις σε πρόσφυγες που διέμεναν στο Βερολίνο με σκοπό την διερεύνηση της χρήσης των ΤΠΕ για την ηλεκτρονική μάθηση. Οι συμμετέχοντες ήταν 28 άτομα και η μέση ηλικία ήταν 32 ετών. Οι περισσότεροι διέμεναν στην Γερμανία για πάνω από 6-12 μήνες και όλοι οι συμμετέχοντες είχαν αφήσει δικά τους πρόσωπα πίσω στην Συρία. Η εκμάθηση της γερμανικής γλώσσας θεωρούν ότι είναι πολύ σημαντική για την καθημερινότητα τους στην Γερμανία και προσπαθούν να περνούν χρόνο χρησιμοποιώντας πλατφόρμες e-learning για να μάθουν την γλώσσα. Οι περισσότεροι από αυτούς συμμετέχουν εθελοντικά σε πλατφόρμες και εφαρμογές οι οποίες τους βοηθούν να καταλάβουν όσα δεν κατανοούν από τον δάσκαλο μέσα στην τάξη.

3.3. Συμπεράσματα

Στο κεφάλαιο αυτό παρατέθηκαν τα στοιχεία των ερευνών που μας απασχόλησαν κατά την εκπόνηση της βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Με το παρόν κεφάλαιο ολοκληρώνεται το θεωρητικό μέρος της εργασίας μας. Στη συνέχεια θα ασχοληθούμε με το ερευνητικό μέρος της εργασίας.

ΜΕΡΟΣ Β: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1. Εισαγωγή

Στο τέταρτο κεφάλαιο της διπλωματικής εργασίας παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας. Αρχικά, θα περιγράψουμε τον σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα του ερευνητή και έπειτα θα παρουσιάσουμε τον πληθυσμό στόχο, τα εργαλεία για την συλλογή δεδομένων και την ερευνητική διαδικασία και τους περιορισμούς της έρευνας. Τέλος, θα αναφερθούμε στις προϋποθέσεις που απαιτούνται για την αξιοπιστία και εγκυρότητα της έρευνας και στις στοχαστικές πεποιθήσεις του ερευνητή.

4.2. Σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα

Στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία η οποία αποτελείται από δομές φιλοξενίας με μεγάλο προσφυγικό πληθυσμό, οφείλουμε να προσαρμόζουμε τα εκπαιδευτικά προγράμματα μη τυπικής εκπαίδευσης πάνω σε διαπολιτισμικά μοτίβα και στις ανάγκες των προσφύγων ώστε να έχουμε την σωστή ένταξη των ενήλικων προσφύγων στην κοινωνία προκειμένου μελλοντικά να συνυπάρξουν στο κοινωνικό σύνολο. Οι πρόσφυγες οι οποίοι διαμένουν στις προσφυγές δομές της Βορείου Ελλάδος συμμετέχουν σε εκπαιδευτικά προγράμματα μη τυπικής εκπαίδευσης, τα οποία υλοποιούνται από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις μέσα στα προσφυγικές δομές. Κατά την διάρκεια της πανδημίας του κορονοϊού δημιουργήθηκαν εξ αποστάσεως προγράμματα για την αποτελεσματική πρόσβαση των εκπαιδευομένων οι οποίοι διαμένουν στις δομές φιλοξενίας. Μελετώντας την υπάρχουσα βιβλιογραφία προέκυψαν κάποια ερωτήματα που αφορούν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως και δια ζώσης εκπαίδευσης προσφύγων, τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευόμενοι στη δια ζώσης και την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και τον ενδεικτικό τρόπο μάθησης για τους ενήλικες πρόσφυγες. Γίνεται μια προσπάθεια ανάδειξης του καλύτερου τρόπου μάθησης για τους ενήλικες πρόσφυγες μέσα από την οποία τίθενται συγκεκριμένα ερωτήματα στους εκπαιδευτές και εμπλεκόμενους των προγραμμάτων μη τυπικής εκπαίδευσης ενηλίκων στις Δομές Φιλοξενίας Βορείου Ελλάδος. Οι εκπαιδευτές κλήθηκαν να απαντήσουν σε ερωτήματα που αφορούν την συμμετοχή των εκπαιδευομένων, το περιεχόμενο διδασκαλίας και

ερωτήματα σχετικά με τον ρόλο του εκπαιδευτή και τις προσδοκίες του. Οι έρευνες στις οποίες βασιστήκαμε για την δημιουργία του άξονα συνέντευξης προέρχονται από διπλωματικές εργασίας στην Ελλάδα και έρευνες στο εξωτερικό οι οποίες ερευνούν τα εμπόδια, τις δυσκολίες και τα κίνητρα των προσφύγων για την συμμετοχή σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Η έρευνα των Al Masri & Abu-Ayyash (2020) αναφέρεται στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι πρόσφυγες σχετικά με την απουσία χώρου και χρόνου για την παρακολούθηση των μαθημάτων. Τέλος, ο Χατζηαργυρόπουλος, 2019 επιχειρεί στην ποιοτική του έρευνα να αναδείξει τις καλές πρακτικές στο μάθημα της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας στους ενήλικες πρόσφυγες, προσεγγίζοντας το θέμα από τη πλευρά των εκπαιδευτών ενηλίκων. Η έρευνα της Dorman (2014) τονίζει τις εκπαιδευτικές ανάγκες των ενήλικων Σύριων προσφύγων οι οποίοι διέμεναν κοντά στα σύνορα Συρίας και Τουρκίας. Στην συγκεκριμένη έρευνα βλέπουμε την σημαντικότητα της εκμάθησης της γλώσσας της χώρας υποδοχής για την κοινωνικοποίηση των προσφύγων. Επιπλέον, ανέδειξε και την εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας ως σημαντικό κριτήριο για την επικοινωνία, την κοινωνικοποίηση και την ψυχολογία τους. Η έρευνα της Dorman υπέδειξε την ανάγκη για πραγματοποίηση περισσότερων εκπαιδευτικών προγραμμάτων με συμμετέχοντες ενήλικες πρόσφυγες. Στην έρευνα της Kanu (2008), όπου υλοποιήθηκαν συνεντεύξεις σε προσφυγές από την Αφρική οι οποίοι διέμεναν στον Καναδά ηλικίας 17-24 ετών, η εκπαιδευτική ανάγκη αναδεικνύεται ως η πιο σημαντική για την επικοινωνία, την εκμάθηση της κουλτούρας και ιστορίας του Καναδά αλλά και για την προσωπική τους έκφραση μέσα στην τάξη. Η έρευνα του Benseman (2012) αναδεικνύει την ανάγκη συμμετοχής των ενήλικων προσφύγων σε εκπαιδευτικά προγράμματα έτσι ώστε να μπορούν να επικοινωνούν καλύτερα με το κοινωνικό σύνολο και τις δημόσιες υπηρεσίες. Στην διδακτορική διατριβή του Σιμόπουλου (2014) δίνεται ιδιαίτερη σημασία στην διαπολιτισμική ικανότητα του εκπαιδευτή ενηλίκων στην διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας. Ο εκπαιδευτής ενηλίκων θα πρέπει να εστιάζει στην ανάπτυξη της επικοινωνίας καθώς είναι αυτή η οποία ενισχύει τα κίνητρα των εκπαιδευομένων. Η έρευνα του Μάγου & Παναγόπουλου (2013) τονίζει την αξιοποίηση του παραμυθιού στην διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας στους ενήλικες πρόσφυγες και μετανάστες. Σύμφωνα με τον Lane Igoudin Adult Esl (2008), η συμμετοχή των προσφύγων σε εκπαιδευτικά προγράμματα έχει σκοπό την ένταξη τους στην κουλτούρα της κοινωνίας. Στην έρευνα των Abujarour & Krasnova (2018),

συμμετείχαν 28 πρόσφυγες οι οποίοι διαμένουν στο Βερολίνο δήλωσαν πως συμμετείχαν σε εξ αποστάσεως e learning μαθήματα εθελοντικά για περίπου 3 ώρες την ημέρα με σκοπό την εκμάθηση της γερμανικής γλώσσας.

Τα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία τέθηκαν ύστερα από μελέτη της υπάρχουσας σχετικής βιβλιογραφίας είναι τα εξής:

E1. Ποια είναι τα πλεονεκτήματα της δια ζώσης εκπαίδευσης στις δομές φιλοξενίας της Βορείου Ελλάδος;

E2. Ποια είναι τα μειονεκτήματα της δια ζώσης εκπαίδευσης στις δομές φιλοξενίας της Βορείου Ελλάδος;

E3. Ποια είναι τα πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στις δομές φιλοξενίας της Βορείου Ελλάδος;

E4. Ποια είναι τα μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στις δομές φιλοξενίας της Βορείου Ελλάδος;

4.3. Προσδιορισμός πληθυσμού – Δείγμα Έρευνας

Τα δείγματα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε μία έρευνα εντάσσονται σε δύο βασικές στρατηγικές, τη στρατηγική πιθανοτήτων που αφορά τυχαία δειγματοληψία και τη στρατηγική μη πιθανοτήτων που αναφέρεται σε συγκεκριμένη επιλογή δείγματος εξαιτίας διαφορετικών αιτιών (Cohen, Manion & Morrison, 2008). Στην τυχαία δειγματοληψία κάθε μέλος του πληθυσμού στόχου έχει ίση και ανεξάρτητη πιθανότητα να επιλεγεί στο δείγμα. Έπειτα από αναλυτική καταγραφή του πληθυσμού ορίζεται το δειγματοληπτικό πλαίσιο. Αντίθετα, το δείγμα ευκολίας χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις οι οποίες είναι άμεσα διαθέσιμες και προσβάσιμες (Patton, 2002). Τα δείγματα ευκολίας αναφέρονται σε δειγματοληπτικές μονάδες οι οποίες επιλέγονται από τον πληθυσμό με κριτήριο την ευκολία και όχι την τυχαιότητα. Συνεπώς, το δείγμα που επιλέγεται δεν είναι αντιπροσωπευτικό του συνολικού πληθυσμού και δεν μπορεί να οδηγήσει τον ερευνητή σε γενικεύσεις των αποτελεσμάτων. Στην έρευνα μας θα χρησιμοποιήσουμε δείγμα ευκολίας το οποίο μπορεί να μας βοηθήσει στην συλλογή σημαντικών πληροφοριών που αφορούν ωστόσο μόνο το συγκεκριμένο πληθυσμό που συμμετείχε στην έρευνα και δεν μπορούν να γενικευτούν στο σύνολο του πληθυσμού. Το δείγμα της έρευνας μας αποτελείται από 7 εκπαιδευτές ενηλίκων

προσφύγων. Οι τέσσερις από τους οχτώ εκπαιδευτές εργάζονται στην Δομή Φιλοξενίας Α και οι υπόλοιποι τρεις στην Δομή Φιλοξενίας Β. Η συγκεκριμένη στρατηγική δειγματοληψίας (ευκολίας - βολική) επιλέχθηκε από την ερευνήτρια γιατί δεν είχε τη δυνατότητα πρόσβασης στο σύνολο του πληθυσμού της έρευνας με σκοπό να εφαρμόσει στρατηγική πιθανοτήτων και τυχαία δειγματοληψία αλλά μπορούσε να απευθυνθεί σε συγκεκριμένα άτομα που γνώριζε και είχε πρόσβαση, τα οποία αποτέλεσαν τον πληθυσμό-στόχο και το δείγμα της έρευνας. Κατά τη διάρκεια σχεδιασμού της έρευνας το δείγμα ήταν μεγαλύτερο και διαφορετικό αλλά λόγω των απότομων αλλαγών στις δομές και το γεγονός ότι κάποιες δομές φιλοξενίας βρίσκονται σε φάση εξόδου (κλείσιμο της δομής) αναγκαστικά το δείγμα περιορίστηκε στα συγκεκριμένα άτομα.

4.4. Επιλογή συγκεκριμένης ερευνητικής μεθόδου

Μια έρευνα μπορεί να στηριχθεί σε δύο βασικές μεθόδους, την ποιοτική και ποσοτική μέθοδο. Η ποσοτική έρευνα αφορά την συγκέντρωση πληροφοριών η οποία βασίζεται σε μετρήσεις δεδομένων οι οποίες μπορείς να έχουν την μορφή ποσοτικών και ποιοτικών μεταβλητών και μετέπειτα μπορούν να αναλυθούν με συγκεκριμένες στατιστικές τεχνικές. Η προσέγγιση της ποσοτικής έρευνας εστιάζει στις ερευνητικές υποθέσεις και τα ερευνητικά ερωτήματα του ερευνητή και θεωρείται αντικειμενική διότι οι απαντήσεις των υποκειμένων γίνονται σε προσχεδιασμένες ερωτήσεις (Singh, 2007). Η ποιοτική έρευνα διεισδύει στο θέμα και στοχεύει στην κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων εις βάθος. Επιπλέον, η ποιοτική μέθοδος διακρίνεται από ένα μικρό δείγμα συμμετεχόντων, την ανάλυση κειμένων και λόγου, την ευελιξία και θεωρείται κατάλληλη για την εκπόνηση ερευνών που αφορούν πολύπλοκες καταστάσεις όπως αυτές τις οποίες αντιμετωπίζουν οι κοινωνικά ευπαθείς ομάδες (Creswell, 2011). Αποτελεί την πιο κατάλληλη μεθοδολογική προσέγγιση για την ολιστική καταγραφή των στάσεων και απόψεων των συμμετεχόντων και διευκολύνει στην διερεύνηση των εμπειριών τους. Η μέθοδος η οποία επιλέχθηκε για την παρούσα έρευνα είναι η ποιοτική μέθοδος με σκοπό να αποσπάσουμε τις απόψεις και γνώμες των εκπαιδευτών ενήλικων προσφύγων στα πλαίσια της μη τυπικής εκπαίδευσης προσφύγων που πραγματοποιείται μέσα στις δομές φιλοξενίας. Η χρήση της ποιοτικής μεθόδου θα μας βοηθήσει να καταγράψουμε εις βάθος τις απόψεις των συμμετεχόντων.

Επιπλέον, με την χρήση της ποιοτικής μεθόδου θα μπορέσουμε να αποκωδικοποιήσουμε τις εκφράσεις τους και να αναγνωρίσουμε διάφορες αντιδράσεις από την γλώσσα του σώματος τους. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση που εκπονήθηκε και οδήγησε στον προσδιορισμό των ερευνητικών ερωτημάτων καθόρισε και τη μέθοδο της έρευνας που επιλέξαμε με σκοπό να αναδειχθούν οι λόγοι και οι βαθύτερες αιτίες των δεδομένων που συλλέξαμε.

4.5. Επιλογή εργαλείων για τη συλλογή δεδομένων

Ένα από τα βασικότερα εργαλεία που χρησιμοποιείται στην ποιοτική μέθοδο είναι αυτό της συνέντευξης. Για την εκπόνηση της έρευνας επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε ως εργαλείο συλλογής δεδομένων την συνέντευξη εις βάθος. Μέσα από την συνέντευξη ο ερευνητής εμπλέκεται σε μια διαδραστική σχέση με τους ανθρώπους και έχει την ευκαιρία να ακούσει και να αποτυπώσει τις απόψεις και εμπειρίες των ερωτώμενων. Ο ερευνητής είναι το άτομο το οποίο καθοδηγεί την επικοινωνία με σκοπό να αποσπάσει τις πληροφορίες που χρειάζεται για την εκπόνηση της έρευνας (Cohen και Manion, 1992). Επιπλέον, σύμφωνα με τον Tuckman (1972), η συνέντευξη είναι ένα εργαλείο μέσα από το οποίο ο ερευνητής μπορεί να αποσπάσει πληροφορίες από το μυαλό του ερωτώμενου ως προς τις γνώσεις, τις αξίες, τις προτιμήσεις και τις απόψεις του. Το κυριότερο στοιχείο της συνέντευξης είναι η συνομιλία μεταξύ των ατόμων. Η επιλογή του τύπου συνέντευξης εξαρτάται από τον βαθμό δόμησης ή τυποποίησης της συνέντευξης. Η διαφορά της απλής συζήτησης από την συνέντευξη είναι ότι η συνέντευξη αποτελεί βασικό εργαλείο της έρευνας μέσα από το οποίο γίνεται συλλογή πληροφοριών με τεκμηριωμένο τρόπο για την άντληση επιστημονικών συμπερασμάτων. Τα είδη των ατομικών συνεντεύξεων διακρίνονται στα εξής:

- Η δομημένη ή κατευθυνόμενη ή τυποποιημένη,
- Η ημι-δομημένη ή ημι-κατευθυνόμενη,
- Η μη κατευθυνόμενη ή ελεύθερη,
- Η εντοπισμένη συνέντευξη.

Στην εργασίας μας επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε την ημιδομημένη συνέντευξη εις βάθος. Η δημιουργία του άξονα συνέντευξης ήταν απαραίτητη για την συλλογή επιστημονικών δεδομένων χωρίς όμως να πρέπει να ακολουθηθεί αυστηρά. Η ημιδομημένη συνέντευξη δίνει την ευκαιρία στον ερευνητή να έχει μια ελεύθερη συζήτηση

ανοιχτού τύπου. Ο συγκεκριμένος τύπος συνέντευξης θα βοηθήσει τον ερευνητή να αποσπάσει πληροφορίες από την εσωτερική πτυχή των συμμετεχόντων. Η επιλογή αυτή είναι κατάλληλη για την ομάδα στόχου αφού πρόκειται για εκπαιδευτές ενηλίκων προσφύγων οι οποίοι έχουν ξεχωριστά βιώματα, εμπειρίες, γνώσεις και αντιλήψεις στο προσφυγικό ζήτημα. Μέσα σε ένα ευέλικτο περιβάλλον όπου κυριαρχεί η ελεύθερη έκφραση λόγου θα μπορέσουμε να αντλήσουμε ποιοτικά στοιχεία για την έρευνα μας.

Για την δημιουργία του άξονα της συνέντευξης, τον τρόπο διατύπωσης των ερωτήσεων, το είδος των ερωτήσεων και την εγκυρότητά του περιεχομένου του διενεργήθηκε, όπως προτείνει ο Creswell (2011) εκτενής βιβλιογραφική ανασκόπηση (Eurostat-Vasileva, 2011· Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Eurostat 2011· Τσιάκαλος, 2011· Bajwa, et al., 2017· Illeris, 2016· Fondana, 1996· Θεοδωρακοπούλου, 2018· Γεωργιάδου, 2002· Parker, 2010· Al Masri & Abu-Ayyash, 2020· Θεοδωρακοπούλου, 2019· Κούτλας, 2018· Kantzou, Manoli, Mouti, & Papadopoulou, 2017· Δεσποτίδου, 2017· Περράκη, 2016· Μπαχαρούδη, 2015· Droman, 2014· Κασόλα, 2013· Ευστρατιάδη, 2012)

Ο άξονας της συνέντευξης χωρίζεται σε 4 ενότητες.

A. Γενικά Στοιχεία

B. Δημογραφικά Στοιχεία

Γ. Στοιχεία για την αξιοποίηση της δια ζώσης εκπαίδευσης ενηλίκων προσφύγων στις δομές Βορείου Ελλάδος.

Δ. Στοιχεία για την αξιοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ενηλίκων προσφύγων στις δομές Βορείου Ελλάδος.

Η πρώτη ενότητα περιλαμβάνει στοιχεία σχετικά με το γενικότερο πλαίσιο λειτουργίας της δομής φιλοξενίας προσφύγων και της διεξαγωγής εκπαίδευσης ενηλίκων μέσα σε αυτήν.

Η δεύτερη ενότητα περιλαμβάνει τα δημογραφικά στοιχεία, όπου οι ερωτώμενοι καλούνται να δώσουν πληροφορίες σχετικά με το φύλλο, την ηλικία, τον τίτλο σπουδών τους, πιστοποιήσεις σχετικές με την τεχνολογία και τις προ υπάρχουσες εμπειρίες τους επάνω στην εκπαίδευση ενηλίκων προσφύγων.

Η τρίτη ενότητα περιλαμβάνει ερωτήσεις ανοιχτού τύπου μέσα από τις οποίες οι ερωτώμενοι καλούνται να απαντήσουν σε θέματα σχετικά με την δια ζώσης εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, οι ερωτήσεις αφορούν το περιεχόμενο διδασκαλίας, τις υποδομές/γνώσεις των εκπαιδευομένων, το ποσοστό συμμετοχής των εκπαιδευομένων, τα εμπόδια, τα κίνητρα και τα δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι πρόσφυγες, τρόποι διδασκαλίας των εκπαιδευτών και τρόποι αντιμετώπισης των εμποδίων.

Η τέταρτη ενότητα περιλαμβάνει ερωτήσεις ανοιχτού τύπου μέσα από τις οποίες οι ερωτώμενοι καλούνται να απαντήσουν σε διάφορα ζητήματα σχετικά με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, οι ερωτήσεις αφορούν το περιεχόμενο διδασκαλίας, τις υποδομές/γνώσεις των εκπαιδευομένων, το ποσοστό συμμετοχής των εκπαιδευομένων, τις δυσκολίες και τα εμπόδια που προέκυψαν στην χρήση νέων τεχνολογιών και τα κίνητρα για παρακολούθηση online προγραμμάτων.

Πίνακας 1: Αντιστοίχιση ερευνητικών ερωτημάτων – ερωτημάτων συνέντευξης

<u>Ερευνητικά Ερωτήματα</u>	<u>Ερωτήσεις συνέντευξης</u>
1. Ποια είναι τα πλεονεκτήματα της δια ζώσης εκπαίδευσης;	Γ11, Γ12, Γ13, Γ14, Γ15, Γ16, Γ17, Γ18, Γ19, Γ20, Γ21
2. Ποια είναι τα μειονεκτήματα της δια ζώσης εκπαίδευσης;	Γ11, Γ12, Γ13, Γ14, Γ15, Γ16, Γ17, Γ18, Γ19, Γ20, Γ21
3. Ποια είναι τα πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης;	Δ22, Δ23, Δ24, Δ25, Δ26, Δ27, Δ28, Δ29, Δ30
4. Ποια είναι τα μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης;	Δ22, Δ23, Δ24, Δ25, Δ26, Δ27, Δ28, Δ29, Δ30

4.6. Ερευνητική Διαδικασία

Για την υλοποίηση της έρευνας χρειάστηκε η ειδική άδεια από τον οργανισμό ο οποίος διαχειρίζεται τις συγκεκριμένες δομές και εμπλέκεται στην μη τυπική εκπαίδευση ενηλίκων. Για την χορήγηση της άδειας υπήρξαν γραπτές συνομιλίες με το τμήμα Ethics & Conduct το οποίο φρόντισε η έρευνας μας να μην περιλαμβάνει καμία εμπιστευτική πληροφορία και να υπάρξει εγγυημένη ανωνυμία στους συμμετέχοντες. Η επίσημη έγκριση και η χορήγηση της άδειας στάλθηκε τον Δεκέμβρη του 2020 και έπειτα από την μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας προχωρήσαμε στην δημιουργία των ερευνητικών ερωτημάτων και την μεθοδολογία της έρευνας. Αρχικά, το δείγμα της έρευνας ήταν διαφορετικό και μεγαλύτερο αλλά λόγω κάποιων αλλαγών που προέκυψαν σε κάποιες δομές φιλοξενίας της Βορείου Ελλάδος προχωρήσαμε με ένα μικρότερο δείγμα εκπαιδευτών το οποίο σε συνδυασμό με την επισκόπηση των βιβλιογραφικών δεδομένων μας οδήγησε να πραγματοποιήσουμε την ποιοτική έρευνα. Η πρώτη επικοινωνία με τους εκπαιδευτές έγινε μέσω τηλεφώνου όπου προγραμματίστηκαν οι ατομικές συνεντεύξεις εξ αποστάσεως λόγω κορονοϊού. Στην πρώτη τηλεφωνική επικοινωνία συζητήθηκε ο κώδικας δεοντολογίας, η εγγυημένη ανωνυμία και ο άξονας της συνέντευξης έτσι ώστε να δημιουργήσουμε ένα κλίμα εμπιστοσύνης το οποίο θα μας βοηθήσει αργότερα να υπάρξει ένα περιβάλλον με ελευθερία έκφρασης λόγου. Για την καταγραφή των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκε το μαγνητόφωνο.

4.7. Ανάλυση Περιεχομένου

Μετά την συλλογή του ποιοτικού υλικού, στην δική μας έρευνα συνεντεύξεις ανοιχτού τύπου, ακολουθεί η ανάλυση περιεχομένου. Η ανάλυση περιεχομένου είναι μια μέθοδος η οποία χρησιμοποιείται για την συστηματική και ελεγχόμενη περιγραφή του γραπτού και προφορικού λόγου. Για την καλύτερη διαχείριση του ερευνητή, ο λόγος των συμμετεχόντων κατηγοριοποιείται και αργότερα κωδικοποιείται έτσι ώστε να εξάγουμε αποτελέσματα τα οποία δεν θα παραμορφωθούν και θα αναπτύξουμε αντικειμενικά κριτήρια για την ανάλυση των δεδομένων. Στην ποιοτική ανάλυση περιεχομένου βασιζόμαστε στην ερμηνεία του νοήματος με μεγάλο βάθος ανάλυσης. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται σε κείμενα. Η ανάλυση ποιοτικών δεδομένων

επιχειρεί την απόδοση νοήματος στα δεδομένα με σκοπό να απαντηθούν τα κεντρικά ερωτήματα της έρευνας. Υπάρχουν πολλές προσεγγίσεις στην ποιοτική έρευνα και διαφέρουν ανάλογα τον τρόπο ανάλυσης δεδομένων και τον τρόπο διατύπωσης των ερευνητικών ερωτημάτων (Braun & Clarke, 2012). Στην δική μας έρευνα, όπου παράχθηκαν δεδομένα μέσω της τεχνικής της ημι-δομημένης συνέντευξης, υιοθετήσαμε τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης. Μέσα από την θεματική ανάλυση ο ερευνητής αποκαλύπτει θέματα που υπάρχουν μέσα στα δεδομένα. Η θεματική ανάλυση προϋποθέτει τον ενεργητικό ρόλο του ερευνητή ο οποίος αναπτύσσει μια διαλογική σχέση με τα δεδομένα έχοντας ως οδηγό τα ερευνητικά ερωτήματα (Braun & Clarke, 2012). Η θεματική ανάλυση χρησιμοποιείται για την οργάνωση και αναγνώριση επαναλαμβανόμενων μοτίβων νοήματος εντός ενός συνόλου δεδομένων (Braun & Clarke, 2012). Ο ερευνητής εντοπίζει πολυάριθμα μοτίβα νοήματος και εστιάζει σε εκείνα που είναι κατάλληλα για την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων. Η μέθοδος της θεματικής ανάλυσης θεωρείται μια ευέλικτη μέθοδος και χωρίζεται σε πέντε διαδοχικά στάδια (Braun & Clarke, 2012). Το πρώτο βήμα αφορά την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων και την απόδοση του προφορικού λόγου σε γραπτό. Η συνέντευξη είναι μια διαδικασία κατά την οποία ο ερευνητής προσπαθεί να παραγάγει δεδομένα, σε μια συνομιλία με τον ερωτώμενο, ώστε να απαντήσει στα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας. Η συνομιλία τους ηχογραφείται ή βιντεοσκοπείται και σε επόμενο βήμα γίνεται αποτύπωση της ηχητικά καταγεγραμμένης συνέντευξης. Σε αυτό το στάδιο είναι σημαντικό να αποδίδουμε με ακρίβεια τα λόγια του ερωτώμενου και του ερευνητή. Στο δεύτερο βήμα γίνεται προσεκτική ανάγνωση του κειμένου και αντιστοιχούμε τα αποσπάσματα με τα ερευνητικά μας ερωτήματα και υπο-ερωτήματα. Χρειάζεται προσεκτική ανάγνωση και εξοικείωση με το υλικό που συλλέξαμε έτσι ώστε να εντοπίσουμε τα κείμενα που μας δίνουν πληροφορίες σχετικά με τα ερευνητικά μας ερωτήματα. Ο εντοπισμός παρόμοιων αποσπασμάτων γίνεται στα σημεία όπου τέθηκαν οι αντίστοιχες ερωτήσεις από τον ερευνητή. Παρ' όλα αυτά στις ημι δομημένες συνεντεύξεις είναι πιθανό να βρεθούν αποσπάσματα στο σύνολο του υλικού. Στο τρίτο βήμα ακολουθεί η κωδικοποίηση μέσα από την οποία ο ερευνητής κατανοεί και ερμηνεύει τα δεδομένα και τους αποδίδει έναν εννοιολογικό προσδιορισμό. Σε κάθε απόσπασμα αποδίδεται ένας κωδικός ο οποίος είτε αντανακλά τις απόψεις των ερωτώμενων είτε προέρχεται από το θεωρητικό πλαίσιο το οποίο υιοθετεί ο ερευνητής. Ο ερευνητής μαρκάρει τα

αποσπάσματα που προέρχονται από ίδιες ερωτήσεις και τους αποδίδει έναν συγκεκριμένο προσδιορισμό-κωδικό. Στο τέταρτο βήμα ο ερευνητής αφού έχει συγκεντρώσει τους κωδικούς από τα αποσπάσματα περνάει στην μετάβαση αυτών των κωδικών σε θέματα. Τα θέματα προκύπτουν από την σύγκριση και συγχώνευση των κωδικών και πρόκειται για γενικές εννοιολογικές κατασκευές που μπορούν να σταθούν αυτόνομα ως απάντηση στο ερευνητικό ερώτημα. Τα θέματα είναι αφηρημένες και γενικές έννοιες και προκύπτουν από την σύγκριση, επεξεργασία και συγχώνευση των κωδικών. Αντιστοιχούν σε ένα επαναλαμβανόμενο μοτίβο νοήματος και μπορούν να λειτουργήσουν ως απαντήσεις στα ερωτήματα της έρευνας. Στο πέμπτο βήμα, γίνεται η παρουσίαση των ευρημάτων. Κατά την διαδικασία παρουσίασης των ευρημάτων, παρουσιάζονται πρώτα τα θέματα τα οποία απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα. Στο στάδιο αυτό παρουσιάζουμε τμήματα κειμένου από τις συνεντεύξεις για να φανεί πειστικό τρόπο πως αναδεικνύονται τα θέματα.

4.8. Περιορισμοί

Για την διεξαγωγή της έρευνας ήταν απαραίτητο να ακολουθήσουμε τον κώδικα δεοντολογίας του εμπλεκόμενου οργανισμού και να πάρουμε την έγκρισή του από το τμήμα Ethics & Conduct μέσω γραπτής αλληλογραφίας. Η γραπτή επικοινωνία ήταν χρονοβόρα καθώς έπρεπε να επικοινωνήσουμε με τρία τμήματα τα οποία θα μας καθοδηγούσαν σχετικά με την έγκριση της άδειας. Για την εκπόνηση της έρευνας τέθηκαν συγκεκριμένοι όροι που έπρεπε να ακολουθηθούν σχετικά με την ανωνυμία των συμμετεχόντων αλλά και οποιαδήποτε πληροφορία η οποία θα στοχοποιήσει την ιδιότητά τους και κυρίως την θέση και τον τόπο εργασίας τους. Για τον λόγο αυτό θα δοθούν ψευδώνυμα στους συμμετέχοντες και στις δομές φιλοξενίας Βορείου Ελλάδος στις οποίες εμπλέκονται οι συμμετέχοντες. Επιπλέον, λόγω της πανδημίας του κορονοϊού προέκυψαν διάφορα ζητήματα σχετικά με την εκπόνηση των συνεντεύξεων οι οποίες πραγματοποιήθηκαν εξ αποστάσεως. Γενικότερα λόγω της πανδημίας του κορονοϊού και της τηλεργασίας η επικοινωνία με τους συμμετέχοντες γίνεται πιο δύσκολη και χρονοβόρα. Παρ' όλα αυτά η έρευνα προχώρησε χωρίς καθυστερήσεις σύμφωνα πάντα με τον κώδικα δεοντολογίας και τους όρους που τέθηκαν από τον οργανισμό.

4.8 Εγκυρότητα και Αξιοπιστία

Η αξιοπιστία αναφέρεται στην ποιότητα των δεδομένων και στην ισχύ του μεθοδολογικού σχεδιασμού. Τα δεδομένα αυτά και ο σχεδιασμός θα πρέπει να οδηγούν σε αληθινά ευρήματα και να αναπαριστούν την πραγματικότητα. Σε μια ποιοτική έρευνα έχει μεγάλη σημασία οι ερευνητές να επιβεβαιώνουν τι είναι αληθινό και τα ευρήματα τους να είναι επιστημονικά τεκμηριωμένα (Denzin, 1994). Η αιτιολόγηση των μεθόδων και συμπερασμάτων παίζει αρκετά σημαντικό ρόλο στην εγκυρότητα της έρευνας (Denzin, 1994). Στην δική μας έρευνα εκπονήθηκαν συνεντεύξεις σε εκπαιδευτικούς ενήλικων προσφύγων. Η διαμόρφωση κατάλληλου κλίματος μεταξύ των ερωτώμενων και του ερευνητή είναι απαραίτητη προκειμένου η έρευνα να είναι αξιόπιστη και έγκυρη (Cohen, Manion & Morrison, 2008). Ο ερωτώμενος θα πρέπει να νοιώθει ασφαλής και να μειωθεί κάθε είδους ανησυχία επιφυλακτικότητα. Για να το πετύχουμε αυτό χρειάζεται να είμαστε διαφωτιστικοί για τους σκοπούς της έρευνας (Cohen, Manion & Morrison, 2008). Ο ερωτώμενος θα πρέπει να νοιώθει ελεύθερος σχετικά με αυτά που θα ειπωθούν και να του διαβεβαιώσουμε ότι θα του δοθεί ένα αντίγραφο. Σε οποιοδήποτε σημείο ο ερωτώμενος νοιώσει άβολα, η συνέντευξη μπορεί να διακοπεί. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται ένα σύμβολο της συνέντευξης (Cohen, Manion & Morrison, 2008). Ο ερευνητής θα πρέπει να τηρήσει όσα έχουν συμφωνηθεί με τον ερωτώμενο. Για να διασφαλίσουμε την εγκυρότητα της έρευνας εκπονήθηκαν τρεις πιλοτικές συνεντεύξεις μέσα από τις οποίες ο ερευνητής μπόρεσε να εξασκηθεί στον τρόπο με τον οποίο θα διαμορφώσει το κλίμα εμπιστοσύνης έτσι ώστε ο ερωτώμενος να νοιώσει ασφαλής και χαλαρός κατά την διάρκεια της συνέντευξης. Επιπλέον, βασιστήκαμε στις πιλοτικές συνεντεύξεις έτσι ώστε να διορθώσουμε τον άξονα συνέντευξης και να διαμορφώσουμε τις ερωτήσεις ώστε να είναι κατανοητές και όσο πιο σαφείς γίνεται και να δίνουν τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες να εκφραστούν ελεύθερα χωρίς να κατευθύνονται οι απαντήσεις τους.

4.9. Το ζήτημα των στοχαστικών πεποιθήσεων του ερευνητή

Το ζήτημα των στοχαστικών πεποιθήσεων του ερευνητή (reflexivity) είναι ένα ζήτημα που οφείλουμε να σχολιαστεί σε κάθε έρευνα και ειδικότερα στις ποιοτικές έρευνες όπως και η παρούσα. Ο ερευνητής δεν μπορεί να είναι ουδέτερος καθώς φέρει πάντοτε τις προσωπικές του αξίες και υποθέσεις και ενδέχεται να διαμορφώνει και να καθοδηγεί

την έρευνα (Creswell, 2011). Υπάρχει δηλαδή πάντοτε η πιθανότητα να αλλοιωθούν τα αποτελέσματα ή τα δεδομένα για διάφορους λόγους. Στην προκειμένη περίπτωση η ερευνήτρια λόγω της επαγγελματικής της απασχόλησης διαθέτει παρόμοιες εμπειρίες με τους συμμετέχοντες της έρευνας και έχει διαμορφωμένες απόψεις και στάσεις που προσπάθησε να μην επηρεάζουν την ερευνητική διαδικασία τόσο κατά τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων όσο και κατά την ανάλυση και παρουσίαση των αποτελεσμάτων. Η ερευνήτρια προσπάθησε να λάβει υπόψη της το ζήτημα αυτό αναγνωρίζοντας από την αρχή της ερευνητικής διαδικασίας ότι διατηρεί συγκεκριμένες παραδοχές και προσπαθώντας να ελέγξει το ζήτημα αυτό τόσο κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων θέτοντας ανοιχτές ερωτήσεις όσο και κατά την ανάλυση και παρουσίαση των δεδομένων επιχειρώντας να μην επηρεαστεί από τις δικές της πεποιθήσεις και να μην προβάλλει τις δικές της απόψεις. Η επίγνωση της υποκειμενικότητας της ερευνήτριας και των παραδοχών της και οι αποφάσεις που λήφθηκαν σύμφωνα με την επίγνωση αυτή προσπάθησαν να διασφαλίσουν την αναζήτηση της αντικειμενικής αλήθειας χωρίς όμως αυτή να είναι εφικτό σε κάθε περίπτωση να αποτυπωθεί απόλυτα.

4.10. Συμπεράσματα

Στο κεφάλαιο αυτό αναλύθηκαν σημαντικά στοιχεία για τις μεθοδολογικές επιλογές που λήφθηκαν για την εκπόνηση της παρούσας έρευνας. Στο επόμενο κεφάλαιο θα προχωρήσουμε με την ανάλυση των αποτελεσμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ - ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

5.1. Εισαγωγή

Το κεφάλαιο αυτό έχει σκοπό να περιγράψει τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων. Στη δεύτερη ενότητα αναλύονται τα χαρακτηριστικά του δείγματος. Στις επόμενες τέσσερις ενότητες γίνεται η παρουσίαση των αποτελεσμάτων ανά ερευνητικό ερώτημα και στην τελευταία ενότητα αναλύονται οι προκαταλήψεις και τα αντικίνητρα του δείγματος για τον αποτελεσματικότερο τρόπο μάθησης.

5.2. Χαρακτηριστικά δείγματος

Ο πίνακας 2 περιλαμβάνει στοιχεία όπως το επίπεδο εκπαίδευσης, η ειδικότητα η προϋπηρεσία και η διδακτική εμπειρία των συμμετεχόντων με πρόσφυγες. Η παράθεση των σχετικών στοιχείων γίνεται μέσω ψευδωνύμων για τη διασφάλιση της ανωνυμίας του δείγματος.

Πίνακας 2: Χαρακτηριστικά δείγματος

α/α	Ψευδώνυμο	Εκπαίδευση	Ειδικότητα	Προϋπηρεσία	Διδακτική Εμπειρία με πρόσφυγες
1	Κυριάκος	Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης	Εκπαιδευτικός	1 έτος	Από το 2017- 2018
2	Μαρία	Τμήμα Θεάτρου Α.Π.Θ. Μεταπτυχιακό στην Τεχνολογία στην Εκπαίδευση	Εκπαιδευτής ενηλίκων (πιστοποίηση Ε.Ο.Π.Ε.Π.)	Έχει διδάξει σε δημόσια ΙΕΚ και τμήματα θεάτρου	10 μήνες
3	Νίκος	Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Α.Π.Θ. και μεταπτυχιακό στην Ειδική Αγωγή	Εκπαιδευτικός	Αναπληρώτρια δασκάλα σε Δημοτικό Σχολείο	Έχει ξανασχοληθεί με διδασκαλία στους πρόσφυγες στα δημόσια σχολεία

4	Κώστας	Νεοελληνική Φιλολογία στο Α.Π.Θ. Μεταπτυχιακό Φιλολογία (τώρα παρακολουθεί Μεταπτυχιακό στα Human Rights and Migration Studies)	Φιλόλογος	Οργάνωση σε ξενώνα με κακοποιημένα παιδιά	Εθελοντικά δίδασκε ελληνικά
5	Γεωργία	Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Α.Π.Θ. με σεμινάριο πάνω στην εκπαίδευση ενηλίκων	Εκπαιδευτικός	Αναπληρώτρια σε Δημοτικό Σχολείο 1 έτος	Έχει ξανασχοληθεί με διδασκαλία στους πρόσφυγες στα δημόσια σχολεία
6	Αναστασία	Πληροφορική Μεταπτυχιακό στον Προγραμματισμό	Εκπαιδευτής ενηλίκων(πιστοποίηση Ε.Ο.Π.Ε.Π.)	Εκπαιδευτικός σε άτομα ευάλωτα, άτομα με ειδικές ανάγκες	Δεν έχει προϋπηρεσία σε εκπαίδευση προσφύγων
7	Ελένη	Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης Μεταπτυχιακό Ειδικής Αγωγής με σεμινάριο πάνω στην διαπολιτισμική εκπαίδευση	Εκπαιδευτικός	Εθελοντικά μαθήματα σε παιδιά	Εθελοντικά μαθήματα σε τάξη ενηλίκων προσφύγων που μάθαιναν ελληνικά στην Αθήνα.

5.3. Πλεονεκτήματα Δια ζώσης Εκπαίδευσης

Είναι πολύ σημαντικό αρχικά να εξετάσουμε προς τα πού προσανατολίζεται το μάθημα των εκπαιδευτικών στα προσφυγικά καμπ όπως για παράδειγμα πόσες ώρες διδάσκουν, με τι εργαλεία-βιβλία και ποιο είναι το περιεχόμενο των μαθημάτων τους. Επίσης, θα αναφερθούμε στις ιδιαιτερότητές και στις δυσκολίες που προέκυψαν στα δια ζώσης και

τους τρόπους με τους οποίους προσπάθησαν οι εκπαιδευτικοί να μετατρέψουν την διαζώσης εκπαίδευση σε εξ αποστάσεως κατά την διάρκεια της πανδημίας του κορονοϊου.

Γενικά οι εκπαιδευτικοί στα προσφυγικά καμπ διδάσκουν ελληνικά και αγγλικά από 1.5 έως 2 ώρες κάθε μέρα. Ανάλογα με το γνωστικό αντικείμενό τους, οι εκπαιδευτές ασχολούνται είτε με την εκμάθηση και των δύο γλωσσών είτε μόνο μίας.

Όσο αναφορά το περιεχόμενο των μαθημάτων που διδάσκονται μπορούμε να δούμε μία πολυπολιτισμική σκοπιά με βασικό και καίριο στόχο την λειτουργικότητα των εκπαιδευόμενων. Οι εκπαιδευτές προσανατολίζονται ανάλογα με το επίπεδο του τμήματος σε εκμάθηση των νέων γραμμάτων, λέξεων, συλλαβών και προοδευτικά και διαλόγων που θα μπορούν να χρησιμοποιήσουν σε καθημερινές τους ανάγκες π.χ. σούπερ μάρκετ, φαρμακεία κ.α. Πρέπει βέβαια να αναφερθούν εδώ πέρα και βασικά προβλήματα που αντιμετώπισαν οι εκπαιδευτές, τα οποία είχαν σχέση με την ασυμβατότητα των δύο γλωσσών, καθώς οι πρόσφυγες είναι κατά κύριο λόγο αραβόφωνοι και φαρσόφωνοι. Αυτοί λοιπόν δεν ξέρουν να διαβάζουν από τα αριστερά προς τα δεξιά και επίσης έχουν διαφορετικά σύμβολα και σχήματα. Χαρακτηριστικά οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν:

«Κάναμε κάποιες δραστηριότητες οι οποίες αφορούν παιδιά και ενήλικες, ουσιαστικά συμμετοχή γονέων με παιδιών. Έχουν ως βάση την συμμετοχή, στηρίζονται κυρίως στην ενεργή συμμετοχή. Πως μπορούν δηλαδή και οι γονείς να είναι ενεργοί στην μαθησιακή διαδικασία και να ενθαρρύνουν τα παιδιά τους και να ασχολούνται και αυτοί με τα μαθήματα.» Κυριάκος

Η Μαρία απάντησε ότι στην διδασκαλία της προσπάθησε να αναπτύξει τις γλωσσικές ικανότητες των συμμετεχόντων: *«Σε επίπεδο περιεχομένου εστιάσαμε στην ελληνική και αγγλική γλώσσα, δηλαδή στο αλφάβητο, ανάπτυξη γραφικών δεξιοτήτων, φθόγγοι.»*
Μαρία

Από την άλλη μεριά καταδεικνύει ο Νίκος την σημασία της ένταξης της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στον τρόπο διδασκαλίας των εκπαιδευτών: *«Προσπαθούμε ως εκπαιδευτικοί να συνδυάσουμε δύσκολα πράγμα, διαπολιτισμική εκπαίδευση, εκπαίδευση ενηλίκων, ψυχολογία. Και όλα αυτά διδάσκοντας την ελληνική γλώσσα με τρόπο που να μπορεί να έχει νόημα για τους πρόσφυγες. Προσπαθούμε να κάνουμε το*

μάθημα ενδιαφέρον γι' αυτούς. Να εντάξουμε στοιχεία του πολιτισμού τους και φυσικά του δικού μας και του ευρωπαϊκού πολιτισμού.» Νίκος

Ο Κώστας έθιξε μία άλλη πτυχή που είναι από τις πιο σημαντικές όταν αφορά εκμάθηση ξένης γλώσσας σε ενήλικες που είναι η ανάγκη επικοινωνίας με τα άτομα που είναι η μητρική τους η γλώσσα εκμάθησης για να μπορέσουν να καλύψουν καθημερινές ανάγκες των ίδιων.

«Στόχος ήταν να μάθουν την γλώσσα για καθημερινές τους ανάγκες, να κάνουν κάποιο διάλογο, διαλόγους σε σουπερμάρκετ, ιατρεία, φαρμακεία.» Κώστας

«Ξεκινήσαμε με τα γράμματα τα ελληνικά, κάποιες λέξεις, κάποιες εκφράσεις..... το επίπεδο στους πρόσφυγες διαφέρει, κάποιτοι είναι αγράμματοι κάποιτοι έχουν τελειώσει πανεπιστήμιο.. όπως και να έχει όμως τα ελληνικά είναι πολύ δύσκολα γι' αυτούς και είμαστε σε ένα αρχικό στάδιο του επιπέδου Α1.» Αναστασία

Όσον αναφορά τα βιβλία και το υλικό που αυτοί χρησιμοποίησαν οι απαντήσεις τους ποικίλουν. Χαρακτηριστικά αναφέρουν :

«Το «Ελληνικά Α'» έχω δουλέψει και στο παρελθόν και τώρα, θεωρητικά για τους ενήλικες πιστεύω ότι είναι γενικά το καλύτερο εγχειρίδιο για ελληνικά. Στα αγγλικά είχαμε το “English for everyone”, υπάρχουν διάφορες εκδόσεις αναλόγως το επίπεδο.» Κυριάκος

«Εγώ προσωπικά βασίστηκα στο βιβλίο « Εντάξει», το γνωστό βιβλίο της οργάνωσης ΜΕΤΑΔΡΑΣΗ, που βοήθησε πάρα πολύ και ειδικά σε ένα από τα τμήματα που έκανα εγώ. Βασιστήκαμε στο «Κλικ στα Ελληνικά» και πάνω σε αυτά προσπαθήσαμε να πορευτούμε στο κομμάτι της σχέσης με την γλώσσα.» Μαρία

«Ήταν συνδυασμός πολλών. Παίρναμε ιδέες και από τις ανάγκες των εκπαιδευομένων και συνδυάζαμε βιβλία και ασκήσεις. Κάποιες ασκήσεις τις φτιάχναμε μόνοι μας και κάποιες τις βρίσκαμε στο ιντερνέτ ανάλογα τις ανάγκες. Κάναμε αρκετούς διαλόγους δικούς μου, ξέροντας που θέλω να στοχεύσω σε κάθε άσκηση.» Νίκος

«Υπάρχουν πολλά βιβλία που μπορείς να χρησιμοποιήσεις αλλά στην αρχή μέχρι να καταλάβω το επίπεδο των εκπαιδευομένων χρησιμοποίησα κάποιες ασκήσεις δικές μου. Έπειτα ακολούθησα το βιβλίο «ΚΛΙΚ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ» το οποίο χρησιμοποιούν αρκετοί εκπαιδευτές. Είναι ένα καλό εγχειρίδιο για να μάθει κάποιος την ελληνική γλώσσα.» Κώστας

«Ναι βασίστηκα στο “Teamates” το οποίο υπάρχει σε όλα τα επίπεδα, ξεκινήσαμε με το ΑΙ, δεν το έχουμε τελειώσει ακόμα.» Ελένη

Βλέπουμε λοιπόν ότι όλοι οι εκπαιδευτές χρησιμοποίησαν ένα βασικό βιβλίο για την εκπαίδευση αλλά βασίστηκαν και σε ασκήσεις και υλικό που προμηθεύτηκαν αφ’ ότου κατάλαβαν το επίπεδο της τάξης τους.

Πριν το ξέσπασμα της πανδημίας τα μαθήματα πραγματοποιούνταν δια ζώσης, όπου όπως αναφέρουν οι συμμετέχοντες στην έρευνα υπήρχε προθυμία των εκπαιδευόμενων άλλοι σε μικρότερο άλλοι σε μεγαλύτερο βαθμό να συμμετέχουν στα μαθήματα. Κύριος στόχος τους ήταν να γίνουν λειτουργικοί στις νέες συνθήκες που αντιμετωπίζουν. Βέβαια υπήρχε μία διαφοροποίηση των κινήτρων. Όσοι ήθελαν να παραμείνουν στην Ελλάδα μάθαιναν ελληνικά ενώ όσοι δεν επιθυμήσαν να παραμείνουν στην Ελλάδα αλλά ήθελαν να φύγουν για άλλες ευρωπαϊκές πόλεις μάθαιναν μόνο αγγλικά. Αναφέρονται πιο συγκεκριμένα ότι:

«Υπήρχε συμμετοχή. Γέμιζαν τον χρόνο τους και το έβλεπαν σαν μια διέξοδο. Γέμιζαν τον χρόνο τους δημιουργικά.» Κυριάκος

Η Μαρία και η Γεωργία κατέδειξαν την λειτουργικότητα στον τόπο της νέας κατοικίας που είχε αναφέρει παραπάνω και ο Κυριάκος.

«Η επικοινωνία και το κομμάτι του «υπάρχει πιθανότητα να μείνω στην Ελλάδα όποτε πρέπει να γίνω λειτουργικός». Ένα μεγάλο ποσοστό μας έλεγαν ότι «θέλουμε να μείνουμε στην Ελλάδα». Υπήρχε και ένα ποσοστό που ήθελαν να φύγουν από την Ελλάδα γι’ αυτό και ήθελαν να διδαχθούν μόνο αγγλικά και όχι ελληνικά. Αυτό που παρατηρούσαμε είναι ότι κάποιои, κυρίως Αφρικανοί, ήθελαν να μάθουν αγγλικά γιατί ήθελαν να φύγουν από την Ελλάδα. Το κυριότερο κίνητρο ήταν η επικοινωνία και η ανάγκης τους να νοιώσουν χρήσιμοι στην κοινωνία για να μπορούν να ενταχθούν και καλύτερα φυσικά.» Μαρία

«.....Όχι μόνο για να εξυπηρετούνται στις βασικές υπηρεσίες όπως σούπερ μαρκετ ή φαρμακείο ή με έναν δικηγόρο ή πολύ απλά για να ζητήσουν βοήθεια..... Κάποιοι ήθελαν να γνωρίσουν και την κουλτούρα μας. Αλλά βασικό είναι να επικοινωνούν έστω σε βασικό επίπεδο.» Γεωργία

Στο ίδιο μοτίβο ήταν και η απάντηση που λάβαμε από τον Νίκο, τον Κώστα και την Αναστασία:

«Το μεγαλύτερό τους κίνητρο πιστεύω ότι είναι η ελπίδα για μια καλύτερη ζωή..... Να βρουν μία δουλεία, να μείνουν σε ένα σπίτι, να συντηρήσουν όσοι έχουν την οικογένειά τους ή να κάνουν όσοι δεν έχουν.....Επίσης, θέλουν να κοινωνικοποιηθούν να έρθουν σε επαφή με ανθρώπους με τον πολιτισμό..... Θέλουν να ενταχθούν στην κοινωνία. Ίσως όχι στην Ελλάδα όλοι, αλλά έστω στην Ευρώπη.» Νίκος

«.....Πολλοί θέλουν να μείνουν στην Ελλάδα, ειδικά οι εκπαιδευόμενοι που έχω εγώ θέλουν να μείνουν στην Ελλάδα και αυτό είναι μεγάλο κίνητρο. Θέλουν και να βρουν δουλειά, οπότε αυτός ο συνδυασμός, εύρεση εργασίας και επικοινωνία είναι πολύ σημαντικό γι' αυτούς..... Πέτυχα εκπαιδευόμενο ο οποίος άλλαξε το ραντεβού με έναν δικηγόρο για να έρθει στο μάθημα.» Κώστας

«.....Όχι μόνο για να εξυπηρετούνται στις βασικές υπηρεσίες όπως σούπερ μαρκετ ή φαρμακείο ή με έναν δικηγόρο ή πολύ απλά για να ζητήσουν βοήθεια..... Κάποιοι ήθελαν να γνωρίσουν και την κουλτούρα μας. Αλλά βασικό είναι να επικοινωνούν έστω σε βασικό επίπεδο.» Γεωργία

«..... θέλουν να γίνουν αποδεκτοί είναι μεγάλο κίνητρο. Χωρίς την επικοινωνία δεν μπορείς να το πετύχεις αυτό. Θέλουν να γίνουν ανεξάρτητοι στις δουλειές τους, στην αγορά, σε ένα μαγαζί να μπορούν να συνεννοηθούν.....» Αναστασία

Η Ελένη από την άλλη αναφέρθηκε σε αυτούς που θέλουν να φύγουν από την Ελλάδα και δεν επιθυμούν την παράταση της παραμονής τους στην χώρα:

«.....θέλουν να μάθουν την γλώσσα για να φύγουν από την Ελλάδα. Ήταν το μεγαλύτερο κίνητρο και πολλοί μου έλεγαν ότι δεν θέλουν να πάνε σε χώρα που μιλάνε αγγλικά αλλά θέλουν εκεί που θα πάνε να δείξουν ότι έμαθαν και ότι έχουν πρόθεση να εξελιχθούν.»

Ελένη

Όσον αφορά τον χώρο στον οποίο πραγματοποιούνταν τα μαθήματα πριν από το ξέσκασμα της πανδημίας δεν υπήρξε μεγάλη εναλλαγή στις απαντήσεις των συμμετεχόντων. Δεν υπήρχαν κτίρια με αποτέλεσμα τα μαθήματα να γίνονται είτε έξω στην ύπαιθρο είτε σε λυόμενα οικήματα. Γεγονός που καθιστούσε δύσκολη την διδασκαλία.

Συγκεκριμένα αναφέρονται:

Οι κλιματολογικές συνθήκες που δυσχεραίνουν την εκπαίδευση σε ανοιχτό χώρο, όπως και η μη ύπαρξη κατάλληλων υποδομών, με αποτέλεσμα να γίνονται στα κοντίνερ τα

μαθήματα αναφέρονται από όλους τους εκπαιδευτές σε γενικές γραμμές. Μπορεί να αντιμετώπιζαν λίγο διαφορετικές καταστάσεις αλλά οι θεμελιώδεις συνθήκες δεν διαφοροποιούνταν.

«Δυστυχώς ο χώρος δεν υπήρχε. Με το που ξεκινήσαμε όμως μαθήματα είχαμε ένα κοντέινερ, αυτά που χρησιμοποιούν στις δομές.....Βάζαμε ένα σκέπαστρο για να κάνουμε σκιά και κάναμε εκεί το μάθημα με έναν πίνακα, τρία-τέσσερα παγκάκια και μερικές καρέκλες.» Μαρία

«Τα μαθήματα γίνονται στην ύπαιθρο όποτε ο καιρός το επιτρέπει αλλά και πάλι οι καιρικές συνθήκες δεν βοηθάνε. Μια η βροχή, μία η ζέστη μία ο αέρας. Αλλά εντάξει η επόμενη επιλογή μας είναι κάποιο κοντέινερ, το οποίο φυσικά δεν χρησιμεύει μόνο γι' αυτό το σκοπό. Είναι πολύ σημαντικό να υπάρξει ένας ζεστός, φωτεινός, όμορφος και άνετος χώρος για να μπορέσει να δημιουργηθεί το αντίστοιχο μαθησιακό κλίμα.» Νίκος

«Δεν υπάρχει χώρος στα καμπ..... κάποιες καρέκλες και ότι μπορούσαμε να βρούμε που έμοιαζε με παγκάκι. Προσπαθήσαμε να δημιουργήσουμε σκιά, γιατί ξέρεις, όλα τα καμπ είναι στην μέση του πουθενά και δεν βρίσκεις σκιά..... Ο χώρος μας ήταν έξω γιατί δεν υπήρχε διαθέσιμο κοντέινερ ή κάποιος χώρος τύπου σκέπαστρο.....» Γεωργία

«.....Γενικά στα καμπ θα βρείς μόνο κοντεινερ, δεν υπάρχει κάτι άλλο.....» Αναστασία

5.4. Μειονεκτήματα Δια ζώσης Εκπαίδευσης

Παρόλα τα προβλήματα που προέκυψαν από τον χώρο και που δυσχέραιναν την κατάσταση οι καιρικές συνθήκες δεν παρουσιάστηκε μειωμένη προσέλευση από τους εκπαιδευόμενους. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η Αναστασία *«Μένουν στα κοντέινερ, μένουν σε ένα καμπ.»*

Υπήρχαν άλλες παράμετροι που αποτελούσαν εμπόδια στην δια ζώσης εκπαίδευση, αυτές είχαν κατά ένα μέρος να κάνουν με την ώρα των μαθημάτων και την ανάγκη ορισμένων είτε να προσευχηθούν εκείνη την ώρα είτε να ήθελαν να πάμε σε

δικηγόρους είτε στο μπακάλικο. Όποιος και αν ήταν ο λόγος η εκπαίδευση με φυσική παρουσία είχε κάποια κολλήματα. Αξίζει βέβαια να σημειωθεί ότι υπήρχαν πολλοί οι οποίοι άλλαξαν ημέρα και ώρα προγραμματισμένων συναντήσεων για να επισκεφτούν την τάξη.

Κατά ένα άλλο μέρος τα προβλήματα που προέκυπταν είχαν να κάνουν με το μορφωτικό επίπεδο των εκπαιδευόμενων. Υπήρχαν πολλά άτομα που ήταν αναλφάβητα είτε δεν ήξεραν καλά την μητρική τους γλώσσα. Αυτό καθιστούσε απείρως δύσκολη την εκμάθηση μίας καινούριας ξένης γλώσσας. Τέλος αναφέρουν οι συμμετέχοντες ότι το άγχος για το τι μέλλει γενέσθαι λειτουργούσε και αυτό σαν ένας ανασταλτικός παράγοντας για την συμμετοχή στα μαθήματα.

Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

«Οι καθημερινές δυσκολίες όπως τι θα γίνει με το μέλλον τους το άγχος τους, αυτά τους έκαναν να βάζουν προτεραιότητα στις αποφάσεις τους και τις υποχρεώσεις τους.»
Κυριάκος

Την ανισοκατανομή των εκπαιδευομένων στις τάξεις, όπως και τα προβλήματα που προκύπτουν από τις καθημερινές ανάγκες καταδεικνύει η Μαρία:

«..... Για παράδειγμα, όταν έπρεπε να παρευρεθεί κάποιος στην υπηρεσία ασύλου ή σε κάποια άλλη υπηρεσία τότε δεν ερχόταν στο μάθημα. Μια μέρα την εβδομάδα, πηγαينوερχόντουσαν με τα λεωφορεία για τα ψώνια τους, οπότε εκείνη την ημέρα είχαμε πολλές απουσίες..... Ένα κύριο εμπόδιο ήταν τα άτομα που δεν γνώριζαν καλά την μητρική τους γλώσσα και τους ήταν δύσκολο να μάθουν μια νέα γλώσσα. Παρ' όλα αυτά, επειδή ερχόντουσαν με φίλους τους προσπαθούσαν να συμμετέχουν..... Μια κοπέλα (πρόσφυγας) έχει εμπλακεί στο κομμάτι της εκπαίδευσης στην χώρα της και δίδαξε μέσα στο καμπ την γλώσσα της ενώ η αδερφή της ήταν αγράμματη. Γενικότερα, παρέμεναν στα μαθήματα και προσπαθούσαν να βοηθήσουν ο ένας τον άλλον». Μαρία

Στο ίδιο μοτίβο απαντούν και ο Νίκος, ο Κώστας και η Αναστασία:

«.....οι συμμετέχοντες έρχονται στο μάθημα με πολύ μεγάλη χαρά. Είναι η ευκαιρία τους να ξεφύγουν και ίσως η μόνη τους ελπίδα για ένα καλύτερο μέρος. Υπάρχουν πρόσφυγες οι οποίοι φαίνεται ότι έχουν ένα καλό μορφωτικό επίπεδο. ....Υπάρχουν όμως και άτομα τα οποία εκτός από τη γλώσσα που είναι για όλους η βασικότερη δυσκολία αντιμετωπίζουν και άλλα βασικά προβλήματα, προβλήματα που μπορείς να

βρεις σε κάθε τάξη. Και υπάρχει πάντα και το ψυχολογικό κομμάτι και τι έχει δημιουργήσει στον καθένα. ....Πολλοί τα παρατάνε γρήγορα γιατί απογοητεύονται και πιστεύουν ότι δεν θα τα καταφέρουν. Ειδικά όσοι δεν έχουν κάτι να τους περιμένει, κάποιον στο εξωτερικό, κάποια διέξοδο για την Ευρώπη. Αυτοί οι άνθρωποι συνήθως παραιτούνται εξ αρχής, γιατί δεν καταλαβαίνουν τη γλώσσα, γιατί δεν έχουν κάποιο κίνητρο και ίσως γιατί δεν έχουν και ενδιαφέρον.... ..» Νίκος

«.....Το γεγονός ότι κάποιοι δεν αναγνώριζαν την δική τους γλώσσα και δεν γνώριζαν γραφή ούτε στην δική τους γλώσσα αποτέλεσε το μεγαλύτερο εμπόδιο.. Ένα άλλο εμπόδιο είναι οι συνθήκες του καμπ. Το γεγονός ότι ζούσαν σε σκηνές ήταν ένας ανασταλτικός παράγοντας.....» Κώστας

«.....αναφέρω την όλη κατάσταση που αντιμετωπίζουν, τις συνθήκες, το άγχος για αναγνώριση και αποδοχή. Όλη αυτή η κατάσταση τους πιέζει και ταυτόχρονα θέλουν να μάθουν την γλώσσα για να μπορούν να επικοινωνούν και να γίνουν αποδεκτοί αλλά είναι πολύ δύσκολο γι' αυτούς. Δεν καταλαβαίνουν την γλώσσα, είναι αρκετά δύσκολο γι' αυτούς τους ανθρώπους.» Αναστασία

Η Ελένη τονίζει από την άλλη τις δυσκολίες που υπάρχουν στο να βρεθεί κοινή γλώσσα επικοινωνίας μεταξύ εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων:

«.....Μπορεί οι άνθρωποι να μιλάνε αγγλικά αλλά τα άτομα που η μητρική τους είναι τα αραβικά, τα σομαλί, τα φαρσί, τα κουρματζι δεν τους είναι εύκολο να μάθουν αγγλικά. Αυτές οι γλώσσες έχουν τελείως διαφορετική δομή.» Ελένη

Για να ξεπεράσουν αυτά τα εμπόδια και να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες οι έπρεπε να χρησιμοποιήσουν διάφορες μεθόδους για να έρθουν πιο κοντά στους εκπαιδευόμενους και να καταφέρουν να τους κεντρίσουν το ενδιαφέρον. Όλοι χρησιμοποίησαν την βιωματική εκπαίδευση για να επιταχύνουν την διαδικασία εκμάθησης. Οι διάλογοι για τις βασικές ανάγκες επικοινωνίας ήταν κάτι που χρησιμοποιήθηκε από όλους τους εκπαιδευτές(π.χ. διάλογος στο σούπερ μάρκετ).

Τέλος ο καθένας είχε μία διαφορετική οπτική γωνία και για την αξιολόγηση. Άλλοι έβαζαν μικρές ερωτήσεις και ασκήσεις για να εξετάζουν το επίπεδο των εκπαιδευομένων και την εξέλιξή τους, ενώ άλλοι δεν ήθελαν να χρησιμοποιήσουν γραπτές εξετάσεις αφού τις θεωρούσαν ανασταλτικές στην πορεία εξέλιξης των εκπαιδευομένων. Συγκεκριμένα για τις μεθόδους διδασκαλίας αναφέρονται τα εξής:

«.....προσπαθώ να χρησιμοποιώ διαθεματική προσέγγιση, δηλαδή το ένα να μην αποκλείει το άλλο, μαθήματα που έχουν να κάνουν με την κάλυψη βασικών αναγκών, όπως πάω στο σούπερ μαρκετ, πως να μάθω να συναναστρέφομαι με την κοινωνία, εκμάθηση λεξιλογίου, πως μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τους αριθμούς.....»
Κυριάκος

Η Μαρία και ο Κώστας εν αντιθέση με τον Κυριάκο προσπάθησαν μέσω της τέχνης να κεντρίσουν το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων:

«..... Όταν λέω βιωματικά εννοώ ότι έπρεπε αυτοί οι άνθρωποι να ψυχαγωγηθούν, να υπάρχει το animation, ότι πρέπει να σε εμπνεύσω γι' αυτό που κάνεις και τα περισσότερα μαθήματα γινόντουσαν μέσω της μουσικής και της τεχνικής σε ρόλο. Μπαίνοντας σε ρόλο, τους βοήθησε να μάθουν κάποιους διαλόγους.....» Μαρία

«.....χρησιμοποίησα μουσική και τραγούδια, κάποιους διαλόγους, ακόμα και βίντεο ή ταινία και συζήτηση πάνω σε αυτό. Κάναμε αναπαράσταση κάποιων διαλόγων και παιχνίδια ρόλων.» Κώστας

Ο Νίκος από την άλλη προσπαθεί με το παιχνίδι:

«.....Η πιο αποτελεσματική τεχνική που χρησιμοποιώ πιστεύω ότι είναι το παιχνίδι ρόλων. Νομίζω ότι βοηθάει πολύ τη μαθησιακή διαδικασία, τους ίδιους τους «μαθητές» αλλά και εμάς ως εκπαιδευτικούς.» Νίκος

Η Γεωργία, η Αναστασία και η Ελένη όπως και ο Κυριάκος επένδυσαν στην άμεση

λειτουργικότητα των εκπαιδευομένων και διενέργεια διαλόγων εικονικών καταστάσεων που θα μπορούσαν άνετα να είναι πραγματικές.

«.....Όταν τους έβλεπα και εκτός μαθήματος προσπαθούσαν να μιλήσουν στα ελληνικά και να κάνουν τους διαλόγους αυτούς με εμάς. Ένας πρόσφυγας μάλιστα με σταμάτησε μια φορά και μου είπε “if I want a bag in the market I say” (αν ήθελα σακούλα στο σούπερ μαρκετ θα έλεγα) «σακούλα παρακαλώ» Γεωργία

«.....έκανα κάποιες συζητήσεις με πιο έμπειρους συναδέλφους οι οποίοι μου πρότειναν την εισήγηση όπου είναι απαραίτητο αλλά το 80% να είναι βιωματική μάθηση. Μου εξήγησαν πόσο σημαντικό είναι να μάθουν την γλώσσα μέσα από παιχνίδια και όχι παπαγαλία.....» Αναστασία

«..... Κάναμε διαλόγους που κάνεις και στην πραγματικότητα, δηλαδή σε μια υπηρεσία που χρειάζεσαι κάποια χαρτιά, τι θα ρωτήσεις εκεί; Ή σε έναν δικηγόρο ή σε ένα αεροδρόμιο.» Ελένη

Όσον αναφορά τις μεθόδους αξιολόγησης αναφέρονται τα εξής:

«.....Αλλά κάναμε κάποια μικρά τεστ μέσα στο μάθημα στο «τι αντιλαμβανόμαστε» σαν τάξη. Όταν καταλαβαίνεις ότι έχουν μάθει κάποια πράγματα , τότε συνέβαινε κάποιες φορές να βάζουμε μικρά τεστ. Κάποιες φορές όμως όταν έβαζες ένα άτυπο τεστ, πχ ορθογραφία, μετά ένοιωθες ότι τα είχαν ξεχάσει όλα. Οπότε υπήρχε η αίσθηση του «δεν τα καταφέραμε» και πάμε πάλι από την αρχή.» Μαρία

Ο Νίκος τόνισε την ανάγκη μη αρνητική βαθμολόγησης αλλά επιβράβευση μόνο των θετικών όσο αναφορά τα διάφορα διαγωνίσματα που λάμβαναν μέρος για να μπορέσει ο εκπαιδευτής να αξιολογήσει κατά πόσο είχαν επιτυχώς αφομοιώσει οι εκπαιδευόμενοι την διδαγμένη ύλη.

«.....όχι δεν υπάρχει κάποια αξιολόγηση και για να μην φαίνεται ως μοχλός πίεσης αλλά και γιατί σε διάφορα τεστ που χρησιμοποιούσαμε τα αρνητικά αποτελέσματα που πιθανώς να είχαν έφερναν χειρότερα αποτελέσματα στη συμμετοχή τους. Όταν δεν τα πήγαιναν

καλά απογοητευόταν.....» Νίκος

Εν αντιθέση με τους δύο συμμετέχοντες παραπάνω οι Κώστας, Γεωργία και Αναστασία δεν προχώρησαν στην χρήση τέστ σαν τεστ αλλά είτε δεν το χρησιμοποίησαν καθόλου αυτό το εργαλείο είτε το τροποποίησαν και το έκαναν ασκήσεις για το σπίτι. Σε κάθε περίπτωση όμως καταδεικνύουν όλοι οι συμμετέχοντες την ανάγκη για μη επιπλέον φόρτιση των εκπαιδευομένων.

«...Έπειτα όταν τους έδινα εργασίες υπήρχε κατά κάποιον τρόπο ένας έλεγχος της απόδοσης, Αλλά γενικά δεν μπήκε ποτέ κάποιο τεστ αξιολόγησης, κατέγραφα την απόδοση τους μέσα από τις ασκήσεις που τους έδινα.....» Κώστας

«... Δεν ήθελα να νοιώσουν ότι πιέζονται ή ότι αξιολογούνται. Ζουν δύσκολα μέσα στα καμπ, ήθελα να είναι ευχάριστο γι αυτούς και όχι διαδικασία αξιολόγησης.» Γεωργία

«Δεν θα έλεγα ότι υπήρχαν τεστ αλλά ασκήσεις από τις οποίες εγώ μπορούσα να καταλάβω αν μαθαίνουν και που δυσκολεύονται αλλά τεστ σε μορφή «βάζω βαθμό», όχι δεν το έκανα.....» Αναστασία

Η Ελένη λειτούργησε διαφορετικά με τις ασκήσεις από τους υπόλοιπους, δημιούργησε σκετς για να ενισχύσει έτσι την διαδικασία της μάθησης και της αξιολόγησης

«Τεστ με την έννοια του «γράφω σε μια κόλλα χαρτί» δεν υπήρχε. Αυτό που έκανα είναι να τους δίνω διαλόγους και σκετσάκια, να τα προετοιμάζουν ή να φτιάχνουν ένα δικό τους σενάριο και να το παρουσιάζουν..... Τους άρεσε πολύ αυτή η διαδικασία, ποτέ όμως δεν το είδαν σαν τεστ, δηλαδή «κάθε Παρασκευή έχουμε τεστ.» Ελένη

5.5. Πλεονεκτήματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Οι συνθήκες άλλαξαν άρδην με την αρχή της πανδημίας όπου και απαγορεύτηκε η είσοδος στους εκπαιδευτές. Στην αρχή παρέδιδαν κάποια πακέτα ασκήσεων με την μορφή φυλλαδίων, η ύλη και τα βιβλία-εγχειρίδια συνέχισαν να είναι τα ίδια.

Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

Για τον Κυριάκο ξεκίνησαν τα εξ αποστάσεων με πακέτα εργασιών.

«.....από τον Μάρτιο του 2020 ήταν τα πακέτα εργασιών, είχαν σαν περιεχόμενο μια ενότητα αγγλικά μια ενότητα ελληνικά και μια ενότητα μαθηματικά και βάλαμε κάποια πακέτα εκπαιδευτικής φύσης. Γινόταν διαμοιρασμός....» Κυριάκος

Η Μαρία αναφέρει τις δυσκολίες στον συγχρονισμό των συναδέλφων εκπαιδευτών.

«Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ξεκίνησε επίσημα τον Νοέμβριο του 2020..... Κάποιοι εκπαιδευτικοί έπρεπε να είναι home based και έπρεπε να συνυπάρξουμε από απόσταση με τους συναδέλφους και ταυτόχρονα μπήκαμε στην διαδικασία κάποια μαθήματα να γίνονται με σύγχρονη εκπαίδευση.» Μαρία

Ο Νίκος λειτούργησε όπως και ο Κυριάκος.

«.....Στην αρχή προσπαθούσαμε να μοιράσουμε υλικό. Το αφήναμε στα camp με οδηγίες για το τι πρέπει να κάνουν. Μετά ξεκίνησε και η εξ αποστάσεως εκπαίδευση και η προσπάθεια να σώσουμε ό,τι μπορεί να σωθεί.» Νίκος

Περίπου το ίδιο με την Μαρία αναφέρει και ο Κώστας.

«.....Έγινε σύγχρονη εκπαίδευση και ασύγχρονη με την παροχή διάφορων εργασιών που τους δίναμε. Κυρίως στοχεύαμε στην σύγχρονη μέσω προτζεκτορα και υπολογιστών. Ο εκπαιδευτικός που ήταν από το σπίτι έκανε μαθήματα εξ αποστάσεως και άλλοι δύο έκαναν μαθήματα δια ζώσης....» Κώστας

Από ότι φάνηκε τα προβλήματα του Νίκου και του Κυριάκου είχε και η Γεωργία:

«.....Δεν θέλαμε να σταματήσουμε την εκπαίδευση. Εγώ ήμουν από το σπίτι και ένα άτομο που βρισκόταν μέσα στο καμπ, είτε από οργανώσεις είτε εθελοντές βοηθούσαν με το να στήσουν τον χώρο και την σύνδεση. Δεν ήταν εύκολο, ήταν πολύ διαφορετικό, δεν ακουγόταν ο ήχος είχαμε πολλά θέματα. Οι εκπαιδευόμενοι δεν είχαν διάθεση γιατί και αυτοί δεν άκουγαν και δεν είχαν τον εκπαιδευτή δίπλα τους.....» Γεωργία

5.6. Μειονεκτήματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Οι εκπαιδευτές δεν ήθελαν να δημιουργήσουν ακόμα μεγαλύτερη σύγχυση στους εκπαιδευόμενους, οι οποίοι δεν κατείχαν ακόμα καλά την γλώσσα. Οι εκπαιδευόμενοι απογοητεύτηκαν και πολλοί από αυτούς σταμάτησαν. Κατά την διάρκεια του θέρους χαλάρωσαν τα μέτρα και επιτράπηκε ξανά η είσοδος των εκπαιδευτών στα προσφυγικά καμπ. Όμως με την αρχή της δεύτερης καραντίνας τον Νοέμβριο οι εκπαιδευτές έμειναν σίτι και αναγκαστικά τα μαθήματα γινόντουσαν διαδικτυακά, με έναν συνάδελφο να παραμένει στον τόπο του μαθήματος στο καμπ και να βοηθάει στην απρόσκοπτη διαδικασία της μάθησης. Όμως ήταν πολύ δύσκολο για τους εκπαιδευόμενους να λειτουργήσουν υπό τέτοιες συνθήκες. Τα προβλήματα με την σύνδεση ήταν τέτοια που αποθάρρυναν και τους εκπαιδευόμενους να συνεχίσουν και τους εκπαιδευτές που προσπαθούσαν να διατηρήσουν το ενδιαφέρον και να δώσουν κίνητρα για να μην παρατήσουν οι εκπαιδευόμενοι τα μαθήματα.

Χαρακτηριστικά αναφέρουν η Ελένη, ο Νίκος και ο Κώστας, οι απαντήσεις των οποίων βρίσκονται σε άμεση σύμπτωση ότι:

«.....Είχε φτιαχτεί ένας χώρος με τέντες, καρέκλες παγκάκια ο οποίος όταν είχε αέρα ή χτυπούσε ο ήλιος ή έβρεχε αναπροσαρμοζόταν. Εκεί είχαμε έναν υπολογιστή, έναν προτζέκτορα, το ίντερνετ και έναν εκπαιδευτικό ο οποίος βοηθούσε να στηθούν όλα αυτά. Οι πρόσφυγες απλά ερχόντουσαν στην ώρα προσέλευσης και παρακολουθούσαν το μάθημα.» Ελένη

«.....Με δυσaráσκεια. Δεν τους άρεσε η εξ αποστάσεως. Επίσης φυσικά η τεχνολογία δεν βοηθούσε. Η σύνδεση με το ίντερνετ δεν ήταν πάντα καλή αλλά και γενικά οι συνθήκες που επικρατούσαν δεν ευνοούσαν τη συμμετοχή τους. Επίσης, ήταν δύσκολο για εμάς να τους κρατήσουμε στην «τάξη», φαινόταν ότι έχαναν το ενδιαφέρον τους.....» Νίκος

«....Συνέχισε να υπάρχει συμμετοχή αλλά δεν ήταν η ίδια. Οι εκπαιδευόμενοι συνέχισαν να έρχονται αλλά αντιμετώπισαν διάφορες δυσκολίες, όπως ότι δεν ακουγόμουν εγώ ή έπρεπε να επαναλαμβάνουν πράγματα πολλές φορές.....» Κώστας

5.7. Αποτελεσματικότερος τρόπος μάθησης - θεωρία εκπαίδευσης ενηλίκων – προκαταλήψεις και αντικίνητρα

Οι συνεντεύξεις έληξαν με κάποιες ερωτήσεις που είχαν σαν στόχο να διαλευκάνουν τις απόψεις των εκπαιδευτικών μέσα από την εμπειρία τους τόσο στην δια ζώσης όσο και στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ποια είχε την μεγαλύτερη επιτυχία, ποια διευκόλυνε την διαδικασία της μάθησης και ποια την παρακώλυσε.

Χαρακτηριστικά αναφέρουν ο Κώστας, η Μαρία, ο Νίκος, ο Κώστας και η Γεωργία σε άμεση σύμπνοια απόψεων πάλι ότι:

«Ασυζήτητή είναι η φυσική παρουσία. Θεωρώ ότι είναι το πιο σημαντικό και το χτίσιμο εμπιστοσύνης μεταξύ του εκπαιδευτή και εκπαιδευομένου» Κυριάκος

«....Το δια ζώσης λειτουργικά πολύ καλύτερα πάνω στους εκπαιδευομένους. Βλέπω εξέλιξη (στην απόδοσή τους) επειδή υπήρχαν τα δια ζώσης.....» Μαρία

«Δεν το συζητώ! Η δια ζώσης με μεγάλη διαφορά. Τουλάχιστον στο επίπεδο αυτό. Αν είχαμε προχωρήσει περισσότερο, όχι μόνο γνωσιακά αλλά και συναισθηματικά και ψυχολογικά ίσως και να μπορούσε να βοηθήσει κάπως η δια ζώσης. Αλλά σε καμία περίπτωση σε αυτήν την κατάσταση δεν βοηθάει. Ήταν λύση έκτακτης ανάγκης μόνο και μόνο για να μην σταματήσουμε εντελώς. Δεν μπορεί να συνεχιστεί Οι άνθρωποι αυτοί έχουν τόσα εμπόδια στη μαθησιακή διαδικασία ούτως ή άλλως και τους προσθέτουμε εμείς άλλο ένα, την τεχνολογία.» Νίκος

«..... Οι κινήσεις του σώματος είναι πολύ σημαντική όταν διδάσκεις μια γλώσσα και μέσα από μια κάμερα δεν φαίνονται. Για να διδάξεις την γλώσσα θα πρέπει ο εκπαιδευόμενος να διαβάζει και την γλώσσα του σώματος, να διαβάζει τα χείλη σου...» Κώστας

«.....Αυτοί οι άνθρωποι θέλουν να πουν μια κουβέντα από κοντά, να νοιώσουν την επαφή. Ζουν μέσα στα καμπ τα οποία είναι απομακρυσμένα. Η εξ αποστάσεως μπορεί να

βοηθήσει σε συγκεκριμένες καταστάσεις, όπως και βοήθησε κατά την διάρκεια του κορονοϊου αλλά δεν είναι ικανή να προτρέψει τους πρόσφυγες να συνεχίσουν την προσπάθεια να έρχονται στα μαθήματα.....» Γεωργία

Επίσης οι συμμετέχοντες ερωτήθηκαν για την στάση τους απέναντι στην εκπαίδευση των ενηλίκων και το που πιστεύουν οι ίδιοι ότι πρέπει να δώσουν βάση για να γίνουν επιτυχημένοι εκπαιδευτές και ποια κομμάτια της θεωρίας εκπαίδευσης των ενηλίκων θα πρέπει αυτοί να ακολουθήσουν.

Συγκεκριμένα απάντησαν:

«.....ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να είναι «αυθεντία» (η θεωρία της εκπαίδευσης ενηλίκων βασίζεται στον ρόλο του εκπαιδευτικού όχι σαν αυθεντία). Βασιζόμαστε πάνω στην θεωρία της εκπαίδευσης ενηλίκων αλλά όπου χρειάζεται και για να μπορέσουμε να ανταπεξέλθουμε στην συγκεκριμένη ομάδα εκπαιδευομένων κάποιες φορές αποκλείουμε την θεωρία. Η ενεργή συμμετοχή είναι το Α και το Ω για τους εκπαιδευομένους.» Μαρία

Ο Νίκος όπως και η Μαρία αναφέρει ότι η θεωρία εφαρμόζεται αυτούσια στην πράξη.

«Έχω κάνει κάποια σεμινάρια πάνω στην εκπαίδευση ενηλίκων. Μέχρι να ασχοληθώ με ενήλικες πραγματικά απλά αναπαρήγαγα τη θεωρία. Αλλά τώρα που το ζω πραγματικά αντιλαμβάνομαι ότι η θεωρία έχει βγει από την πράξη. Ό,τι έχω μάθει είναι ακριβώς έτσι. Οι ενήλικες έχουν τα εμπόδιά τους και έχουν τάση.....» Νίκος

Η Αναστασία και η Ελένη τονίζουν την ανάγκη ενθάρρυνσης και δημιουργίας κινήτρων για μάθηση:

«Αυτό που κατάλαβα είναι ότι χρειάζονται μια στήριξη και μια ενθάρρυνση. Χρειάζεται να τους δίνεις κίνητρα και να τους βάζεις στο τρυπάκι να συμμετέχουν, γι' αυτό επέμενα και πριν στην δια ζώσης εκπαίδευση.» Αναστασία

«Push them, in a good way. Να τους δίνεις κίνητρα, να τους τσιγκλάς συνεχώς να το κάνουν ενδιαφέρον γι' αυτούς και να βασίζεσαι στην προ υπάρχουσα εμπειρία τους.» Ελένη

Τέλος ποια πιστεύουν ότι είναι τα προβλήματα των προσφύγων, ποια αντικίνητρα έχουν ή ποιες προκαταλήψεις πρέπει να υπερπηδήσουν και πώς μπορεί αυτό να αλλάξει.

Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

Η Μαρία τονίζει την θρησκεία:

«.....Λόγω της προσευχής που κάνουν κάποιες μέρες αργούσαν να έρθουν στα μαθήματα. Κάποιες φορές απαιτούσαν και να αλλάξουμε το μάθημα γιατί ήταν ώρες προσευχής. Ίσως στις αρχές επειδή κάποιοι δεν καταλαβαίνανε γιατί ήταν αγράμματοι. Είχαν πολλά νεύρα μέχρι να αρχίσουν να καταλαβαίνουν. Έγινε μεγάλος αγώνας για να μάθουν. Μπήκα στην διαδικασία να μάθω 5 γράμματα στα φαρσί.....» Μαρία

Ο Κώστας επίσης, όπως και το πρόβλημα με την ισότητα των δύο φύλων, που επικρατεί στις περιοχές από όπου προέρχονται οι εκπαιδευόμενοι.

«Ίσως θα έλεγα η θρησκεία ότι θα μπορούσε να τους εμποδίζει. Αλλά εγώ φρόντιζα όλα τα μαθήματα να μην γίνονται ώρες που γι' αυτούς είναι σημαντικές για την θρησκεία τους όπως οι ώρες προσευχής. Όλοι οι μαθητές μου είναι μουσουλμάνοι και δεν ένοιωσα ποτέ να παίζει ρόλο αυτό το πράγμα. Στην αρχή παρατήρησα ότι ήταν δύσκολο για κάποιους να είναι στον ίδιο χώρο με άτομα του ίδιου φύλλου. Αλλά ξεπεράστηκε και συμμετείχαν όλοι μαζί στο μάθημα.» Κώστας

Η Αναστασία εν αντιθέσει δεν σημειώνει κάποιο σημαντικό εμπόδιο.

«Δεν πιστεύω ότι υπάρχει κάτι που να τους εμποδίζει στο να συμμετέχουν στα μαθήματα, σίγουρα τα κίνητρα είναι περισσότερα από τα εμπόδια. Όχι ότι δεν υπάρχουν εμπόδια αλλά εγώ είδα μια ομάδα προσφύγων η οποία ήθελε πολύ να μάθει και έδειξε να έρχεται στα μαθήματα χωρίς να τους εμποδίζει κάτι ιδιαίτερο.» Αναστασία

5.8. Συμπεράσματα

Η ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων οδήγησε στην περιγραφή των αποτελεσμάτων που παρατέθηκαν. Στο επόμενο και τελευταίο κεφάλαιο του ερευνητικού μέρους θα παρατεθούν τα συμπεράσματα, η συζήτηση και οι προτάσεις της έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο – ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

6.1. Εισαγωγή

Το έβδομο και τελευταίο κεφάλαιο του ερευνητικού μέρους της εργασίας χωρίζεται εκτός της εισαγωγής και των συμπερασμάτων σε άλλες τρεις ενότητες. Στην πρώτη ενότητα γίνεται η συζήτηση των αποτελεσμάτων σε σύγκριση και με το θεωρητικό μέρος και τη βιβλιογραφική ανασκόπηση. Στη δεύτερη ενότητα περιγράφονται τα συμπεράσματα και στην τρίτη οι προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

6.2. Συζήτηση

Τα ευρήματα της έρευνάς μας φαίνεται να δίνουν μεγάλο πλεονέκτημα στην δια ζώσης εκπαίδευση των προσφύγων. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση τέθηκε ακατάλληλη ως προς τον προσφυγικό πληθυσμό που διαμένει μέσα στις δομές φιλοξενίας. Η παρουσία, η καθοδήγηση και η ενίσχυση από τον εκπαιδευτή προς τους εκπαιδευόμενους ήταν μία από τις βασικές παραμέτρους για την συμμετοχή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η συμμετοχή των ενήλικων προσφύγων στα ελληνικά μαθήματα ενθαρρύνεται με την παρουσία του εκπαιδευτή ο οποίος τους δίνει κίνητρα και τους ενθαρρύνει συνεχώς να συνεχίσουν την εκμάθηση της γλώσσας ώστε να ικανοποιήσουν τους προσωπικούς και επαγγελματικούς τους στόχους. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δυσκόλεψε αρκετά τους εκπαιδευόμενους καθώς δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στα μαθήματα. Τα προβλήματα σύνδεσης, διαδικτύου και ήχου χωρίς την παρουσία του εκπαιδευτή οδήγησε τους ενήλικες πρόσφυγες στην παραίτηση.

Σε σχέση με την βιβλιογραφική ανασκόπηση, φαίνεται ότι τα κίνητρα και τα εμπόδια είναι ίδια με τα αποτελέσματα της έρευνάς μας καθώς στις περισσότερες έρευνες αναφέρονται ως κίνητρα η ανάπτυξη των επικοινωνιακών δεξιοτήτων με σκοπό να διευκολύνουν τις καθημερινές τους ανάγκες και να ενσωματωθούν στην κοινωνία. Επιπλέον, στις περισσότερες έρευνες ως κίνητρο αναφέρεται η επιθυμία να γνωρίσουν την κουλτούρα της χώρας στην οποία διαμένουν και να ενταχθούν σε αυτήν ομαλά ώστε να μπορούν να συναναστρέφονται με την τοπική κοινωνία. Στην διδακτορική διατριβή του Σιμόπουλου (2014) συναντάμε την επιμονή των εκπαιδευτών την ανάπτυξη των επικοινωνιακών δεξιοτήτων των εκπαιδευομένων. Η ποιοτική έρευνα του Benseman (2012) αναδεικνύει την ανάγκη των προσφύγων να επικοινωνήσουν με σκοπό την ένταξη και την εύρεση εργασίας. Οι ποσοτικές έρευνες των

Θεοδωρακοπούλου (2019), Κούτλα (2018) παρουσιάζουν ως βασικά κίνητρα την επικοινωνία για την κάλυψη βασικών αναγκών και εύρεση εργασίας. Τα δύο βασικά κίνητρα των εκπαιδευόμενων προσφύγων φαίνεται να είναι η επικοινωνία για την κάλυψη βασικών αναγκών, ένταξης στην κοινωνία και επαγγελματικής αποκατάστασης. Όσον αφορά τα αποτελέσματα σχετικά με τα εμπόδια των προσφύγων εκπαιδευόμενων, το κυριότερο εμπόδιο που συναντάμε είναι ο αναλφαβητισμός και η δυσκολία εκμάθησης της ελληνικής λόγω του αναλφαβητισμού και του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου. Η μελέτη που πραγματοποιήθηκε από τους Dominique Sherab, Milagros Calderon Moya, Arianne Maraj, Meghri Bakarian, and Ratna Ghosh και χρηματοδοτήθηκε από το κυβερνητικό ερευνητικό συμβούλιο του Κεμπεκ παρουσιάζουν την εκπαίδευση των προσφύγων που διέμεναν στον Καναδά ως μια πρόκληση λόγω του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου. Ένα από τα βασικά εμπόδια στην έρευνά μας είναι ο αναλφαβητισμός και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο κάποιων εκπαιδευόμενων οι οποίοι δυσκολεύονταν να συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία. Σε κάποιες έρευνες αναφέρεται το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο το οποίο τους αφήνει εκτός της επίσημης εκπαίδευσης ή τους οδηγεί στην παραίτηση παρακολούθησης μαθημάτων.

Όσον αφορά στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, η έρευνα των AbuJarour & Krasnova (2018) αναφέρει την εθελοντική συμμετοχή των εκπαιδευόμενων προσφύγων, οι οποίοι διέμεναν στην Γερμανία, σε πλατφόρμες που τους δίνει την δυνατότητα να μάθουν την γερμανική γλώσσα. Σχετικά με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, τα αποτελέσματα της έρευνας μας έδειξαν πως οι εκπαιδευόμενοι έχασαν το ενδιαφέρον τους και δεν συμμετείχαν ενεργά στα μαθήματα.

Η έρευνα μας εστιάζει στην μη τυπική εκπαίδευση μέσα στις δομές φιλοξενίας προσφύγων και είναι δύσκολο να συγκριθεί με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών οι οποίες αναφέρονται σε πρόσφυγες που έχουν πρόσβαση σε εκπαιδευτικούς φορείς εκτός των δομών. Η εκπαίδευση μέσα στις δομές είναι περιορισμένη και φέρει αρκετές δυσκολίες όσον αφορά τον χώρο διεξαγωγής των μαθημάτων. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η τοποθεσία των προσφυγικών δομών δεν τίθεται κατάλληλη για την παροχή αίθουσας και καλής ποιότητας ίντερνετ με αποτέλεσμα οι συμμετέχοντες να μην θέλουν να συμμετέχουν. Στα εμπόδια μπορούμε να προσθέσουμε τον χώρο διεξαγωγής των μαθημάτων που συνήθως πρόκειται για ένα κοντεινερ ή έναν

αυτοδημιούργητο χώρο ο οποίος δεν ήταν κατάλληλος για την διεξαγωγή των μαθημάτων. Συμπερασματικά, στην βιβλιογραφική ανασκόπηση βρίσκουμε κοινά σημεία όσον αφορά στα κίνητρα των εκπαιδευομένων αλλά σημαντικές διαφορές στα εμπόδια καθώς η έρευνα μας εστιάζει στην εκπαίδευση των προσφύγων μέσα στις προσφυγικές δομές.

6.3. Συμπεράσματα

Η εκπαίδευση στις δομές φιλοξενίας προσφύγων είναι μια κατάσταση που δεν μπορεί να αγνοηθεί και χρειάζεται την άμεση επέμβαση από τους εμπλεκόμενους φορείς έτσι ώστε να μπορέσει να βοηθήσει τους εκπαιδευομένους να ενταχθούν στην μαθησιακή διαδικασία. Οι εκπαιδευτικοί καλούνται να διαχειριστούν μία πολυπολιτισμική τάξη με μαθητές παιδιά και ενηλίκους. Ένα ποσοστό των ενήλικων εκπαιδευόμενων γνωρίζουν την αγγλική γλώσσα ενώ μερικοί είναι αναλφάβητοι πράγμα το οποίο κάνει ακόμα πιο δύσκολο το έργο της εκμάθησης της γλώσσας. Οι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζουν μια πολύπλοκη κατάσταση όσον αφορά το εκπαιδευτικό υπόβαθρο των εκπαιδευομένων την οποία καλούνται να ισορροπήσουν διδάσκοντας την ελληνική γλώσσα. Η εκπαίδευση μέσα στα προσφυγικά καμπ έχει την μορφή της δια ζώσης αλλά και της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Και στις δύο περιπτώσεις ο χώρος όπου διεξάγεται η εκπαιδευτική διαδικασία είναι ένα κοντέινερ ή ένας αυτοδημιούργητος χώρος μέσα στην δομή.

Η δια ζώσης εκπαίδευση φαίνεται να είναι αρκετά λειτουργική για τους εκπαιδευομένους οι οποίοι έρχονται σε άμεση επαφή με τον εκπαιδευτή. Υπάρχουν αρκετά πλεονεκτήματα τα οποία ενισχύουν την συμμετοχή των εκπαιδευομένων στα μαθήματα. Ενισχύθηκε ο θεσμός της οικογένειας και της αλληλοστήριξης μεταξύ των προσφύγων, αφού ερχόντουσαν πολλοί μαζί και αλληλοβοηθούνταν στο να κατανοήσουν την γλώσσα. Υπήρχε άμεση και ουσιαστική επαφή με τους συμμετέχοντες, οι οποίοι θέλοντας να γίνουν λειτουργικοί στο νέο περιβάλλον που έχουν κληθεί να επιβιώσουν δείχνουν ιδιαίτερο ζήλο στα μαθήματα. Ενισχύθηκε επίσης και η έκφραση των προσφύγων μέσα από τις τέχνες αφού μάθαιναν καθημερινούς διαλόγους (διάλογος για σούπερ μάρκετ, ταχυδρομείο κ.α.) και φρόντισαν να κάνουν εξάσκηση μεταξύ τους. Είχαν την ευκαιρία να υποκριθούν τον πελάτη ή τον πωλητή μπαίνοντας σε ρόλους οι οποίοι ανταποκρίνονταν στις καθημερινές τους ανάγκες και ειδικότερα στην επαφή τους με κοινωνικές υπηρεσίες

και γενικότερα με το κοινωνικό σύνολο. Τέλος, ένα σημαντικό πλεονέκτημα που προκύπτει από τα δια ζώσης μαθήματα είναι η επαφή με τον εκπαιδευτικό ο οποίος ενθάρρυνε την ενεργή συμμετοχή των εκπαιδευομένων με αποτέλεσμα οι ενήλικες πρόσφυγες να συμμετέχουν όλο και περισσότερο στην μαθησιακή διαδικασία.

Σε σύγκριση με τα πλεονεκτήματα, τα μειονεκτήματα της δια ζώσης εκπαίδευσης στις δομές φιλοξενίας της Βορείου Ελλάδος βασίζονται στον χώρο διεξαγωγής των μαθημάτων. Δεν υπάρχουν κατάλληλοι χώροι μέσα στις δομές με αποτέλεσμα τα μαθήματα να γίνονται σε λυόμενα ή σε κοντέινερ, πράγμα το οποίο δεν είναι πρακτικό για τον εκπαιδευτή και την παρουσίαση του μαθήματος. Η διεξαγωγή των μαθημάτων σε εξωτερικό χώρο ή τα κοντέινερ που χρησιμοποιούνταν κατά την μαθησιακή διαδικασία δεν διευκόλυναν τους εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενους ειδικά όταν υπήρχαν έντονες καιρικές συνθήκες, όπως για παράδειγμα η έντονη ζέστη ή οι βροχές. Ο χώρος διεξαγωγής των μαθημάτων είναι το κυριότερο μειονέκτημα της δια ζώσης εκπαίδευσης. Παρ' όλα αυτά εντοπίσαμε και άλλα μειονεκτήματα όπως ότι οι μαθητές αποτελούνται από διάφορες εθνικότητες και μιλούν διαφορετικές γλώσσες το οποίο δημιουργεί ανισοκατανομή στην τάξη με διαφορετικές ταχύτητες. Παρόλο την συνεχή προσπάθεια των εκπαιδευτών να συντονίσουν μια τέτοια τάξη, οδηγούσε πολλές φορές σε παραίτηση των αδυνάμων και των αναλφάβητων λόγω της αδυναμίας τους να ανταπεξέλθουν επαρκώς στα μαθήματα. Τέλος ένα μεγάλο πρόβλημα στην ροή των μαθημάτων φάνηκε ότι ήταν και η διαφορετική θρησκεία, αφού πολλές φορές οι ώρες που διεξαγόταν το μάθημα σύμπιπταν πολλές φορές με την ώρα της προσευχής και οι εκπαιδευόμενοι δεν προσέρχονταν στο μάθημα.

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση φαίνεται να βοήθησε αρκετά τους πρώτους μήνες που εκδηλώθηκε η πανδημία κρατώντας απλά την επαφή μεταξύ τους εκπαιδευομένου και των μαθημάτων. Τα πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στις δομές φιλοξενίας της Βορείου Ελλάδος δυστυχώς από τις απαντήσεις φάνηκε ότι υπήρχε μόνο ένα η αποφυγή της διασποράς του κορονοϊού. Δεν εντοπίσαμε ούτε αναδύθηκε κάποιο άλλο σημαντικό πλεονέκτημα.

Σε αντίθεση με τα πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, τα μειονεκτήματα υπερτερούν κατά πολύ με βασικό μειονέκτημα την έλλειψη εγκαταστάσεων και κακή σύνδεσης στο ίντερνετ. Η τοποθεσία ενός προσφυγικού Καμπ δυσκολεύει κατά πολύ την ισχύ του σήματος του ίντερνετ και σε συνδυασμό με την έλλειψη ηλεκτρονικών

υπολογιστών οδήγησε στην κακής ποιότητας σύνδεσης του εκπαιδευτή με τους εκπαιδευομένους. Η χρήση ενός υπολογιστή με προτζέκτορα ο οποίος εγκαταστάθηκε στην ύπαιθρο δυσκόλεψε κατά πολύ τους εκπαιδευομένους. Οι εκπαιδευόμενοι δεν άκουγαν καθαρά τον εκπαιδευτή είτε λόγω κακής σύνδεσης είτε λόγω κακής ποιότητας του ήχου. Υπήρξε μεγάλη δυσκολία από την πλευρά των εκπαιδευτών να κρατήσουν το ενδιαφέρον και να προωθήσουν την ενεργή συμμετοχή των εκπαιδευομένων με αποτέλεσμα να μειωθεί η συμμετοχή και το ενδιαφέρον των εκπαιδευομένων.

Τα πλεονεκτήματα της δια ζώσης συγκριτικά με τα πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης φαίνεται να είναι περισσότερα και να οδηγούν τους εκπαιδευομένους στην ενεργή συμμετοχή κατά της διάρκειας της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η δια ζώσης εκπαίδευση βοήθησε μέσω της παρουσίας του εκπαιδευτή να ενισχυθεί η συμμετοχή και το ενδιαφέρον των εκπαιδευομένων προσφύγων ενώ η εξ αποστάσεως εκπαίδευση είχε μόνο ένα πλεονέκτημα το οποίο ήταν η συνέχεια της επαφής των εκπαιδευομένων με το εκπαιδευτικό κομμάτι κατά την διάρκεια της πανδημίας και το κλείσιμο των δομών. Τα μειονεκτήματα της δια ζώσης εκπαίδευσης στρέφονται κυρίως στον χώρο διεξαγωγής των μαθημάτων όπου δυσκόλεψε αρκετά τους εκπαιδευτικούς και τους εκπαιδευομένους. Επιπλέον, ο αναλφαβητισμός και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο δυσκόλεψε αρκετά την μαθησιακή διαδικασία με κάποιους εκπαιδευομένους να μην μπορούν να συμμετέχουν ουσιαστικά στο μάθημα. Τα μειονεκτήματα της δια ζώσης εκπαίδευσης δεν δυσκόλεψαν τόσο τους εκπαιδευτικούς και την εκπαιδευτική διαδικασία όσο αυτά της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση υπήρχαν προβλήματα στην ποιότητα ήχου και σύνδεσης του διαδικτύου, πράγμα το οποίο αποσυντόνιζε όλους τους εκπαιδευόμενους με αποτέλεσμα να μην γίνεται σωστά η επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευομένων και εκπαιδευτή. Τα προβλήματα χώρου που συναντάμε στην δια ζώσης εκπαίδευσης δεν ήταν ικανά να αποσυντονίσουν όλους τους εκπαιδευόμενους, οι περισσότεροι από τους οποίους συμμετείχαν ενεργά λόγω της παρουσίας του εκπαιδευτή. Σε αντίθεση με τα μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης όπου οι περισσότεροι εκπαιδευόμενοι έχασαν το ενδιαφέρον τους ως προς την μαθησιακή διαδικασία.

Η συνολική εικόνα των συμπερασμάτων μας δείχνει ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπόρεσε να λειτουργήσει συμπληρωματικά στην δια ζώσης κατά την διάρκεια της πανδημίας του κορονοϊού. Παρ όλα αυτά δεν κατάφερε να αντικαταστήσει την δια

ζώσης εκπαίδευση σε κανένα επίπεδο. Η παρουσία του εκπαιδευτή φαίνεται να είναι υψηλής σημασίας στην εκπαίδευση των ενήλικων προσφύγων στην διδακτική της ελληνικής γλώσσας. Οι εκπαιδευτές δήλωσαν πως δεν θα άλλαζαν τα μαθήματα της δια ζώσης με εκείνα της εξ αποστάσεως. Η ενεργή συμμετοχή των ενηλίκων και η εμπιστοσύνη στην παρουσία του εκπαιδευτή φαίνεται να είναι αδιαπραγμάτευτο σημείο για την πορεία και απόδοση των εκπαιδευόμενων προσφύγων. Συμπερασματικά, όλοι οι εκπαιδευτές καταλήγουν ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μόνο κακό δημιούργησε στην πορεία και την εξέλιξη των εκπαιδευομένων και δεν μπορούν να την προτείνουν ούτε καν σαν επικουρικό τρόπο διδασκαλίας σε περίπτωση που ομαλοποιηθεί η κατάσταση με την πανδημία του κορωνοϊού.

6.4. Προτάσεις

Η μετανάστευση είναι ένα φαινόμενο που πλήττει τα τελευταία χρόνια όλον τον Δυτικό κόσμο. Είναι αποτέλεσμα των πολέμων και των αναταραχών που επικρατούν στα κράτη της Αφρικής και της Ασίας(Αραβίας). Καθώς η πολιτική και κοινωνική κατάσταση σε αυτές τις χώρες δεν φαίνεται να αλλάζει θα συνεχίσουν οι μεταναστευτικές ροές προς την Ευρώπη που συμβολίζει ένα καλύτερο και ασφαλέστερο μέλλον για όλους αυτούς τους ανθρώπους. Θα πρέπει λοιπόν τα κράτη υποδοχής να είναι όσο το δυνατόν καλύτερα έτοιμα και προετοιμασμένα να υποδεχτούν και να εντάξουν αυτά τα άτομα στην κοινωνία τους. Όμως η πανδημία του κορωνοϊού λειτούργησε ανασταλτικά σε αυτές τις προσπάθειες. Σε μελλοντικό χρόνο κρίνουμε σκόπιμο να ελεγχθεί από ερευνητές κατά πόσο εφαρμόσιμη και ωφέλιμη είναι η μη τυπική εκπαίδευση και στους εφήβους που έρχονται χωρίς να ξέρουν ούτε ελληνικά ούτε αγγλικά. Επίσης, θα μπορούσαν να ερευνηθούν τα επίπεδα αναλφαριθμητισμού και ποιες είναι οι κατάλληλες διδακτικές πρακτικές που μπορούν να εφαρμοστούν για να μπορέσουν οι αναλφάβητοι άνθρωποι να είναι λειτουργικοί στην νέα κοινωνία. Επίσης, οι ερευνητές θα μπορούσαν να ελέγξουν κατά πόσο η έννοια της διαπολιτισμικότητας γίνεται αντιληπτή και κατανοητή στους φοιτητές που στην συνέχεια καλούνται ως εκπαιδευτικοί και εκπαιδευτές να την εφαρμόσουν. Μελλοντικά, θα μπορούσε να ελεγχθεί κατά πόσο είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν και άλλες μορφές εκπαίδευσης στα προσφυγικά καμπ μέσω της έκφρασης του ατόμου, όπως είναι ο χορός, η ζωγραφική, το θέατρο. Σε μελλοντικό χρόνο θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μια

μεγαλύτερης έκτασης έρευνα η οποία θα περιέχει μεγαλύτερο δείγμα ώστε να καταλήξουμε αν τα εμπόδια των εκπαιδευομένων θα είναι τα ίδια ή περισσότερα. Σχετικά με τα εμπόδια και τα κίνητρα των ενήλικων προσφύγων, μπορούν να πραγματοποιηθούν και άλλες έρευνες σε διαφορετικές ευάλωτες ομάδες ώστε να μπορεί να γίνει σύγκριση σχετικά με τις ομοιότητες και διαφορές.

6.5. Συμπεράσματα

Με το παρόν υποκεφάλαιο ολοκληρώνεται και το ερευνητικό μέρος της εργασίας. Ακολουθούν οι βιβλιογραφικές αναφορές που χρησιμοποιήθηκαν καθώς και το παράρτημα της εργασίας με τις απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Αθανασίου, Α. (2014). *Η εκπαίδευση ενηλίκων ως μέσο ενδυνάμωσης των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού*. 2^ο Παγκύπριο συνέδριο, 29 Νοεμβρίου: Λεμεσός
- Αναστασιάδης, Π. (2006). *Περιβάλλοντα Μάθησης στο Διαδίκτυο και Εκπαίδευση από Απόσταση*. Στο Α. Λιοναράκης, Γ. Κουστουράκης, Α. Αθανασούλα - Ρέππα, Π. Αναστασιάδης, R. Fay, M. Hill, . . . R. Dr Marta, *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση Στοιχεία Θεωρίας και Πράξης* (σσ. 108-150). Αθήνα: ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ.
- Αναστασιάδης, Π. (2014). *Η έρευνα για την ΕξΑΕ με τη χρήση των ΤΠΕ (e-learning) στο Ελληνικό Τυπικό Εκπαιδευτικό Σύστημα*. Ανασκόπηση και προοπτικές για την Πρωτοβάθμια, Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. *Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 1(10).
- Βεργίδης, Δ. (2003). Σχεδιασμός προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων για ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, Στο Δ. Βεργίδης (επιμ), *Εκπαίδευση Ενηλίκων, Συμβολή στην εξειδίκευση στελεχών και εκπαιδευτών*. Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα.
- Γεωργιάδου, Ι. (2002). Η διδασκαλία της νέας ελληνικής σε μετανάστες, πρόσφυγες και παλιννοστούντες. Στο: *Β Διεθνές Συνέδριο για την ελληνική ως ξένη γλώσσα*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, L. (2008) *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Creswell, J.W. (2011) *Η Έρευνα στην Εκπαίδευση: Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και της ποιοτικής έρευνας*. Αθήνα: Ίων.
- Γώγος, Σ. (2003). Κοινοτικές πολιτικές και δράσεις για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Στο: Δ.Βεργίδης (επιμ), *Εκπαίδευση Ενηλίκων, Συμβολή στην εκειδίκευση στελεχών και εκπαιδευτών*. Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα
- Δεσποτίδου, Χ. (2017). *Εμπόδια στη συμμετοχή και στη μάθηση εκπαιδευομένων ενηλίκων μεταναστών σε σχολεία δεύτερης ευκαιρίας του Νομού Αττικής*. Διπλωματική Εργασία. Λευκωσία: Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου.
- Edward, A. (2016). ‘Πρόσφυγας’ ή ‘μετανάστης’ – Ποιος όρος είναι ο σωστός; Ανακτήθηκε από: https://www.unhcr.org/gr/12771-prosfgas_i_metanastis.html

- Εκπαίδευση και κατάρτιση. (2021, 7 2). Ανάκτηση από Ευρωπαϊκή Επιτροπή:
https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/education-and-migrants_el
- Ευστρατιάδη, Ε. (2012). *Στρατηγικές ένταξης των μεταναστών στα πλαίσια της άτυπης εκπαίδευσης: Εμπόδια – δυσκολίες και μηχανισμοί υπέρβασης*. Διπλωματική Εργασία. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Θεοδωρακοπούλου, Θ. (2018). *Δια βίου εκπαίδευση ενήλικων μεταναστών. Διερεύνηση ψυχοκοινωνικών παραγόντων συμμετοχής και εγκατάλειψης*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Θεοδωρακοπούλου, Θ. (2019). Συγκριτική Θεώρηση των Κινήτρων Συμμετοχής των Ενηλίκων Μεταναστών στα Προγράμματα της Διά Βίου Μάθησης. *Εκπαίδευση, Δια Βίου Μάθηση, Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη, Καινοτομία και Οικονομία*, 2, 354-360.
- Θεοδωρακοπούλου, Θ., & Ρεντίφης, Γ. (2016). Η Αναγκαιότητα της Δια Βίου Μάθησης στο Μείζον Φαινόμενο της Μετανάστευσης και τα Κίνητρα που Ωθούν τους Μετανάστες στη Συμμετοχή τους σε Προγράμματα Εκπαίδευσης Ενηλίκων. *Εκπαίδευση, Δια Βίου Μάθηση, Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη, Καινοτομία και Οικονομία*, 1, 392-397
- Illeris, K. (2016). *Ο τρόπος που μαθαίνουμε. Οι πολλαπλές διαστάσεις της μάθησης στην τυπική και άτυπη εκπαίδευση*. (επιμ.) Κόκκος, Α., Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (2008), Εκτίμηση του όγκου των αλλοδαπών που διαμένουν παράνομα στην Ελλάδα, Αθήνα, Ελληνικό Υπουργείο Εσωτερικών.
- Fondana, D. (1996). *Ψυχολογία για εκπαιδευτικούς*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Hann, K. and Jackson, R. (1995). *Learning from experiences: approaches to research in the informal sector*, Paper presented in the European Conference on Research in Science Education, Leeds ,UK.
- Jeffs T. and Smith M. (1990). Educating informal educators in Jeffs T. and Smith, M. (Eds): *Using Informal Education*, Buckingham: Open University Press
- Καριώτογλου, Π. (2011). Σχολείο και Μουσείο: οργάνωση μαθητικών επισκέψεων σε τεχνοεπιστημονικά μουσεία. Προσκεκλημένη ομιλία στην Ημερίδα Μουσειακής

Αγωγής με τίτλο: Η παιδαγωγική αξιοποίηση και ο εκπαιδευτικός ρόλος των εκθεμάτων των μουσείων στην Α/θμια και Β/θμια Εκπαίδευση, ΚΔΕ&ΜΤ: ΝΟΗΣΙΣ.

Kantzou, V., Manoli, P., Mouti, A., & Papadopoulou, M. (2017). Γλωσσική εκπαίδευση προσφύγων και μεταναστών/ριών: Πολλαπλές μελέτες περίπτωσης στον Ελλαδικό χώρο. *Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης*, 3, 18-34.

Κασόλα, Σ. (2013). *Οι εκπαιδευτικές ανάγκες των μόνιμα εγκαταστημένων μεταναστών στην ελληνική γλώσσα. Η περίπτωση των μεταναστών της Πάτρας*. Διπλωματική Εργασία. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Keegan, D., (2001). *Οι βασικές αρχές της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κυρίδης, Α. (2017). Η εκπαίδευση των ευπαθών κοινωνικών ομάδων, Στο Θ. Θάνος, Ι. Καμαριανός, Α. Κυρίδης, & Ν. Φωτόπουλος (επιμ.), *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης* (σελ. 332-366). Αθήνα: Gutenberg.

Μάγος, Κ., Παναγοπούλου Γ.(2013). *Η αξιοποίηση του παραμυθιού στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας σε τάξεις μεταναστών*. Ανακτήθηκε από: http://www.diapolis.auth.gr/diapolis_files/drasi9/ypodراسi9.2b_2013/3_%CE%94%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82%20%CE%95%CF%86%CE%B1%CF%81%CE%BC%CE%BF%CE%B3%CE%AD%CF%82/3.1_%CE%93%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%20%20%CE%9B%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%AF%CE%B1/%CE%91%CE%BE%CE%B9%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7%20%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BC%CF%85%CE%B8%CE%B9%CE%BF%CF%8D.pdf

Μάρκου, Γ. (1997). *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

- Μπαχαρουδή, Α. (2015). Διερεύνηση των κινήτρων φοίτησης και των προσδοκιών ζωής των ενήλικων εκπαιδευόμενων μεταναστών του προγράμματος «Οδυσσέας» (Διπλωματική Εργασία), Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Κούτλας, Κ. (2018). *Διερεύνηση κινήτρων και εμποδίων στην εκπαίδευση των ενηλίκων μεταναστών και προσφύγων στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (Σ.Δ.Ε.). Η περίπτωση του ΣΔΕ Ιωαννίνων*. Διπλωματική Εργασία. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Κόκκος, Α. (2005). *Εκπαίδευση Ενηλίκων: Ανιχνεύοντας το πεδίο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκος, Α. (2006). *Η Ιδιαιτερότητα και ο Σκοπός της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, περιοδικό Εκπαίδευση Ενηλίκων*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκος, Α. (2008). *Εισαγωγή στην Εκπαίδευση Ενηλίκων : Θεωρητικές προσεγγίσεις*. Τόμος Α΄. Πάτρα : Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Λιάπη, Μ. & Βουγιούκα, Α. (2009). Πολιτικές κοινωνικής ένταξης και στρατηγικές των μεταναστριών για την απόκτηση δεξιοτήτων. *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, 4 (2), σελ.159- 171.
- Λιντζέρης, Π. (2007). *Η σημασία του κριτικού στοχασμού και του ορθολογικού διαλόγου στη θεωρία του Jack Mezirow για τη μετασχηματίζουσα μάθηση*. Αθήνα: Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων.
- Λιοναράκης, Α. (2001). Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Πολυμορφική Εκπαίδευση. Προβληματισμοί για μια ποιοτική προσέγγιση σχεδιασμού διδακτικού υλικού. Στο Λιοναράκης, Α. (Επιμ.). *Απόψεις και Προβληματισμοί για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*. Αθήνα: Προπομπός.
- Λιοναράκης, Α. (2005). Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και Διαδικασίες Μάθησης, στο Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές. Πάτρα: ΕΑΠ
- Λιοναράκης, Α. (2009). Η Εκπόνηση Μεθοδολογικής Προσέγγισης (Διδακτική) των Προγραμμάτων Διά Βίου Εκπαίδευσης Από Απόσταση. Αθήνα: Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΙΔΕΚΕ).
- Μάγος, Κ & Σιμόπουλος, Γ. (2009). Εκπαίδευση Ενηλίκων και διαπολιτισμική ικανότητα: Μια έρευνα στις τάξεις διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας σε

- μετανάστες. Στο Δ. Βεργίδης & Κόκκος (Επιμ.), *Εκπαίδευση ενηλίκων διεθνείς προσεγγίσεις και ελληνικές διαδρομές*. Μεταίχμιο: Αθήνα.
- Mezirow J. και συνεργάτες (2007). *Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μούζου, Α. (2015). *Ο εγγραμματισμός ως διαδικασία/τρόπος άρσης του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών: το παράδειγμα του προγράμματος εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, ιστορίας και πολιτισμού ΟΔΥΣΣΕΑΣ*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία. Κόρινθος: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
- Μουσούρου, Α. (2004). Κοινωνικός αποκλεισμός και κοινωνική προστασία. Στο Κ. Κασιμάτη (επιμ), *Κοινωνικός αποκλεισμός: Η ελληνική εμπειρία*. Gutenberg: Αθήνα.
- Μπαμπάλης, Θ., & Μανιάτης, Π. (2016). Ζητήματα εκπαιδευτικής πολιτικής. Προγράμματα συμπληρωματικής εκπαίδευσης. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
- Παπαδοπούλου Δ. (2006), Μορφές κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών. Το παράδειγμα της Περιφέρειας Αττικής, στο: Μπαγκαβός, Χ. & Παπαδοπούλου Δ., *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*, Αθήνα: Gutenberg.
- Παπασταμάτης, Α. (2010). *Εκπαίδευση Ενηλίκων για ευπαθείς κοινωνικές ομάδες*. Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης
- Περράκη, Χ. (2016). Κίνητρα και εμπόδια των αλλοδαπών ενηλίκων εκπαιδευόμενων και η σχέση αυτών με το βαθμό ικανοποίησης από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα Οδυσσέας Εκπαίδευση των μεταναστών στην ελληνική γλώσσα, την ελληνική ιστορία και τον ελληνικό πολιτισμό στο Νομό Λασιθίου. Διπλωματική Εργασία. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Rogers, A. (1999). *Η Εκπαίδευση Ενηλίκων* (μτφ. Μ. Παπαδοπούλου & Μ. Τόμπρου). Αθήνα: Εκδ. Μεταίχμιο
- Σιμόπουλος, Γ. (2014). Η διαπολιτισμική ικανότητα του εκπαιδευτή ενηλίκων Μια έρευνα στο πεδίο της διδασκαλίας της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας. Πανεπιστήμιο Πατρών: Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών. Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία: Διδακτορική Διατριβή Ανακτήθηκε από: <http://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/handle/10889/7953>

- Τσιάκαλος, Γ. (2011). *Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Φίλλιπς, Ν. (2004) «Η βιωματική μάθηση: Ορισμοί, προβληματισμοί, προϋποθέσεις», *Εκπαίδευση Ενηλίκων*, τ.3, Αθήνα.
- Χατζηαργυρόπουλος, Α. (2019). Η σημασία των καλών πρακτικών στο μάθημα της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας στους ενήλικες μετανάστες και πρόσφυγες στα πλαίσια της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Διπλωματική Εργασία. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας-Σχολή Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- AbuJarour S. & Krasnova H. (2018, August 16-18). *E-Learning as a Means of Social Inclusion: The Case of Syrian Refugees in Germany*. Americas Conference on Information Systems (AMCIS 2018), New Orleans, USA. <http://amcis2018.aisconferences.org>
- Al Masri, H., & Abu-Ayyash, A. E. (2020). Second language acquisition from Syrian refugees perspectives: Difficulties and solutions. *Open Linguistics*, 6, 372–385.
- Bajwa, J., Couto, S., Kidd, S., Markoulakis, R., Abai, M., & McKenzie, K. (2017). Refugees, Higher Education, and Informational Barriers. *Refuge*, 33 (2), 56–65
- Braun V. και V. Clarke, 2012, “Thematic analysis” στο: H. Cooper (επιμ.), *APA Handbook of Research Methods in Psychology*, Ουάσιγκτον: American Psychological Association, 51-77
- Benseman, J. (2014). Adult Refugee Learners with Limited Literacy: Needs and Effective Responses. *Refuge: Canada's Journal on Refugees*, 30(1), 93–103. <https://doi.org/10.25071/1920-7336.38606>
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2008). Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας (Σ. Κυρανάκης, Μ. Μαυράκη, Χ. Μητσοπούλου, Π Μπιθαρά & Μ. Φιλοπούλου μτφρ). Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Denzin, Norman (1994α). The art and politics of interpretation. Στους Norman Denzin & Yvonna S. Lincoln (Εκδ), *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, Ca: Sage

- Dinçelek-Lettinga, J., Moser, H., Prange, C., Papagiannopoulou, T., Schaepkens, L. & Winterstein, V. (2011). *Opening Doors to Adult Education for Migrants – Guidelines for working with Education Ambassadors*. Gratz: The “Learning Community” project
- Domenique Sherab, Milagros Calderon Moya, Arianne Maraj, Meghri Bakarian, and Ratna Ghosh (2020). *REFLECTING ON THE EXPERIENCES OF SYRIAN REFUGEE YOUNG ADULTS IN ADULT EDUCATION IN QUEBEC: THE PRACTITIONERS’ PERSPECTIVE*. McGill University. Ανακτήθηκε από: <http://cies2020.org/portfolio/reflecting-on-the-experiences-of-syrian-refugee-young-adults-in-adult-education-in-quebec-the-practitioners-perspective/>
- Dorman, S. (2014). *Educational Needs Assessment for Urban Syrian Refugees in Turkey*. YUVA Association Report. Istanbul: UNHCR.
- European Commission, Eurostat (2011): Migrants in Europe. A statistical portrait of the first and second generation. Theme: Population and social conditions. Collection: Statistical books. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-31-10-539/EN/KS-31-10-539-EN.PDF. Ημερομηνία πρόσβασης 30/12/2020
- Eurostat; Vasileva, Katya (2011): Population and social conditions. Statistics in focus. 34/2011. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-034/EN/KS-SF-11-034-EN.PDF. Ημερομηνία πρόσβασης 30/12/2020
- Extramiana, C. (2012). Learning the language of the host country for professional purposes. Outline of issues and educational approaches. Language Policy Unit, Council of Europe. Διαθέσιμο στο: <https://rm.coe.int/16802faa70>
- Hannah M. (2020). Supporting continued access to education during Covid-19. Emerging Promising Practices. UNHCR, Education Section April 2020.
- Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (2007). Το ψυχοκοινωνικό προφίλ του μετανάστη και η ένταξή του. Αθήνα: European Profiles A.E.
- Jarvis, P. (1987). *Adult Learning in the Social Context*. London: Croom Helm.
- Jonghwi P. (2020). *Open distance learning for marginalized adult learners: Key challenges and approaches*. UNESCO Institute for Lifelong Learning
- Kanu, Y. (2008). Educational Needs and Barriers for African Refugee Students in Manitoba. Canadian Journal of Education, 4, 31, 915-940.

Lane Igoudin, (2011) Adult Esl Student Motivation for Participation in Advanced Language Learning : An international handbook (pp. 19-21). Oxford, New York: Pergamon.

Parker, J. (2010). The Role of Information Communication Technologies in Enriching Adult Education Theory Building. In Wang V. *Encyclopedia of Information Communication Technologies and Adult Education Integration*. Harrisburg, PA: IGI-Global.

Yang, P. (2020). Intercultural responsiveness: Learning languages other than English and developing Intercultural communication competence. *Languages*, 5(2), 1-13. Doi:10.3390/languages5020024

Ιστοσελίδες

http://www.esos.gr/sites/default/files/articles-legacy/nomos_4415_2016.pdf

www.accmr.gr/el/υπηρεσίες/service/333.html

<http://greece.iom.int/el/hellenic-integration-support-beneficiaries-international-protection-helios>

<http://asb.gr/wp-content/uploads/2020/11/Απολογισμός-έργου-ASB-2019.pdf>

<http://migration.gov.gr/migration-policy/integration/draseis-koinonikis-entaxis-se-ethniko-epipedo/mathimata-ellinikis-glossas/>

<http://babeldc.gr/xartografisi-ipiresion-draseon/>

<http://www.accmr.gr/el/>

<http://www.refugee.info/greece>

<https://greece.iom.int/en/multi-sectoral-assistance-migrants-and-refugees-stranded-greece>

<https://greece.iom.int/en/improving-greek-reception-system-through-site-management-support-and-targeted-interventions-long>

<https://greece.iom.int/el/supporting-greek-authorities-managing-national-reception-system-asylum-seekers-and-vulnerable-0>

<https://greece.iom.int/el/humanitarian-and-recovery-support-affected-population-greece>

Παράρτημα

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 1

Θα ξεκινήσουμε με κάποιες γενικές ερωτήσεις και αργότερα θα περάσουμε σε ερωτήσεις σχετικά με την εκπαίδευση ενηλίκων.

Ποσό χρονών είσαι;

Είμαι 31 χρονών

Οι σπουδές σου είναι πάνω στην εκπαίδευση;

Οι σπουδές μου, ναι, είναι επάνω στην εκπαίδευση, έχω τελειώσει Παιδαγωγικό τμήμα δημοτικής εκπαίδευσης το 2011, στην πόλη *****. Έχω εργαστεί και σαν αναπληρωτής δάσκαλος την χρονιά 2015-2016 και είχα το τμήμα ΖΕΠ (Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας) με μουσουλμανόπαιδες μαθητές.

Αρα έχεις εμπειρία πάνω στην εκπαίδευση με άτομα διαφορετικού πολιτισμικού υπόβαθρου

Ναι, αλλά για το προσφυγικό ουσιαστικά (για μένα) ξεκίνησε το 2017 με την ***** οργάνωση για 1,5 χρόνο, μέχρι το τέλος του 2018

Ασχολήθηκες με την ενηλίκων εκπαίδευση;

Ναι είχα και ενήλικες. Κατά βάση ενήλικες. Είμασταν δυο εκπαιδευτικοί, ο/η συνάδελφος είχε αναλάβει τα παιδιά και εγώ τους ενήλικες και 4 άτομα τότε είχαν πετύχει στις εξετάσεις της ελληνομάθειας, είχαν πάρει το Α1. Ουσιαστικά ξεκίνησαν από το μηδέν, ήταν σορανόφωνοι και δεν είχαν καμία επαφή με την ελληνική γλώσσα.

Οι εκπαιδευόμενοι αυτοί έμεναν σε προσφυγικό καμπ;

Ναι, ήταν μέσα σε προσφυγικό καμπ υπό την επίβλεψη της οργάνωσης ***** . Ο ρόλος μου τότε ήταν λίγο πιο γενικών καθηκόντων, δεν ήταν διακριτός ρόλος. Ουσιαστικά στις αρχές του 2018 ξεκίνησε το κόμματι της εκπαίδευσης.

Στην δομή που βρίσκεσαι τώρα, πόσο καιρό απασχολείσαι εκεί στο κομμάτι της εκπαίδευσης ενηλίκων;

Ουσιαστικά εμπλέκομαι στην εκπαίδευση ενηλίκων μέσα στα καμπ από το 2018. Το 2018 βρισκόμουν στην ***** δομή και τον τελευταίο χρόνο είμαι στην ***** δομή.

Πως είναι η δομή στην οποία βρίσκεσαι τώρα; Υπάρχουν διαθέσιμοι χώροι και υλικά που μπορείτε να χρησιμοποιήσετε, θεωρείται μια «καλή» δομή;

Γενικότερα έχουν γίνει πάρα πολλές βελτιώσεις. Εμείς όταν ξεκινήσαμε δεν είχαμε καν χώρο, πηγαίναμε έξω, όσο ήταν το καλοκαίρι και ο καιρός βοηθούσε κάναμε μάθημα με τέντες.

Ξεκινήσατε δηλαδή να κάνετε έξω μαθήματα επειδή δεν είχατε χώρο, όχι λόγω κορονοϊού;

Στην αρχή ναι δεν είχαμε και χώρο. Αργότερα υπήρχαν και μέτρα που έπρεπε να τηρηθούν. Το καλοκαίρι δεν ήταν τόσο αυστηρά, όπως με τις μάσκες κτλ, από τον Σεπτέμβριο είχε ξεκινήσει να είναι πιο αυστηρά τα μέτρα.

Ποιο είναι το περιεχόμενο της διδασκαλίας; Χρησιμοποιήσατε κάποιο εγχειρίδιο;

Είχαμε παραγγείλει συγκεκριμένα βιβλία για την εκπαίδευση των ενηλίκων. Το κομμάτι των ελληνικών χρησιμοποιήσαμε βιβλία, να πω το όνομα του βιβλίου;

Ναι φυσικά

Το «Ελληνικά Α'» έχω δουλέψει και στο παρελθόν και τώρα, θεωρητικά για τους ενήλικες πιστεύω ότι είναι γενικά το καλύτερο εγχειρίδιο για ελληνικά. Στα αγγλικά είχαμε το “English for everyone”, υπάρχουν διάφορες εκδόσεις αναλόγως το επίπεδο.

Αρά γίνονται μαθήματα ελληνικών και αγγλικών μέσα στην συγκεκριμένη προσφυγική δομή;

Ναι και κάποιες δραστηριότητες οι οποίες αφορούν παιδιά και ενήλικες, ουσιαστικά συμμετοχή γονέων με παιδιών. Έχουν ως βάση την συμμετοχή, στηρίζονται κυρίως στην ενεργή συμμετοχή. Πως μπορούν δηλαδή και οι γονείς να είναι ενεργοί στην μαθησιακή διαδικασία και να ενθαρρύνουν τα παιδιά τους και να ασχολούνται και αυτοί με τα μαθήματα.

Υπήρχε δηλαδή συμμετοχή από τους ενήλικες στα μαθήματα; Και στα ελληνικά και στα αγγλικά;

Ερχόντουσαν, ναι. Υπήρχε συμμετοχή. Γέμιζαν τον χρόνο τους και το έβλεπαν σαν μια διέξοδο. Γέμιζαν τον χρόνο τους δημιουργικά.

Αυτά τα μαθήματα γίνονται καθημερινά από εσάς;

Ναι. Υπάρχει πρόγραμμα από της 10 το πρωί έως της 4 το απόγευμα. 2 ώρες ελληνικά και αγγλικά και μια 1 ώρα εξ αποστάσεως εκπαίδευση ελληνικών από εκπαιδευτικούς που βρίσκονται στην πόλη *** (όνομα πόλης).

Τι τεχνικές και ποιους τρόπους διδασκαλίας χρησιμοποίησες;

*Γενικότερα εγώ προσωπικά προσπαθώ να χρησιμοποιώ διαθεματική προσέγγιση, δηλαδή το ένα να μην αποκλείει το άλλο, μαθήματα που έχουν να κάνουν με την κάλυψη βασικών αναγκών, όπως πάω στο σούπερ μαρκετ, πως να μάθω να συναναστρέφομαι με την κοινωνία, εκμάθηση λεξιλογίου, πως μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τους αριθμούς. Επίσης ποια είναι τα βασικότερες έννοιες που μπορεί να χρειαστεί ένας άνθρωπος στην ζωή του και δουλέψαμε πάρα πολύ εποπτικά μέσα. Χρησιμοποιήσαμε και το σάιτ *Learn together* το οποίο είχαμε δημιουργήσει λόγω κορονοϊού. Παρουσιάσεις λεξιλογίου που γίνονταν μετάφραση από μεταφραστές.*

Ποια εμπόδια και δυσκολίες αντιμετώπισαν οι εκπαιδευόμενοι ;

Σίγουρα υπήρχαν περιπτώσεις στις οποίες δεν βοηθούσε στην μητρική γλώσσα. Γενικότερα επικοινωνία υπήρχε αλλά η μητρική γλώσσα δυσκόλευε. Όχι ότι δεν υπήρχε κίνητρο και διάθεση αλλά η δυσκολία ήταν πρακτικής φύσης, δεν μπορούσαν να προσαρμοστούν τόσο εύκολα. Οι καθημερινές δυσκολίες όπως τι θα γίνει με το μέλλον τους το άγχος τους, αυτά τους έκαναν να βάζουν προτεραιότητα στις αποφάσεις τους και τις υποχρεώσεις τους.

Ποιο πιστεύεις ότι είναι το μεγαλύτερο κίνητρο των εκπαιδευομένων;

Είναι σίγουρα η ανθρώπινη επικοινωνία και έχω παραδείγματα από το παρελθόν για την επαγγελματική αποκατάσταση. Έχω παραδείγματα από άτομα που ήταν διατεθειμένοι να έρθουν στα μαθήματα και να δώσουν πιστοποίηση και δώσανε εξετάσεις, τελείως συνειδητοποιημένα γιατί ήθελε να γίνει διερμηνέας. Ήταν το κίνητρο του. Τώρα λόγω της όλης κατάστασης όπως είναι ο τρόπος διαβίωσης, το κίνητρο είναι η επικοινωνία, θέλουν να δουν τον εκπαιδευτικό και να έχουν επαφή.

Μετά τον Μάρτιο του 2020 με την πανδημία του κορονοϊού, οι δομές κλείνουν και δεν υπάρχει πρόσβαση σε κανέναν. Σταματάει η εκπαίδευση ενηλίκων; Τι συνέβη με τα μαθήματα;

Εννοείται ότι συνεχίσαμε, χρησιμοποιήσαμε 2 εργαλεία, από τον Μάρτιο του 2020 ήταν τα πακέτα εργασιών, είχαν σαν περιεχόμενο μια ενότητα αγγλικά μια ενότητα ελληνικά και μια ενότητα μαθηματικά και βάλαμε κάποια πακέτα εκπαιδευτικής φύσης. Γινόταν διαμοιρασμός. Είχαμε ένα εξελ και καταγράφαμε τι μοιράζεται που.. Γινόταν διαμοιρασμός με βάση την κάθε δομή. Το δεύτερο εργαλείο ήταν τα communication boxes- ήταν ένα κουτί ουσιαστικά αυτό στα οποία έβαζαν πίσω τις εργασίες και εμείς τα παίρναμε. Το κουτί είχε αυτό το ρόλο, παίρναμε από εκεί τα αποτελέσματα.

Υπήρξε ανταποκριση στα πακέτα εργασιών;

Ναι αλλά θεωρώ βαθμιαία, εννοείται η φυσική παρουσία είναι το κορυφαίο, απλώς στην περίοδο της πανδημίας χρησιμοποιήσαμε αυτά τα εργαλεία για να είμαστε ευέλικτοι. Αλλά μετά που ήρθε και το ίντερνετ η σύγχρονη εκπαίδευση ήταν πιο αποδοτική. Χρησιμοποιήσαμε τότε έναν υπολογιστή, έναν ποτζέκτορα και ίντερνετ.

Από ότι καταλαβαίνω δεν χρειαζόταν να φέρουν ηλεκτρονικές συσκευές γιατί ήταν όλα έτοιμα και απλά έπρεπε να παρακολουθήσουν το μάθημα στον προτζέκτορα.

Ναι έτσι είναι και υπήρχε ένας εκπαιδευτικός δια ζώσης ο οποίος συντόνιζε την κατάσταση και βοηθούσε τον εκπαιδευτικό που ήταν online.

Οι εκπαιδευόμενοι πως αντιμετώπισαν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, υπήρχαν εμπόδια;

Υπήρχαν εμπόδια σε σχέση με τον ήχο και την σύνδεση. Κατά τα άλλα δεν χρειάστηκε να κάνουν κάτι αυτοί γιατί όλα ήταν έτοιμα. Ερχόντουσαν και στην σύγχρονη εκπαίδευση απλά υπήρχαν σχόλια σχετικά με τον ήχο και την κακή σύνδεση. Και αυτό φυσικά μείωσε και λίγο την συμμετοχή, και υπήρχε καθυστέρηση στην προσέλευση των μαθημάτων. Ο εκπαιδευτικός όταν είναι εκεί σαν παρουσία πηγαίνει τους φωνάζει κάποιες φορές, τον βλέπουν και είναι διαφορετικό.

Ποια θεωρείς καταλληλότερη εκπαίδευση μέσα σε ένα προσφυγικό καμπ;

Ασυζήτητη είναι η φυσική παρουσία. Θεωρώ ότι είναι το πιο σημαντικό και το χτίσιμο εμπιστοσύνης μεταξύ του εκπαιδευτή και εκπαιδευομένου.

Θεωρείς ότι πέραν από τα εμπόδια που μπορεί να αντιμετωπίσουν οι εκπαιδευόμενοι, υπάρχουν κάποιες προκαταλήψεις ή αντικίνητρα;

Όχι δεν υπάρχουν γιατί πρόκειται για προσωπική θέληση, δώσαμε πολλά κίνητρα αλλά υπήρχε και προσωπική θέληση από τους πρόσφυγες για να εξελιχθούν.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 2

Πόσο χρονών είσαι;

Είμαι 30 χρονών.

Ποιο είναι το επίπεδο σπουδών σου;

Έχω τελειώσει το τμήμα θέατρου του ΑΠΘ και έχω μεταπτυχιακό στο τμήμα προσχολικής, δια τμηματικό με το τμήμα ηλεκτρολόγων μηχανικών στην τεχνολογία στην εκπαίδευση και η διπλωματική μου είχε να κάνει με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Πέρυσι έφτιαξα ένα πρόγραμμα σχετικά με την ψηφιακή αφήγηση, πως να χρησιμοποιηθεί δηλαδή η ψηφιακή εκπαίδευση από τους εκπαιδευτικούς.

Έχεις ξανά συνεργαστεί με προσφυγικό πληθυσμό;

Όχι, έχω την εμπειρία η οποία προκύπτει τους τελευταίους δέκα μήνες από την δουλειά μου αυτήν την στιγμή. Στην εκπαίδευση ενηλίκων έχω ασχοληθεί σε δημόσια ΙΕΚ, σε τμήματα υποκριτικής και έχω πιστοποίηση στην εκπαίδευση ενηλίκων, την πιστοποίηση ΕΟΠΕΠ.

Πώς είναι η εκπαίδευση ενηλίκων μέσα στο καμπ; Τι μαθήματα κάνατε; Ποιο ήταν το περιεχόμενο;

Αυτό που ξεκινήσαμε από τον Ιούλιο, πιο επισημά από τον Σεπτέμβρη, ήταν να γίνουν οι εγγραφές και να δούμε τι πληθυσμός ήθελε να συμμετέχει σε μαθήματα ελληνικών και αγγλικών. Υπήρχε αρκετό ενδιαφέρον, περίπου 90 άτομα δήλωσαν ενδιαφέρον. Σταθεροποιήθηκαν 6 τμήματα ενηλίκων και ο κάθε εκπαιδευτικός ανέλαβε 2 τμήματα. Κάθε μέρα είχαν 2 ώρες ελληνικά και 2 ώρες αγγλικά. Σε επίπεδο περιεχομένου εστιάσαμε στην ελληνική και αγγλική γλώσσα, δηλαδή στο αλφάβητο, ανάπτυξη γραφικών δεξιοτήτων, φθόγγοι.

Βασιστήκατε σε κάποιο βιβλίο;

Εγώ προσωπικά βασίστηκα στο βιβλίο « Εντάξει», το γνωστό βιβλίο της οργάνωσης ΜΕΤΑΔΡΑΣΗ, που βοήθησε πάρα πολύ και ειδικά σε ένα από τα τμήματα που έκανα εγώ. Βασιστήκαμε στο «Κλικ στα Ελληνικά» και πάνω σε αυτά προσπαθήσαμε να πορευτούμε στο κομμάτι της σχέσης με την γλώσσα. Ήταν πολύ δύσκολο στο κομμάτι των ελληνικών, ήταν δύσκολο να δημιουργήσεις την γνώση από την αρχή. Οι αραβόφωνοι και οι φαρσόφωνοι είναι πληθυσμός που διαβάξει από αριστερά προς τα δεξιά. Ήταν δύσκολο να διδάζουμε την ανάγνωση. Δεν γνώριζαν καν τα σχήματα μας, τα γράμματα μας.

Σε ποιον χώρο πραγματοποιούνται τα μαθήματα;

Δυστυχώς ο χώρος δεν υπήρχε. Με το που ξεκινήσαμε όμως μαθήματα είχαμε ένα κοντέινερ, αυτά που χρησιμοποιούν στις δομές. Κάποια τμήματα ήταν πάνω από δέκα άτομα και για λογούς χωρητικότητας του κοντέινερ αλλά και λόγω κοβιντ κάναμε κάποια μαθήματα έξω. Ένα τμήμα έκανε έξω μαθήματα και το άλλο τμήμα έκανε στον εξωτερικό χώρο. Βάζαμε ένα σκέπαστρο για να κάνουμε σκιά και κάναμε εκεί το μάθημα με έναν πίνακα, τρία-τέσσερα παγκάκια και μερικές καρέκλες.

Από ότι καταλαβαίνω υπήρχε ένα πρόβλημα με τον χώρο. Πως ανταποκρίθηκαν οι εκπαιδευόμενοι σε αυτό; Υπήρχε συμμετοχή από την πλευρά τους; Ποια ήταν τα δικά τους εμπόδια;

Υπήρχε μια πολύ μεγάλη ανταπόκριση και ταυτόχρονα υπήρχαν τα γνωστά εμπόδια για τους πρόσφυγες. Για παράδειγμα, όταν έπρεπε να παρευρεθεί κάποιος στην υπηρεσία ασύλου ή σε κάποια άλλη υπηρεσία τότε δεν ερχόταν στο μάθημα. Μια μέρα την εβδομάδα, πηγαινοερχόντουσαν με τα λεωφορεία για τα ψώνια τους, οπότε εκείνη την ημέρα είχαμε πολλές απουσίες. Μετά από ένα μικρό χρονικό διάστημα παρατηρήσαμε κάποιες απουσίες αλλά τους περισσότερους μήνες είχαμε συμμετοχή. Ένα κύριο εμπόδιο ήταν τα άτομα που δεν γνώριζαν καλά την μητρική τους γλώσσα και τους ήταν δύσκολο να μάθουν μια νέα γλώσσα. Παρ' όλα αυτά, επειδή ερχόντουσαν με φίλους τους προσπαθούσαν να συμμετέχουν. Είχαμε πολλά διαφορετικά επίπεδα επιμόρφωσης. Μια κοπέλα (πρόσφυγας) έχει εμπλακεί στο κομμάτι της εκπαίδευσης στην χώρα της και δίδασκε μέσα στο καμπ την γλώσσα της ενώ η αδερφή της ήταν αγράμματη. Γενικότερα, παρέμεναν στα μαθήματα και προσπαθούσαν να βοηθήσουν ο ένας τον άλλον.

Ποιο πιστεύεις ότι είναι το μεγαλύτερο κίνητρο των εκπαιδευομένων;

Σίγουρα η επικοινωνία και το κομμάτι του «υπάρχει πιθανότητα να μείνω στην Ελλάδα όποτε πρέπει να γίνω λειτουργικός». Ένα μεγάλο ποσοστό μας έλεγαν ότι «θέλουμε να μείνουμε στην Ελλάδα». Υπήρχε και ένα ποσοστό που ήθελαν να φύγουν από την Ελλάδα γι' αυτό και ήθελαν να διδαχθούν μόνο αγγλικά και όχι ελληνικά. Αυτό που παρατηρούσαμε είναι ότι κάποιοι, κυρίως Αφρικανοί, ήθελαν να μάθουν αγγλικά γιατί ήθελαν να φύγουν από την Ελλάδα. Το κυριότερο κίνητρο ήταν η επικοινωνία και η ανάγκης τους να νοιώσουν χρήσιμοι στην κοινωνία για να μπορούν να ενταχθούν και καλύτερα φυσικά.

Τι τεχνικές και ποιους τρόπους διδασκαλίας χρησιμοποιήσατε;

Εγώ γενικά, λόγω της σχέσης μου με το θέατρο και τις τέχνες, προσπάθησα να λειτουργήσω βιωματικά. Όταν λέω βιωματικά εννοώ ότι έπρεπε αυτοί οι άνθρωποι να ψυχαγωγηθούν, να υπάρχει το animation, ότι πρέπει να σε εμπνεύσω γι' αυτό που κάνεις και τα περισσότερα μαθήματα γινόντουσαν μέσω της μουσικής και της τεχνικής σε ρόλο. Μπαίνοντας σε ρόλο, τους βοήθησε να μάθουν κάποιους διαλόγους. Έπαιρναν στα χέρια τους κάτι που δεν το ήξεραν ακριβώς, δεν ήξεραν να το διαβάζουν. Είχαν στα χέρια τους έναν τυποποιημένο διάλογο και έμπαιναν σε ρόλο. Για παράδειγμα, είχαν στα χέρια τους έναν διάλογο που γίνεται μέσα σε ένα εστιατόριο. Δύο μαθητές έπρεπε να μπουν σε ρόλο και χρησιμοποιήσουν το ελληνικό λεξιλόγιο και τον διάλογο. Εστιάσαμε αρκετά στην ζωντάνια του μαθήματος και επειδή είναι και ενήλικες – στην εκπαίδευση ενηλίκων βασιζόμαστε στην βιωματική μάθηση- πρέπει με κάποιον τρόπο αυτό να ζωντανέψει.

Υπήρχε κάποιο είδους τεστ ή αξιολόγηση για να καταγράφετε την απόδοσή τους;

Επίσημως δεν υπήρχε. Αλλά κάναμε κάποια μικρά τεστ μέσα στο μάθημα στο «τι αντιλαμβανόμαστε» σαν τάξη. Όταν καταλάβαινες ότι έχουν μάθει κάποια πράγματα, τότε συνέβαινε κάποιες φορές να βάζουμε μικρά τεστ. Κάποιες φορές όμως όταν έβαζες ένα άτυπο τεστ, πχ ορθογραφία, μετά ένοιωθες ότι τα είχαν ξεχάσει όλα. Οπότε υπήρχε η αίσθηση του «δεν τα καταφέραμε» και πάμε πάλι από την αρχή.

Μετά τον Μάρτιο του 2020 με την πανδημία του κορονοϊού, οι δομές κλείνουν και δεν υπάρχει πρόσβαση σε κανέναν. Σταματάει η εκπαίδευση ενηλίκων; Τι συνέβη με τα μαθήματα;

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ξεκίνησε επίσημα τον Νοέμβριο του 2020 γιατί τότε μειώθηκε το προσωπικό κατά 50%. Κάποιοι εκπαιδευτικοί έπρεπε να είναι home based

και έπρεπε να συνυπάρξουμε από απόσταση με τους συναδέλφους και ταυτόχρονα μπήκαμε στην διαδικασία κάποια μαθήματα να γίνονται με σύγχρονη εκπαίδευση.

Η μετάβαση από την δια ζώσης στην εξ αποστάσεως βασίστηκε στα ίδια εγχειρίδια;

Ναι. Ουσιαστικά βγάλαμε φωτοτυπίες και φτιάχναμε κάποια πακέτα εργασιών. Οι εκπαιδευτικοί που ήταν στο πεδίο βοηθούσαν να εκτυπώσουν όσα έγγραφα χρειαζόταν και ταυτόχρονα εγώ έκανα την σύγχρονη εκπαίδευση μέσω ίντερνετ. Είχαν στο χέρι τους ένα δυσέλιδο με το μάθημα και ασκήσεις και μέσω ίντερνετ με έναν προτζεκτορα γινόταν το μάθημα. Ο εκπαιδευτικός που ήταν στο πεδίο βοηθούσε σε τυχόν απορίες ή προβλήματα με το ίντερνετ. Ο εκπαιδευτικός που έκανε το μάθημα online ετοιμάζε το υλικό, έφτιαχνε το PowerPoint και προχωρούσε με την διδασκαλία τους μαθήματος. Προσπαθήσαμε να το φέρουμε σε ισορροπία με όσα κάναμε στην δια ζώσης και αυτό δεν μας δυσκόλεψε πολύ. Το ίντερνετ και τα προβλήματα σύνδεσης ήταν αυτά που μας δυσκόλεψαν περισσότερο. Το εξ αποστάσεως μάθημα που έκανε εγώ συνέβαινε μέσα σε κοντέινερ. Δεν μπορούσε να συμβεί σε εξωτερικό χώρο, είχε πολύ ήλιο, είχε αρκετή ζέστη.

Καταλαβαίνω ότι το προσφυγικό καμπ φέρνει αρκετές δυσκολίες σαν χώρος.

Εννοείται.

Ουσιαστικά όμως υπάρχει ένα άτομο με φυσική παρουσία το οποίο βοηθάει τους εκπαιδευομένους με προβλήματα που μπορεί να προκύψουν.

Πάρα πολύ σωστά. Ο εκπαιδευτικός που είχε φυσική παρουσία βοηθούσε αρκετά συχνά. Έκανε support στον εκπαιδευτικό που ήταν από το σπίτι. Υπήρχαν προβλήματα ίντερνετ, οι εκπαιδευόμενοι είχαν απορίες και μας βοηθούσε πολύ. Υπήρχαν φορές όμως που δεν χρειαζόταν η παρέμβαση του. Όταν υπήρχε καλό ίντερνετ τότε το μάθημα γινόταν αβίαστα. Το καλό είναι ότι είχαμε αποκτήσει καλή σχέση με τους εκπαιδευομένους δια ζώσης. Όταν συνεχίσαμε με εξ αποστάσεως δεν το φοβηθήκαμε, γιατί είχε προηγηθεί η δια ζώσης εκπαίδευση και είχαμε αποκτήσει καλή σχέση μαζί τους. Ξέραμε ότι θα συμμετέχουν στα μαθήματα.

Οι εκπαιδευόμενοι πως αντιμετώπισαν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση; Υπήρχε η ίδια συμμετοχή; Από ότι καταλαβαίνω δεν χρειαζόταν να φέρουν ηλεκτρονικές συσκευές γιατί ήταν όλα έτοιμα και απλά έπρεπε να παρακολουθήσουν το μάθημα στον προτζέκτορα.

Αντικειμενικά υπήρχε μια μείωση στην συμμετοχή. Μας έλεγαν ότι «αυτό που κάνουμε με την οθόνη και τον προτζέκτορα είναι λίγο δύσκολο». Έλεγαν «Δεν ακούμε τον *** (όνομα Εκπαιδευτικού)» , «δεν καταλαβαίνουμε τι λέει». Είχαμε απουσίες γιατί δυσκολευόντουσαν να παρακολουθήσουν. Παρ όλα αυτά, ήταν πολύ τίμιες οι προσπάθειες τους να έρθουν στο μάθημα. Δεν ήθελαν να χαλάσουν το πρόγραμμα τους.

Ποια θεωρείς καταλληλότερη εκπαίδευση μέσα σε ένα προσφυγικό καμπ;

Η εξ αποστάσεως δεν λειτουργεί τόσο ισχυρά. Είναι πολύ διαφορετικό το μάθημα με διαζώσης. Αυτό που βλέπαμε και από την συμμετοχή και από τις τεχνικές δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε είναι ότι, όντως μέχρι και τώρα φαίνεται ότι έχουν δυσαρέσκεια με την εξ αποστάσεως. Το διαζώσης λειτουργικά πολύ καλύτερα πάνω στους εκπαιδευόμενους. Βλέπω εξέλιξη (στην απόδοσή τους) επειδή υπήρχαν τα διαζώσης. Σίγουρα τα διαζώσης μαθήματα είναι καταλληλότερα μέσα σε ένα προσφυγικό καμπ.

Τι είναι αυτό που πιστεύεις ότι ένας εκπαιδευτικός θα πρέπει να ακολουθήσει σε σχέση με την θεωρία της εκπαίδευσης ενηλίκων για την συγκεκριμένη ομάδα εκπαιδευομένων;

Στην παρούσα φάση, όταν διδάσκεις μια γλώσσα ως δεύτερη ξένη, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να είναι «αυθεντία» (η θεωρία της εκπαίδευσης ενηλίκων βασίζεται στον ρόλο του εκπαιδευτικού όχι σαν αυθεντία). Βασιζόμαστε πάνω στην θεωρία της εκπαίδευσης ενηλίκων αλλά όπου χρειάζεται και για να μπορέσουμε να ανταπεξέλθουμε στην συγκεκριμένη ομάδα εκπαιδευομένων κάποιες φορές αποκλείουμε την θεωρία. Η ενεργή συμμετοχή είναι το A και το Ω για τους εκπαιδευόμενους. Θα πρέπει να τους πετάς το μπαλάκι για να μπορεί να συμμετέχει ενεργά. Αυτό λειτουργεί πολύ θετικά.

Θεωρείς ότι πέραν από τα εμπόδια που μπορεί να αντιμετωπίσουν οι εκπαιδευόμενοι, υπάρχουν κάποιες προκαταλήψεις ή αντικίνητρα;

Δεν αντιμετωπίσαμε κάτι τέτοιο. Λόγω της προσευχής που κάνουν κάποιες μέρες αργούσαν να έρθουν στα μαθήματα. Κάποιες φορές απαιτούσαν και να αλλάξουμε το μάθημα γιατί ήταν ώρες προσευχής. Ίσως στις αρχές επειδή κάποιοι δεν καταλαβαίνανε γιατί ήταν αγράμματοι. Είχαν πολλά νεύρα μέχρι να αρχίσουν να καταλαβαίνουν. Έγινε μεγάλος αγώνας για να μάθουν. Μπήκα στην διαδικασία να μάθω 5 γράμματα στα φαρσί. Μου ήταν πολύ δύσκολο και τώρα δεν τα θυμάμαι.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 3

Πόσο χρονών είσαι;

Είμαι 35 χρονών

Ποιο είναι το επίπεδο σπουδών σου;

Έχω σπουδάσει στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης στη Θεσσαλονίκη και έχω μεταπτυχιακό στην ειδική αγωγή.

Έχεις ξανά συνεργαστεί με προσφυγικό πληθυσμό;

Έχει τύχει να έχω μαθητές στο σχολείο ως αναπληρώτρια αλλά δεν έχει καμία σχέση με αυτό που κάνω τώρα. Είναι πολύ διαφορετικό να προσπαθείς να εκπαιδεύσεις ενηλίκους. Ενηλίκους που έχουν ζήσει αυτά τα πράγματα.

Πώς είναι η εκπαίδευση ενηλίκων μέσα στο καμπ; Τι μαθήματα κάνετε; Ποιο ήταν το περιεχόμενο;

Ουσιαστικά σε γνωστικό επίπεδο γίνεται διδασκαλία ελληνικών και αγγλικών. Προσπαθούμε ως εκπαιδευτικοί να συνδυάσουμε δύσκολα πράγμα, διαπολιτισμική εκπαίδευση, εκπαίδευση ενηλίκων, ψυχολογία. Και όλα αυτά διδάσκοντας την ελληνική γλώσσα με τρόπο που να μπορεί να έχει νόημα για τους πρόσφυγες. Προσπαθούμε να κάνουμε το μάθημα ενδιαφέρον γι' αυτούς. Να εντάζουμε στοιχεία του πολιτισμού τους και φυσικά του δικού μας και του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Προσπαθώ ειλικρινά όσο μπορώ το μάθημα να γίνει πιο χρήσιμο και πιο ευχάριστο για αυτούς και να τους βοηθήσει να κλείσουν τις πληγές τους και να αποκτήσουν ελπίδα και δύναμη

Βασιστήκατε σε κάποιο βιβλίο;

Ναι, χρησιμοποιήσαμε κυρίως το ΚΛΙΚ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ αλλά η αλήθεια είναι πως η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, το αλφάβητο, η γραμματική μας είναι αρκετά δύσκολη για τους πρόσφυγες, οι οποίοι είναι κυρίως αραβόφωνοι. Αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες.

Σε ποιον χώρο πραγματοποιούνται τα μαθήματα;

Ο χώρος που χρησιμοποιούμε δεν είναι ιδανικός. Τα μαθήματα γίνονται στην ύπαιθρο όποτε ο καιρός το επιτρέπει αλλά και πάλι οι καιρικές συνθήκες δεν βοηθάνε. Μια η βροχή, μία η ζέστη μία ο αέρας. Αλλά εντάζει η επόμενη επιλογή μας είναι κάποιο

κοντέινερ, το οποίο φυσικά δεν χρησιμεύει μόνο γι' αυτό το σκοπό. Είναι πολύ σημαντικό να υπάρξει ένας ζεστός, φωτεινός, όμορφος και άνετος χώρος για να μπορέσει να δημιουργηθεί το αντίστοιχο μαθησιακό κλίμα. Ας ελπίσουμε να αλλάξει άμεσα αυτό.

Από ότι καταλαβαίνω υπήρχε ένα πρόβλημα με τον χώρο. Πως ανταποκρίθηκαν οι εκπαιδευόμενοι σε αυτό; Υπήρχε συμμετοχή από την πλευρά τους; Ποια ήταν τα δικά τους εμπόδια;

Παρά τα προβλήματα που σου ανέφερα οι συμμετέχοντες έρχονται στο μάθημα με πολύ μεγάλη χαρά. Είναι η ευκαιρία τους να ξεφύγουν και ίσως η μόνη τους ελπίδα για ένα καλύτερο μέρος. Υπάρχουν πρόσφυγες οι οποίοι φαίνεται ότι έχουν ένα καλό μορφωτικό επίπεδο. Άλλωστε στις χώρες τους είχαν σπουδάσει και εργάζονταν. Υπάρχουν όμως και άτομα τα οποία εκτός από τη γλώσσα που είναι για όλους η βασικότερη δυσκολία αντιμετωπίζουν και άλλα βασικά προβλήματα, προβλήματα που μπορείς να βρεις σε κάθε τάξη. Και υπάρχει πάντα και το ψυχολογικό κομμάτι και τι έχει δημιουργήσει στον καθένα. Αυτό δημιουργεί τα μεγαλύτερα θέματα. Πολλοί τα παρατάνε γρήγορα γιατί απογοητεύονται και πιστεύουν ότι δεν θα τα καταφέρουν. Ειδικά όσοι δεν έχουν κάτι να τους περιμένει, κάποιον στο εξωτερικό, κάποια διέξοδο για την Ευρώπη. Αυτοί οι άνθρωποι συνήθως παραιτούνται εξαρχής, γιατί δεν καταλαβαίνουν τη γλώσσα, γιατί δεν έχουν κάποιο κίνητρο και ίσως γιατί δεν έχουν και ενδιαφέρον. Υπάρχει και κόσμος όμως που το βλέπει σαν σανίδα σωτηρίας. Τη διέξοδό του. Οι άνθρωποι αυτοί ζουν όλοι μέρα μέσα στα camp δεν έχουν τι να κάνουν και πιστεύω με οι συνθήκες δεν είναι πάντα καλές. Αν αυτό όλο που ζουν και ό,τι έχουν περάσει για να φτάσουν μέχρι εδώ δεν είναι από μόνο του εμπόδιο τι άλλο να είναι.

Ποιο πιστεύεις ότι είναι το μεγαλύτερο κίνητρο των εκπαιδευομένων;

Το μεγαλύτερό τους κίνητρο πιστεύω ότι είναι η ελπίδα για μια καλύτερη ζωή. Για να μπορέσουν κάποια στιγμή να προσαρμοστούν και να έχουν μια ζωή φυσιολογική και όμορφη. Να βρουν μία δουλεία, να μείνουν σε ένα σπίτι, να συντηρήσουν όσοι έχουν την οικογένειά τους ή να κάνουν όσοι δεν έχουν. Το μεγαλύτερο κίνητρο είναι να μπορέσουν με κάποιον τρόπο να επιστρέψουν όσο πιο κοντά γίνεται στο είδος ζωής που ζούσαν. Επίσης, θέλουν να κοινωνικοποιηθούν να έρθουν σε επαφή με ανθρώπους με τον πολιτισμό οπότε και αυτό είναι ένα σημαντικό κίνητρο γι' αυτούς. Θέλουν να ενταχθούν στην κοινωνία. Ίσως όχι στην Ελλάδα όλοι, αλλά έστω στην Ευρώπη.

Τι τεχνικές και ποιους τρόπους διδασκαλίας χρησιμοποίησες;

Όλες οι τεχνικές είναι ενεργητικές και ευνοούν τη βιωματική μάθηση. Σίγουρα υπάρχει και ένα κομμάτι εισήγησης και μετωπικής διδασκαλίας αλλά όσο μπορούμε και σε αυτό το κομμάτι κάνουμε ερωτήσεις και προσπαθούμε να τους εμπλέξουμε στη μαθησιακή διαδικασία. Μιλάμε για ενήλικες άλλωστε και μάλιστα για ανθρώπους που βρίσκονται σε διαφορετικό μορφωτικό επίπεδο ο καθένας αλλά όλοι δεν ξέρουν καθόλου τη γλώσσα μας. Η πιο αποτελεσματική τεχνική που χρησιμοποιώ πιστεύω ότι είναι το παιχνίδι ρόλων. Νομίζω ότι βοηθάει πολύ τη μαθησιακή διαδικασία, τους ίδιους τους «μαθητές» αλλά και εμάς ως εκπαιδευτικούς.

Υπήρχε κάποιο είδους τεστ ή αξιολόγηση για να καταγράφετε την απόδοσή τους;

Σαν επίσημη διαδικασία όχι δεν υπάρχει κάποια αξιολόγηση και για να μην φαίνεται ως μοχλός πίεσης αλλά και γιατί σε διάφορα τεστ που χρησιμοποιούσαμε τα αρνητικά αποτελέσματα που πιθανώς να είχαν έφερναν χειρότερα αποτελέσματα στη συμμετοχή τους. Όταν δεν τα πήγαιναν καλά απογοητευόταν. Σαν εκπαιδευτικός πάντως κρατάω ένα ημερολόγιο με σημειώσεις για την απόδοσή τους, τη συμμετοχή τους, τα συναισθήματά τους ή διάφορα σκηνικά που γίνονται ή σκέψεις που μοιράζονται στην τάξη. Θα έλεγα πως αυτό είναι ένα είδος αξιολόγησης κυρίως για εμένα για να ξέρω πώς να βοηθήσω περισσότερο, για να μου διαφεύγουν όσα λιγότερα πράγματα γίνεται.

Μετά τον Μάρτιο του 2020 με την πανδημία του κορονοϊού, οι δομές κλείνουν και δεν υπάρχει πρόσβαση σε κανέναν. Σταματάει η εκπαίδευση ενηλίκων; Τι συνέβη με τα μαθήματα;

Μετά το Μάρτιο του 2020 όπως όλοι και εμείς σταματήσαμε το μάθημα με φυσική επαφή. Αλλά στη δική μας περίπτωση αυτό πιστεύω ότι είχε ακόμα χειρότερες συνέπειες για τους πρόσφυγες. Στην αρχή προσπαθούσαμε να μοιράσουμε υλικό. Το αφήναμε στα camp με οδηγίες για το τι πρέπει να κάνουν. Μετά ξεκίνησε και η εξ αποστάσεως εκπαίδευση και η προσπάθεια να σώσουμε ό,τι μπορεί να σωθεί.

Η μετάβαση από την δια ζώσης στην εξ αποστάσεως βασίστηκε στα ίδια εγχειρίδια;

Ναι φυσικά. Αν αλλάζαμε και τα εγχειρίδια πιστεύω θα είχαν σοβαρότερα προβλήματα. Άλλαξαν πολλά λόγω της κατάστασης και πάλι ζητούσαμε από τους ανθρώπους αυτούς να προσαρμοστούν. Σίγουρα μπορεί να υπήρχαν και πιο κατάλληλα εγχειρίδια που να

διευκόλυναν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση αλλά δεν θέλαμε να φέρουμε κι άλλες αλλαγές.

Καταλαβαίνω ότι το προσφυγικό καμπ φέρνει αρκετές δυσκολίες σαν χώρος. Ουσιαστικά όμως υπάρχει ένα άτομο με φυσική παρουσία το οποίο βοηθάει τους εκπαιδευομένους με προβλήματα που μπορεί να προκύψουν.

Όπως σου είπα και πριν το προσφυγικό camp δεν είναι ένας ιδανικός χώρος μάθησης. Δεν είναι καν επαρκής, ας αφήσουμε το ιδανικό. Εκτός από το χώρο όμως τώρα τους στερήσαμε και το πρόσωπο, τον εκπαιδευτικό, τάξη, τη φυσική επαφή. Πραγματικά δεν ξέρω τι άλλο μένει να στερηθούν. Δεν μπορεί να συγκριθεί σε αυτές τις περιπτώσεις η εξ αποστάσεως με τη δια ζώσης εκπαίδευση. Όσα προβλήματα κι αν υπήρχαν με το χώρο στη δια ζώσης δεν παύει να υπάρχει η επαφή. Εμείς ως εκπαιδευτικοί μπορούσαμε να διαχειριστούμε αλλιώς τις καταστάσεις από κοντά, να δημιουργήσουμε ένα κλίμα εμπιστοσύνης και μάθησης, να βοηθήσουμε διαφορετικό. Και εξ άλλου όπως σου είπα το μάθημα ήταν διέξοδος για τους πρόσφυγες από την καθημερινότητα. Τώρα με μια οθόνη και πόσα άλλα προβλήματα ακόμα και το μάθημα στη βροχή μου φαίνεται ιδανικό.

Οι εκπαιδευόμενοι πως αντιμετώπισαν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση; Υπήρχε η ίδια συμμετοχή; Από ότι καταλαβαίνω δεν χρειαζόταν να φέρουν ηλεκτρονικές συσκευές γιατί ήταν όλα έτοιμα και απλά έπρεπε να παρακολουθήσουν το μάθημα στον προτζέκτορα.

Με δυσарέσκεια. Δεν τους άρεσε η εξ αποστάσεως. Επίσης φυσικά η τεχνολογία δεν βοηθούσε. Η σύνδεση με το ίντερνετ δεν ήταν πάντα καλή αλλά και γενικά οι συνθήκες που επικρατούσαν δεν ευνοούσαν τη συμμετοχή τους. Επίσης, ήταν δύσκολο για εμάς να τους κρατήσουμε στην «τάξη», φαινόταν ότι έχαναν το ενδιαφέρον τους.

Ποια θεωρείς καταλληλότερη εκπαίδευση μέσα σε ένα προσφυγικό καμπ;

Δεν το συζητώ! Η δια ζώσης με μεγάλη διαφορά. Τουλάχιστον στο επίπεδο αυτό. Αν είχαμε προχωρήσει περισσότερο, όχι μόνο γνωσιακά αλλά και συναισθηματικά και ψυχολογικά ίσως και να μπορούσε να βοηθήσει κάπως η δια ζώσης. Αλλά σε καμία περίπτωση σε αυτήν την κατάσταση δεν βοηθάει. Ήταν λύση έκτακτης ανάγκης μόνο και μόνο για να μην σταματήσουμε εντελώς. Δεν μπορεί να συνεχιστεί Οι άνθρωποι αυτοί έχουν τόσα εμπόδια στη μαθησιακή διαδικασία ούτως ή άλλως και τους προσθέτουμε εμείς άλλο ένα, την τεχνολογία.

Τι είναι αυτό που πιστεύεις ότι ένας εκπαιδευτικός θα πρέπει να ακολουθήσει σε σχέση με την θεωρία της εκπαίδευσης ενηλίκων για την συγκεκριμένη ομάδα εκπαιδευομένων;

Έχω κάνει κάποια σεμινάρια πάνω στην εκπαίδευση ενηλίκων. Μέχρι να ασχοληθώ με ενήλικες πραγματικά απλά αναπαρήγαγα τη θεωρία. Αλλά τώρα που το ζω πραγματικά αντιλαμβάνομαι ότι η θεωρία έχει βγει από την πράξη. Ό,τι έχω μάθει είναι ακριβώς έτσι. Οι ενήλικες έχουν τα εμπόδιά τους και έχουν τάση για ενεργή συμμετοχή αρκεί εμείς ως εκπαιδευτικοί να τους δίνουμε το χώρο και να τους εμπλέκουμε στη μαθησιακή εργασία. Επίσης έχουν βιώματα και στόχους και θέλουν βοήθεια για να τα καταφέρουν. Αυτό πρέπει να κάνουμε εμείς ως εκπαιδευτές να τους βοηθάμε, να διαμεσολαβούμε. Νομίζω ότι ο Jarvis το είχε πει ότι ο εκπαιδευτής πρέπει πρώτα να είναι ένας καλός άνθρωπος. Και κάποιος άλλος, δεν θυμάμαι ποιος, είπε πως δεν πρέπει να μπερδεύουμε την εκπαίδευση ενηλίκων με την ψυχολογία. Νομίζω πως ένας συνδυασμός αυτών των δύο είναι ο ιδανικός δρόμος που πρέπει να ακολουθήσει ένας εκπαιδευτής. Δεν ξέρω αν το κάνω αλλά ξέρω ότι προσπαθώ να το κάνω αυτό.

Θεωρείς ότι πέραν από τα εμπόδια που μπορεί να αντιμετωπίσουν οι εκπαιδευόμενοι, υπάρχουν κάποιες προκαταλήψεις ή αντικίνητρα;

Σίγουρα μιλάμε για ένα τελείως διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο και για μία διαφορετική θρησκεία. Αυτό από μόνο του δημιουργεί προκαταλήψεις τόσο στους πρόσφυγες όσο και σε εμάς. Πρέπει κι εμείς να μάθουμε γι' αυτούς πρέπει κι εμείς να ξεπεράσουμε προκαταλήψεις. Αλλά αυτοί πρέπει να κάνουν μεγαλύτερα βήματα σίγουρα. Απλά πιστεύω πως για να μπορέσουμε να βοηθήσουμε πρέπει κι εμείς ως εκπαιδευτικοί «να φορέσουμε τα δικά τους παπούτσια» και να σεβαστούμε όσα γι' αυτούς είναι σημαντικά. Ας πούμε είχα μαθητές που αργούσαν να έρθουν στο μάθημα γιατί προσευχόταν. Κάποιες φορές μάλιστα μου είχαν ζητήσει να αλλάξουμε και το μάθημα. Αυτό ειλικρινά δεν ήξερα πώς να το διαχειριστώ. Ως δασκάλα ήθελα να τους πω απλά προσευχηθείτε νωρίτερα και ελάτε στην ώρα σας στο μάθημα γιατί αργότερα όταν θα βγουν έξω στη ζωή στη χώρα μας ή στην Ευρώπη αυτό θα ισχύει και θα πρέπει να προσαρμοστούν. Αύριο μεθαύριο μπορεί να εργάζονται. Τι θα κάνουν τότε. Αλλά δεν μπορούσα να είμαι κάθετη και αρνητική. Όχι τουλάχιστον τώρα που προσπαθούμε να χτίσουμε μία γέφυρα επικοινωνίας, μία σχέση. Προσπαθήσαμε να βρούμε λύσεις στις

οποιές να υποχωρήσουμε λίγο όλοι. Όσο τουλάχιστον τα μαθήματα γινόταν δια ζώσης νομίζω είχαμε κάνει κάποια σημαντικά βήματα. Μετά χάθηκαν όλα.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 4

Πόσο χρονών είσαι;

Είμαι 31 χρονών

Ποιο είναι το επίπεδο σπουδών σου;

Έχω τελειώσει Φιλολογία, Νεοελληνική Φιλολογία στο ΑΠΘ και έκανα ένα μεταπτυχιακό στην Φιλολογία και 'τώρα 'ένα δεύτερο στο Human Rights and Migration Studies.

Έχεις ξανά συνεργαστεί με προσφυγικό πληθυσμό;

Με προσφυγικό πληθυσμό δίδασκα ελληνικά, εθελοντικά και έχω εργαστεί στην οργάνωση ***** που δούλευα σε ξενώνα με κακοποιημένα παιδιά.

Έχεις συνεργαστεί με ενήλικες;

Ήμουν σε ένα πρόγραμμα εθελοντικά που ήταν με πρόσφυγες ενήλικες και κάναμε κάποια project.

Πώς είναι η εκπαίδευση ενηλίκων μέσα στο καμπ; Τι μαθήματα κάνατε; Ποιο ήταν το περιεχόμενο;

Στην εκπαίδευση ενηλίκων κάναμε μαθήματα ελληνικών, 2 ώρες. Κάναμε και 2 ώρες αγγλικά. Προσπαθούσαμε μέσα από διάφορες ενότητες και θεματικές να διδάξουμε αυτές τις δυο γλώσσες. Στόχος ήταν να μάθουν την γλώσσα για καθημερινές τους ανάγκες, να κάνουν κάποιο διάλογο, διαλόγους σε σουπερμάρκετ, ιατρεία, φαρμακεία.

Βασιστήκατε σε κάποιο βιβλίο;

Ήταν συνδυασμός πολλών. Παίρναμε ιδέες και από τις ανάγκες των εκπαιδευομένων και συνδυάζαμε βιβλία και ασκήσεις. Κάποιες ασκήσεις τις φτιάχναμε μόνοι μας και κάποιες τις βρίσκαμε στο ιντερνέτ ανάλογα τις ανάγκες. Κάναμε αρκετούς διαλόγους δικούς μου, ξέροντας που θέλω να στοχεύσω σε κάθε άσκηση.

Σε ποιον χώρο πραγματοποιούνται τα μαθήματα;

Είχαμε ένα κοντέινερ και στην αρχή είχαμε έναν χώρο έξω από το κοντέινερ που τον είχαμε στήσει με τέντα και προσπαθήσαμε να το φτιάξουμε όσο πιο καλά μπορούσαμε για να μπορεί να μοιάζει με τάξη και να μην έχουμε προβλήματα με τον καιρό. Αλλά μετά μπήκαμε σε κοντέινερ και ήταν καλύτερα.

Από ότι καταλαβαίνω υπήρχε ένα πρόβλημα με τον χώρο. Πως ανταποκρίθηκαν οι εκπαιδευόμενοι σε αυτό; Υπήρχε συμμετοχή από την πλευρά τους; Ποια ήταν τα δικά τους εμπόδια;

Το κοντέινερ δεν είναι ιδανικός χώρος αλλά μέσα σε ένα προσφυγικό καμπ είναι πολυτέλεια. Είχε διαμορφωθεί ανάλογα για να στηρίζει όλη αυτήν την διαδικασία, την εκπαιδευτική διαδικασία. Στον εξωτερικό χώρο ήταν πολύ δύσκολο λόγω ζέστης ή μπορεί να φυσούσε πολύ. Προσπαθήσαμε όμως να φέρουμε οπτικοακουστικά μέσα για να στηρίζεται το μάθημα σε αυτά. Υπήρχε συμμετοχή από τους πρόσφυγες, δεν ένοιωσα ότι δεν υπήρχε συμμετοχή. Είχαμε πάντα συμμετοχή ακόμα και όταν φυσούσε ή δεν τον επέτρεπαν οι καιρικές συνθήκες.

Το γεγονός ότι κάποιοι δεν αναγνώριζαν την δική τους γλώσσα και δεν γνώριζαν γραφή ούτε στην δική τους γλώσσα αποτέλεσε το μεγαλύτερο εμπόδιο. Παρ' όλα αυτά μέχρι και σήμερα έρχονται στα μαθήματα και προσπαθούν να κάνουν διαλόγους. Ένα άλλο εμπόδιο είναι οι συνθήκες του καμπ. Το γεγονός ότι ζούσαν σε σκηνές ήταν ένας ανασταλτικός παράγοντας. Κάποιες φορές είχαν όρεξη και κάποιες όχι. Χρειαζόταν κάποιες φορές να τους δίνουμε κίνητρα για να έρχονται στα μαθήματα.

Ποιο πιστεύεις ότι είναι το μεγαλύτερο κίνητρο των εκπαιδευομένων;

Νομίζω ότι το κυριότερο είναι η επιθυμία τους να ενταχθούν και να ενσωματωθούν στην ελληνική κοινότητα και κοινωνία. Πολλοί θέλουν να μείνουν στην Ελλάδα, ειδικά οι εκπαιδευόμενοι που έχω εγώ θέλουν να μείνουν στην Ελλάδα και αυτό είναι μεγάλο κίνητρο. Θέλουν και να βρουν δουλειά, οπότε αυτός ο συνδυασμός, εύρεση εργασίας και επικοινωνία είναι πολύ σημαντικό γι' αυτούς. Σίγουρα τους νοιάζει να μπορούν επικοινωνούν και με υπηρεσίες και με την αγορά για να μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες τους, πχ να πάνε σε ένα δικηγόρο. Έβλεπα ότι μας αναζητούσαν για να ξεφύγουν λίγο και να αλλάξει και η διάθεση τους. Πέτυχα εκπαιδευόμενο ο οποίος άλλαξε το ραντεβού με έναν δικηγόρο για να έρθει στο μάθημα.

Τι τεχνικές και ποιους τρόπους διδασκαλίας χρησιμοποίησες;

Αναλόγως τις ανάγκες του τμήματος χρησιμοποίησα μουσική και τραγούδια, κάποιους διαλόγους, ακόμα και βίντεο ή ταινία και συζήτηση πάνω σε αυτό. Κάναμε αναπαράσταση κάποιων διαλόγων και παιχνίδια ρόλων.

Υπήρχε κάποιο είδους τεστ ή αξιολόγηση για να καταγράφετε την απόδοσή τους;

Στην αρχή είχα δώσει ένα φύλλο εργασίας για να δω το επίπεδο του καθενός και μετά από τις πρώτες συναντήσεις ήταν το μέσο για να χωρίσουμε τα τμήματα. Έπειτα όταν τους έδινα εργασίες υπήρχε κατά κάποιον τρόπο ένας έλεγχος της απόδοσης, Αλλά γενικά δεν μπήκε ποτέ κάποιο τεστ αξιολόγησης, κατέγραφα την απόδοση τους μέσα από τις ασκήσεις που τους έδινα. Είχα τετράδιο προόδου του κάθε μαθητή και ήξερα που βρίσκεται και ποιες είναι οι ανάγκες τους.

Μετά τον Μάρτιο του 2020 με την πανδημία του κορονοϊού, οι δομές κλείνουν και δεν υπάρχει πρόσβαση σε κανέναν. Σταματάει η εκπαίδευση ενηλίκων; Τι συνέβη με τα μαθήματα;

Σε εμάς ουσιαστικά έγινε στο δεύτερο κύμα, η εξ αποστάσεως ξεκίνησε στους ενήλικες τον Νοέμβρη του 2020. Μετατρέψαμε το υλικό που χρησιμοποιήσαμε δια ζώσης σε ηλεκτρονικό υλικό. Έγινε σύγχρονη εκπαίδευση και ασύγχρονη με την παροχή διάφορων εργασιών που τους δίναμε. Κυρίως στοχεύαμε στην σύγχρονη μέσω προτζεκτορα και υπολογιστών. Ο εκπαιδευτικός που ήταν από το σπίτι έκανε μαθήματα εξ αποστάσεως και άλλοι δύο έκαναν μαθήματα δια ζώσης. Ουσιαστικά λόγω κορονοϊου έπρεπε να δουλεύουμε μισοί από το σπίτι και μισοί δια ζώσης και έτσι όταν ο εκπαιδευτικός ήταν από το σπίτι έκανε online μαθήματα. Ο εκπαιδευτικός που έκανε τα μαθημάτα online είχε επιπλέον βοήθεια από έναν εκπαιδευτικό ο οποίος βρισκόταν εκείνη την ώρα στο καμπ για να κάνει την σύνδεση με το ιντερνετ.

Η μετάβαση από την δια ζώσης στην εξ αποστάσεως βασίστηκε στα ίδια εγχειρίδια;

Βασιστήκαμε στα ίδια εγχειρίδια και στο ίδιο υλικό και απλά τα μεταφέραμε σε έναν προτζεκτορα. Δεν θέλαμε να αλλάξουμε το υλικό γιατί είχαν εξοικειωθεί με αυτό και θα κυλούσε το μάθημα πιο ομαλά.

Καταλαβαίνω ότι το προσφυγικό καμπ φέρνει αρκετές δυσκολίες σαν χώρος. Ουσιαστικά όμως υπάρχει ένα άτομο με φυσική παρουσία το οποίο βοηθάει τους εκπαιδευομένους με προβλήματα που μπορεί να προκύψουν.

Ένας εκπαιδευτικός ήταν εκεί για να κάνει την σύνδεση και να λύνει τα προβλήματα. Προβλήματα με το ιντερνέτ ή απορίες των εκπαιδευομένων. Ο ένας έκανε το μάθημα εξ αποστάσεως και ο άλλος εκπαιδευτικός ήταν παρόν για να βοηθάει όπου χρειάζεται.

Οι εκπαιδευόμενοι πως αντιμετώπισαν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση; Υπήρχε η ίδια συμμετοχή; Από ότι καταλαβαίνω δεν χρειαζόταν να φέρουν ηλεκτρονικές συσκευές γιατί ήταν όλα έτοιμα και απλά έπρεπε να παρακολουθήσουν το μάθημα στον προτζέκτορα.

Συνέχισε να υπάρχει συμμετοχή αλλά δεν ήταν η ίδια. Οι εκπαιδευόμενοι συνέχισαν να έρχονται αλλά αντιμετώπισαν διάφορες δυσκολίες, όπως ότι δεν ακουγόμουν εγώ ή έπρεπε να επαναλαμβάνουν πράγματα πολλές φορές. Εγώ ετοίμαζα υλικό και το έδινα στον εκπαιδευτικό που βρισκόταν εκεί ώστε να έχουν κάτι μπροστά τους. Σίγουρα υπήρχε μειωμένη συμμετοχή αλλά όσες φορές έτυχε να πάω στο καμπ τους έδινα κίνητρα για να έρχονται στα online μαθήματα και να μην τα παρατάνε. Αυτό κάπως τους ενθάρρυνε.

Ποια θεωρείς καταλληλότερη εκπαίδευση μέσα σε ένα προσφυγικό καμπ;

Σίγουρα προτιμούσαν τα μαθήματα από κοντά. Επιλέγω δια ζώσης χωρίς καμία συζήτηση. Οι κινήσεις του σώματος είναι πολύ σημαντική όταν διδάσκεις μια γλώσσα και μέσα από μια κάμερα δεν φαίνονται. Για να διδάξεις την γλώσσα θα πρέπει ο εκπαιδευόμενος να διαβάζει και την γλώσσα του σώματος, να διαβάζει τα χείλη σου. Κάτι που δεν μπορεί να γίνει μέσα από μια κάμερα. Για μένα η δια ζώσης εκπαίδευση είναι η καταλληλότερη. Ο εκπαιδευόμενος πρέπει να ακούει καθαρά την φωνή του εκπαιδευτικού.

Τι είναι αυτό που πιστεύεις ότι ένας εκπαιδευτικός θα πρέπει να ακολουθήσει σε σχέση με την θεωρία της εκπαίδευσης ενηλίκων για την συγκεκριμένη ομάδα εκπαιδευομένων;

Σίγουρα η ενεργή συμμετοχή, αλλά στην αρχή ήταν δύσκολο. Μετέπειτα όμως ήταν πιο εύκολο και σίγουρα είναι πιο ενδιαφέρον γι αυτούς όταν συμμετέχουν, μαθαίνουν καλύτερα.

Θεωρείς ότι πέραν από τα εμπόδια που μπορεί να αντιμετωπίσουν οι εκπαιδευόμενοι, υπάρχουν κάποιες προκαταλήψεις ή αντικίνητρα;

Ίσως θα έλεγα η θρησκεία ότι θα μπορούσε να τους εμποδίζει. Αλλά εγώ φρόντιζα όλα τα μαθήματα να μην γίνονται ώρες που γι' αυτούς είναι σημαντικές για την θρησκεία τους

όπως οι ώρες προσευχής. Όλοι οι μαθητές μου είναι μουσουλμάνοι και δεν ένοιωσα ποτέ να παίζει ρόλο αυτό το πράγμα. Στην αρχή παρατήρησα ότι ήταν δύσκολο για κάποιους να είναι στον ίδιο χώρο με άτομα του ίδιου φύλλου. Αλλά ξεπεράστηκε και συμμετείχαν όλοι μαζί στο μάθημα.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 5

Πόσο χρονών είσαι;

Είμαι 35 χρονών και σε λίγο μπαίνω στα 36

Ποιο είναι το επίπεδο σπουδών σου;

Σπούδασα στο ΑΠΘ στο Παιδαγωγικό τμήμα δημοτικής εκπαίδευσης και έχω κάνει ένα σεμινάριο επάνω στην εκπαίδευση ενηλίκων.

Έχεις ξανά συνεργαστεί με προσφυγικό πληθυσμό;

Είχα δουλέψει μια χρονιά σαν αναπληρώτρια σε δημοτικό σχολείο και είχαμε στην τάξη 3 προσφυγόπουλα και τώρα εργάζομαι μέσα στο καμπ **** όπου εργάζομαι ως εκπαιδευτικός σε ενήλικες πρόσφυγες οι οποίοι είναι από διάφορες χώρες όπως η Συρία, Μαρόκο και Ιράκ.

Πώς είναι η εκπαίδευση ενηλίκων μέσα στο καμπ; Τι μαθήματα κάνετε; Ποιο ήταν το περιεχόμενο;

Με την εκπαίδευση ενηλίκων προσπαθούμε να πετύχουμε το πιο βασικό αγαθό θα έλεγα. Την επικοινωνία. Ξεκινήσαμε να κάνουμε μαθήματα ελληνικών και αγγλικών. Τα μαθήματα στα ελληνικά ήταν σαν αγγλικά στην αρχή καθώς προσπαθούσαμε να συνεννοηθούμε. Για να μπω όμως στην ουσία μέσα στο καμπ που δουλεύω γίνονται μαθήματα ελληνικών και αγγλικών. Γίνονται φυσικά και άλλες δράσεις αλλά εγώ διδάσκω ελληνικά. Τα μαθήματα στα ελληνικά γίνονται με μικρές ομάδες εκπαιδευομένων, περίπου 7-10 άτομο ανά τμήμα και κάνουμε καθημερινά 2 ώρες.

Βασιστήκατε σε κάποιο βιβλίο;

Υπάρχουν πολλά βιβλία που μπορείς να χρησιμοποιήσεις αλλά στην αρχή μέχρι να καταλάβω το επίπεδο των εκπαιδευομένων χρησιμοποίησα κάποιες ασκήσεις δικές μου. Έπειτα ακολούθησα το βιβλίο «ΚΛΙΚ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ» το οποίο χρησιμοποιούν αρκετοί εκπαιδευτές. Είναι ένα καλό εγχειρίδιο για να μάθει κάποιος την ελληνική γλώσσα. Βέβαια είναι πάρα πολύ δύσκολο κάποιος που μιλάει αραβικά ξαφνικά να μάθει

τα ελληνικά σύμβολα και τους ήχους, είναι δύο τελείως διαφορετικές γλώσσες με διαφορετική γραφή, σύμβολα, ήχους, γραμματική, είναι πολύ δύσκολο.

Σε ποιον χώρο πραγματοποιούνται τα μαθήματα;

Δεν υπάρχει χώρος στα καμπ. Πρέπει να δημιουργήσεις εσύ έναν χώρο. Και έτσι και κάναμε. Βάλαμε κάποιες καρέκλες και ότι μπορούσαμε να βρούμε που έμοιαζε με παγκάκι. Προσπαθήσαμε να δημιουργήσουμε σκιά, γιατί ξέρεις, όλα τα καμπ είναι στην μέση του πουθενά και δεν βρίσκεις σκιά. Στην προετοιμασία βοήθησαν και κάποιοι πρόσφυγες. Ο χώρος μας ήταν έξω γιατί δεν υπήρχε διαθέσιμο κοντέινερ ή κάποιος χώρος τύπου σκέπαστρο. Αργότερα μας είχαν ενημερώσει ότι θα μας φέρουν κάποιο κοντεινερ αλλά λόγω κορονοϊού συνεχίσαμε να κάνουμε το μάθημα έξω. Θέλαμε να κρατήσουμε τα μέτρα.

Από ότι καταλαβαίνω υπήρχε ένα πρόβλημα με τον χώρο. Πως ανταποκρίθηκαν οι εκπαιδευόμενοι σε αυτό; Υπήρχε συμμετοχή από την πλευρά τους; Ποια ήταν τα δικά τους εμπόδια;

Το πρόβλημα που είχαμε με τον χώρο και γενικά τα προβλήματα που δημιούργησε ο χώρος δεν ήταν τόσο σημαντικά για να τους αποτρέψουν να έρθουν. Είχαμε συμμετοχή και οι πρόσφυγες ήθελαν πολύ να μάθουν και ο χώρος δεν ήταν εμπόδιο. Υπήρξε αρκετή συμμετοχή, τα κίνητρα ήταν πιο πολλά και γενικά ήθελαν πολύ να μάθουν την γλώσσα. Δεν υπήρχαν σοβαρά εμπόδια, μόνο την επικοινωνία μπορείς να πεις εμπόδιο, την κατανόηση δηλαδή της γλώσσας. Στην αρχή δεν καταλάβαιναν πολλά από την ελληνική γλώσσα αλλά νταξ προσπαθούσαν και ερχόντουσαν. Είχαμε συμμετοχή, σχεδόν κανένας δεν έλειπε εκτός αν είχαν δουλειές με το άσυλο.

Ποιο πιστεύεις ότι είναι το μεγαλύτερο κίνητρο των εκπαιδευομένων;

Όταν είσαι σε μια νέα χώρα και δεν έχεις άλλη επιλογή από το να μείνεις τότε το βασικό σου κίνητρο είναι η επικοινωνία. Όχι μόνο για να εξυπηρετούνται στις βασικές υπηρεσίες όπως σούπερ μαρκετ ή φαρμακείο ή με έναν δικηγόρο ή πολύ απλά για να ζητήσουν βοήθεια. Ήθελαν να μάθουν να επικοινωνούν με τους Έλληνες, με την κοινωνία. Κάποιοι ήθελαν να γνωρίσουν και την κουλτούρα μας. Αλλά βασικό είναι να επικοινωνούν έστω σε βασικό επίπεδο.

Τι τεχνικές και ποιους τρόπους διδασκαλίας χρησιμοποίησες;

Συζήτησα πολύ με τους συναδέλφους μου πριν ξεκινήσουμε τα μαθήματα και καταλήξαμε ότι ο καλύτερος τρόπος για να βοηθήσουμε αυτούς τους ανθρώπους να ενταχθούν στο μάθημα και να τους φαίνεται ενδιαφέρον ήταν να τους βάλουμε να υποδυθούν ρόλους. Να παίζουν δηλαδή ρόλους που να κάνουν διάφορες συζητήσεις μέσα σε σούπερ μάρκετ. Είναι νομίζω ο μόνος τρόπος για να τους κινήσεις το ενδιαφέρον και να μην τα παρατήσουν. Είχα και φυλλάδια τα οποία μοίραζα αλλά μεγαλύτερη συμμετοχή υπήρχε στους διαλόγους μεταξύ τους. Όταν τους έβλεπα και εκτός μαθήματος προσπαθούσαν να μιλήσουν στα ελληνικά και να κάνουν τους διαλόγους αυτούς με εμάς. Ένας πρόσφυγας μάλιστα με σταμάτησε μια φορά και μου είπε “if I want a bag in the market I say” (αν ήθελα σακούλα στο σούπερ μαρκετ θα έλεγα) «σακούλα παρακαλώ»

Υπήρχε κάποιο είδους τεστ ή αξιολόγηση για να καταγράφετε την απόδοσή τους;

Δεν φτάσαμε ποτέ σε τέτοιο επίπεδο έτσι ώστε να τους βάλω κάποιο τεστ. Καταλάβαινα πως πάει η πρόοδος τους από την συνολική εικόνα αλλά είναι πολύ δύσκολο και θέλει μεγάλη προσπάθεια να μάθεις την ελληνική γλώσσα όταν η μητρική σου είναι τα αραβικά, τα φαρσί, τα σομαλί. Είναι κάτι τελείως διαφορετικό, πολύ δύσκολο και θέλει μεγάλη δύναμη. Δεν ήθελα να νοιώσουν ότι πιέζονται ή ότι αξιολογούνται. Ζουν δύσκολα μέσα στα καμπ, ήθελα να είναι ευχάριστο γι αυτούς και όχι διαδικασία αξιολόγησης.

Μετά τον Μάρτιο του 2020 με την πανδημία του κορονοϊού, οι δομές κλείνουν και δεν υπάρχει πρόσβαση σε κανέναν. Σταματάει η εκπαίδευση ενηλίκων; Τι συνέβη με τα μαθήματα;

Στην αρχή όταν απαγορευόταν να μπούμε μέσα στο καμπ αφήναμε στην είσοδο κάποια πακέτα με φυλλάδια τα οποία είχαν ασκήσεις. Εκεί χάσαμε λίγο την μπάλα, κάποιοι ασχολήθηκαν και κάποιοι όχι. Μετά από ένα μήνα όμως περίπου ξεκινήσαμε δειλά δειλά με την σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Δεν ξέραμε τι ακριβώς θα γίνει με τον κορονοϊο και επειδή ήταν απότομο δεν μπορούσαμε να αλλάζουμε το υλικό ή να φτιάχνουμε κάτι καινούριο. Πήραμε ότι είχαμε από το βιβλίο και από τα φυλλάδια μας, το βάλουμε στον υπολογιστή και έτσι κάναμε το μάθημα online. Δεν θέλαμε να σταματήσουμε την εκπαίδευση. Εγώ ήμουν από το σπίτι και ένα άτομο που βρισκόταν μέσα στο καμπ, είτε από οργανώσεις είτε εθελοντές βοηθούσαν με το να στήσουν τον χώρο και την σύνδεση. Δεν ήταν εύκολο, ήταν πολύ διαφορετικό, δεν ακουγόταν ο ήχος είχαμε πολλά

θέματα. Οι εκπαιδευόμενοι δεν είχαν διάθεση γιατί και αυτοί δεν άκουγαν και δεν είχαν τον εκπαιδευτή δίπλα τους.

Η μετάβαση από την δια ζώσης στην εξ αποστάσεως βασίστηκε στα ίδια εγχειρίδια;

Ναι ήταν το ίδιο υλικό. Όπως είπα και πριν δεν είχαμε χρόνο να φτιάξουμε κάτι καινούριο, ήταν απότομη η αλλαγή αυτή και δεν προετοιμαστήκαμε κιόλας για το αν είχαμε απουσίες. Πως θα τους προσεγγίζαμε; Πως θα τους πείθαμε να έρθουν αν τα παρατούσαν. Ευτυχώς το καλοκαίρι χαλάρωσαν τα μέτρα και μπορέσαμε να πάμε μέσα στο καμπ μια φορά την εβδομάδα. Εκεί τους είδαμε από κοντά και τους λέγαμε ότι θα τα καταφέρουμε και μέσα από το ίντερνετ.

Καταλαβαίνω ότι το προσφυγικό καμπ φέρνει αρκετές δυσκολίες σαν χώρος. Ουσιαστικά όμως υπάρχει ένα άτομο με φυσική παρουσία το οποίο βοηθάει τους εκπαιδευομένους με προβλήματα που μπορεί να προκύψουν.

Υπάρχουν άτομα μέσα στα καμπ που βοηθούν τους πάντες. Δηλαδή οι οργανώσεις βοηθάνε η μια την άλλη και έτσι βοήθησαν και εμάς όταν κάναμε τα μαθήματα εξ αποστάσεως. Σίγουρα η εξ αποστάσεως δεν έφερε πολλά προβλήματα γιατί οι εκπαιδευόμενοι τα είχαν όλα έτοιμα, δεν χρειαζόταν να πάρουν λάπτοπ ή κινητό ή να βρουν ίντερνετ. Εκεί θα ήταν καταστροφικό, δεν θα μπορούσαν να έχουν ένα καλό λάπτοπ. Οι περισσότεροι βέβαια έχουν κινητά. Εμείς απλά κάναμε την σύνδεση με έναν υπολογιστή και εκείνοι έπρεπε απλά να εμφανιστούν στο μάθημα.

Οι εκπαιδευόμενοι πως αντιμετώπισαν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση; Υπήρχε η ίδια συμμετοχή; Από ότι καταλαβαίνω δεν χρειαζόταν να φέρουν ηλεκτρονικές συσκευές γιατί ήταν όλα έτοιμα και απλά έπρεπε να παρακολουθήσουν το μάθημα στον προτζέκτορα.

Ναι ναι ακριβώς έτσι. Υπήρξαν απουσίες και έπεσε το ενδιαφέρον τους. Δεν ήθελαν να έρθουν γιατί δεν υπήρχε νόημα γι αυτούς. Εδώ δεν καταλάβαιναν όταν είμασταν από κοντά και άκουγαν την φωνή μου καθαρά... ήταν δύσκολο γι αυτούς και σίγουρα με καθόλου ενδιαφέρον.

Ποια θεωρείς καταλληλότερη εκπαίδευση μέσα σε ένα προσφυγικό καμπ;

Νομίζω ότι με όσα ειπώθηκαν κάποιος δεν μπορεί να αμφισβητήσει ότι η διαζώση είναι εκείνη που μπορεί να βοηθήσει ουσιαστικά έναν εκπαιδευόμενο πρόσφυγα. Η επαφή με τον εκπαιδευτικό είναι πάρα πολύ σημαντική, ειδικά για να μάθεις την γλώσσα. Εκείνοι στην γλώσσα τους έχουν πολλά «X», το βαθύ «X», το λεπτό και ακούγεται διαφορετικό, πολλές φορές τους έδειχνα με το στόμα μου πως να το λένε σωστά με την ελληνική προφορά. Αυτό δεν μπορεί να συμβεί από μια οθόνη υπολογιστή και έναν κακό ήχο. Μετά υπάρχει και η σύνδεση με τον εκπαιδευτικό ο οποίος δένεται μαζί τους και είναι σύμμαχος και εκείνοι παίρνουν θάρρος. Αυτό δεν γίνεται στην εξ αποστάσεως.

Τι είναι αυτό που πιστεύεις ότι ένας εκπαιδευτικός θα πρέπει να ακολουθήσει σε σχέση με την θεωρία της εκπαίδευσης ενηλίκων για την συγκεκριμένη ομάδα εκπαιδευομένων;

Ενθάρρυνση κατανόηση και συμμετοχή. Θέλει πολύ ενθάρρυνση και να τους βάλεις στο τρυπάκι να συμμετέχουν. Οι πρόσφυγες έρχονται στα μαθήματα έχοντας έναν στόχο, βασικά έχουν έναν μεγάλο στόχο που πρέπει να πετύχουν, να ενταχθούν στην κοινωνία. Και αυτό για να το πετύχουν πρέπει να πετύχουν άλλους μικρότερους στόχους. Να μάθουν σιγά σιγά την γλώσσα. Η ενθάρρυνση είναι πολύ σημαντική

Θεωρείς ότι πέραν από τα εμπόδια που μπορεί να αντιμετωπίσουν οι εκπαιδευόμενοι, υπάρχουν κάποιες προκαταλήψεις ή αντικίνητρα;

Δεν νομίζω ότι πλέον υπάρχουν προκαταλήψεις. Ίσως το 2015-2016 οι πρώτοι πρόσφυγες που ήρθαν να υπήρχαν προκαταλήψεις. Πλέον δεν υπάρχουν ούτε προκαταλήψεις ούτε αντικίνητρα. Εγώ είδα ανθρώπους με κίνητρα και μόνο, πολύ λίγα εμπόδια.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 6

Πόσο χρονών είσαι;

Είμαι 34 χρονών

Ποιο είναι το επίπεδο σπουδών σου;

Αυτή την στιγμή δουλεύω πάνω στο διδακτορικό μου, έχω τελειώσει Πληροφορική και έκανα το μεταπτυχιακό μου πάνω στον Προγραμματισμό.

Έχεις ξανά συνεργαστεί με προσφυγικό πληθυσμό;

Είναι η πρώτη φορά που βρίσκομαι σε έναν χώρο, εργασιακό χώρο και δουλεύω με ομάδες προσφύγων. Έχω εργαστεί παλιότερα με ευάλωτες ομάδες, άτομα με ειδικές ανάγκες. Η επαφή μου με τους πρόσφυγες ξεκίνησε πριν λίγους μήνες. Ξέχασα να αναφέρω πριν ότι έχω την πιστοποίηση του ΕΟΠΕΠ για τους εκπαιδευτές ενηλίκων, αφού θα μιλήσουμε για την εκπαίδευση ενηλίκων νομίζω καλό θα ήταν να αναφερθεί.

Πολύ σωστά, σε ευχαριστώ. Πώς είναι η εκπαίδευση ενηλίκων μέσα στο καμπ; Τι μαθήματα κάνετε; Ποιο ήταν το περιεχόμενο;

Το καμπ στο οποίο βρίσκομαι, δεν ξέρω αν μπορώ να πω το όνομα..

Όχι, δεν θα αναφέρουμε το όνομα της δομής.

Ωραία, συνεχίζω.. Οι ενήλικες είναι αρκετοί μέσα στο καμπ, βέβαια η μεγαλύτερη σημασία δίνεται στα παιδιά και την εκπαίδευσή τους. Για τους ενήλικες έχουμε μαθήματα ελληνικών γιατί είναι το πιο βασικό ζήτημα αυτή την στιγμή, να μάθουν ελληνικά, να μάθουν την γλώσσα και να μάθουν να επικοινωνούν. Έχουμε τα μαθήματα καθημερινά και βασιζόμαστε στα πολύ απλά και βασικά πράγματα που πρέπει να μάθει ένας άνθρωπος. Κάνουμε συνολικά 9 ώρες την βδομάδα ελληνικά. Ξεκινήσαμε με τα γράμματα τα ελληνικά, κάποιες λέξεις, κάποιες εκφράσεις.. το επίπεδο στους πρόσφυγες διαφέρει, κάποιοι είναι αγράμματοι κάποιοι έχουν τελειώσει πανεπιστήμιο.. όπως και να έχει όμως τα ελληνικά είναι πολύ δύσκολα γι' αυτούς και είμαστε σε ένα αρχικό στάδιο του επιπέδου Α1.

Βασιστήκατε σε κάποιο βιβλίο;

Υπάρχουν πολλά βιβλία που μπορείς να διαλέξεις για να διδάξεις.. Πρώτα ξεκίνησα με δικές μου ασκήσεις και κάποια φυλλάδια για να δω πως θα αντιδράσουν και να δω το επίπεδο. Επειδή γνώριζα κάποιους συναδέλφους που δουλεύαν σε μια οργάνωση, η οποία είχε δημιουργήσει ένα βιβλίο, βασίστηκα σε αυτό. Ουσιαστικά το δημιουργήσαν για τις ανάγκες των προσφύγων και γενικά πολλές οργανώσεις έχουν φτιάξει βιβλία για όλα τα μαθήματα, όπως γλώσσα, μαθηματικά τα οποία περιέχουν τους όρους σε αραβικά και φαρσί και διευκολύνουν και τον εκπαιδευτή. Είναι πολύ ενδιαφέροντα.

Θα ήθελες να αναφέρεις το όνομα του βιβλίου;

Ναι φυσικά, ο τίτλος είναι «Εντάξει»

Σε ποιον χώρο πραγματοποιούνται τα μαθήματα;

Εγώ είχα την τύχη να έχω ένα καλά διαμορφωμένο κοντέινερ. Γενικά στα καμπ θα βρείς μόνο κοντεινερ, δεν υπάρχει κάτι άλλο. Το καμπ στο οποίο εργάζομαι είναι οργανωμένο σε σχέση με άλλα καμπ και αυτό έχει μεγάλη σημασία. Είχαμε το κοντέινερ και προσπάθησα να το διαμορφώσω όσο καλύτερα γίνεται. Όταν όμως είχαμε τον κορονοιο άλλαξαν τα πράγματα.

Θα μιλήσουμε γι αυτό αργότερα, όταν θα περάσουμε στις ερωτήσεις σχετικά με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Από ότι καταλαβαίνω υπήρχε ένα πρόβλημα με τον χώρο.

Ναι σίγουρα, εγώ λέω ότι ήμουν τυχερός γιατί είχα ένα καλό κοντεινερ αλλά δεν σημαίνει ότι είναι ο ιδανικός χώρος ή έστω ένας καλός χώρος.

Πως ανταποκρίθηκαν οι εκπαιδευόμενοι σε αυτό; Υπήρχε συμμετοχή από την πλευρά τους; Ποια ήταν τα δικά τους εμπόδια;

Ναι ναι, ήταν πολύ θερμοί να έρθουν στα μαθήματα. Με τον χώρο δεν είχαν θέμα. Μένουν στα κοντέινερ, μένουν σε ένα καμπ. Δεν είχαν θέμα με τον χώρο του κοντέινερ. Ήθελαν να έρθουν, να ξεφύγουν λίγο. Τους αρέσει να παρακολουθούν τα μαθήματα γιατί θέλουν να μάθουν. Σαν εμπόδιο μόνο μπορώ να αναφέρω την όλη κατάσταση που αντιμετωπίζουν, τις συνθήκες, το άγχος για αναγνώριση και αποδοχή. Όλη αυτή η κατάσταση τους πιέζει και ταυτόχρονα θέλουν να μάθουν την γλώσσα για να μπορούν να επικοινωνούν και να γίνουν αποδεκτοί αλλά είναι πολύ δύσκολο γι' αυτούς. Δεν καταλαβαίνουν την γλώσσα, είναι αρκετά δύσκολο γι' αυτούς τους ανθρώπους.

Ποιο πιστεύεις ότι είναι το μεγαλύτερο κίνητρο των εκπαιδευομένων;

Όπως είπα και πριν το γεγονός ότι θέλουν να γίνουν απόδεκτοί είναι μεγάλο κίνητρο. Χωρίς την επικοινωνία δεν μπορείς να το πετύχεις αυτό. Θέλουν να γίνουν ανεξάρτητοι στις δουλειές τους, στην αγορά, σε ένα μαγαζί να μπορούν να συννενοηθούν. Η επικοινωνία και μετά από αυτό έρχεται και η αποκατάσταση, εννοώ η επαγγελματική αποκατάσταση. Κάποιοι θέλουν να μείνουν στην Ελλάδα, έχουν μπει σε προγράμματα τα οποία τους βοηθάνε να βρουν σπίτι και εργασία. Και όχι μόνο την επικοινωνία για να καλύπτουν τις ανάγκες τους αλλά θέλουν και την κουλτούρα να μάθουν.

Τι τεχνικές και ποιους τρόπους διδασκαλίας χρησιμοποίησες;

Επειδή δεν είχαν ξανά δουλέψει με την συγκεκριμένη ομάδα εκπαιδευομένων, έκανα κάποιες συζητήσεις με πιο έμπειρους συναδέλφους οι οποίοι μου πρότειναν την εισήγηση όπου είναι απαραίτητο αλλά το 80% να είναι βιωματική μάθηση. Μου εξήγησαν πόσο σημαντικό είναι να μάθουν την γλώσσα μέσα από παιχνίδια και όχι παπαγαλία. Η αλήθεια είναι ότι τα παιχνίδια ρόλων, τα μικρά θεατρικά, τα τραγούδια με βοήθησαν πολύ για να κινήσω το ενδιαφέρον τους και πράγματι ένοιωθαν και οι ίδιοι ότι είναι ενδιαφέρον.

Υπήρχε κάποιο είδους τεστ ή αξιολόγηση για να καταγράφετε την απόδοσή τους;

Δεν θα έλεγα ότι υπήρχαν τεστ αλλά ασκήσεις από τις οποίες εγώ μπορούσα να καταλάβω αν μαθαίνουν και που δυσκολεύονται αλλά τεστ σε μορφή «βάζω βαθμό», όχι δεν το έκανα. Δεν ήθελα να υπάρχει στο μυαλό τους ότι βαθμολογούνται γιατί δεν μπορούσαν να επικοινωνήσουν μαζί μου. Εννοώ παράδειγμα τους βάζεις μια εργασία και τους λες «εγώ είμαι εδώ, το μείλ μου και το κινητό μου είναι ανοιχτό για απορίες». Αυτό δεν μπορείς να το κάνεις, οπότε δεν ήθελα να νοιώθουν ότι κάνουν μια εργασία ή ένα τεστ χωρίς να έχουν την στήριξη του εκπαιδευτή.

Μετά τον Μάρτιο του 2020 με την πανδημία του κορονοϊού, οι δομές κλείνουν και δεν υπάρχει πρόσβαση σε κανέναν. Σταματάει η εκπαίδευση ενηλίκων; Τι συνέβη με τα μαθήματα;

Ήταν μια περίεργη περίοδος αλλά σε καμία περίπτωση δεν μας σταμάτησε από το να συνεχίσουμε τα μαθήματα. Στην αρχή χωρίς να χάσουμε χρόνο αφήναμε κάποια «πακέτα εργασιών» τα λέγαμε έξω από το καμπ, τα έπαιρναν, έκαναν τις ασκήσεις και τα άφηναν πάλι από έξω. Αυτό το έκανε ο οργανισμός στον οποίο εργάζομαι σε όλα τα καμπ αν δεν κάνω λάθος. Ήταν η πιο άμεση αντίδραση στο κλείσιμο λόγω κορονοϊού. Όταν μπήκε το καλοκαίρι τα μέτρα χαλάρωσαν και συνεχίσαμε τα μαθήματα στον εξωτερικό χώρο. Εκεί τα μαθήματα ήταν πάλι δια ζώσης απλά σε έξω χώρο. Την εξ αποστάσεως την ξεκινήσαμε τον Νοέμβρη όταν τα μέτρα έγιναν πιο αυστηρά.

Τι συνέβη με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση;

Εκεί ουσιαστικά δουλεύαμε από το σπίτι, οπότε κάναμε το μάθημα μέσω υπολογιστή. Μαζευόταν σε έναν χώρο μέσα στο καμπ όπου είχε στηθεί ένας προτζεκτορας με ίντερνετ και ξεκινούσαμε το μάθημα. Εγώ ήμουν από το σπίτι και ο συνάδελφος που ήταν στο

καμπ έστηνε τον χώρο, το ίντερνετ, τα παγκάκια, τα πάντα και βοηθούσε όταν είχαμε πρόβλημα.

Η μετάβαση από την δια ζώσης στην εξ αποστάσεως βασίστηκε στα ίδια εγχειρίδια;

Ναι βασιστήκαμε στα ίδια βιβλία αλλά κοίτα πλέον τα μικρά θεατρικά και τα παιχνίδια ρόλων δεν μπορούσαν να γίνουν τόσο εύκολα. Υπήρχε πιο πολύ εισήγηση και ασκησούλες. Αλλά δεν αλλάξαμε το υλικό γιατί θα ήταν δύσκολο να προσαρμοστούν.

Υπάρχει ένα άτομο με φυσική παρουσία το οποίο βοηθάει τους εκπαιδευομένους με προβλήματα που μπορεί να προκύψουν, άρα ουσιαστικά δεν μιλάμε για εξ ολοκλήρου εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Ναι σωστά δεν είναι 100% εξ αποστάσεως. Αν έπρεπε να πάρουν οι ίδιοι λαπτοπ και να βρουν ίντερνετ και να συνδεθούν πιστεύω δεν θα συμμετείχαν. Εδώ τώρα που είχαν άτομο να τους βοηθάει υπήρξε μείωση στην συμμετοχή γιατί δεν άκουγαν, έπεφτε η σύνδεση δεν υπήρχε καλός ήχος. Υπήρχαν διάφορα θέματα.

Άρα δεν υπήρχε η ίδια συμμετοχή;

Υπήρχε αλλά ήταν μειωμένη, έχασαν το ενδιαφέρον τους γιατί ο εκπαιδευτικός είναι σημείο αναφοράς γι αυτούς, όχι μόνο ως προς την στήριξη και την ενθάρρυνση που τους δίνει αλλά και όσον αφορά στην διδασκαλία της γλώσσας. Τώρα να πεις μια δύσκολη λέξη στα ελληνικά και να μην έχεις καθαρό ήχο να την ακούσεις, πόσο να κάτσεις στο μάθημα; Καθόντουσαν έξω, μέσα στον ήλιο ή στον αέρα ή σε οποιαδήποτε συνθήκη με μικρό πρόβλημα στην σύνδεση.

Ποια θεωρείς καταλληλότερη εκπαίδευση μέσα σε ένα προσφυικό καμπ;

Η φυσική παρουσία είναι μεγάλης σημασίας στην περίπτωση των προσφύγων. Αυτοί οι άνθρωποι θέλουν να πουν μια κουβέντα από κοντά, να νοιώσουν την επαφή. Ζουν μέσα στα καμπ τα οποία είναι απομακρυσμένα. Η εξ αποστάσεως μπορεί να βοηθήσει σε συγκεκριμένες καταστάσεις, όπως και βοήθησε κατά την διάρκεια του κορονοϊου αλλά δεν είναι ικανή να προτρέψει τους πρόσφυγες να συνεχίσουν την προσπάθεια να έρχονται στα μαθήματα. Ειδικά για την διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, το μάθημα δια ζώσης δίνει άλλη ενέργεια και είναι πολύ πιο ενδιαφέρον για τους εκπαιδευομένους.

Τι είναι αυτό που πιστεύεις ότι ένας εκπαιδευτικός θα πρέπει να ακολουθήσει σε σχέση με την θεωρία της εκπαίδευσης ενηλίκων για την συγκεκριμένη ομάδα εκπαιδευομένων;

Αυτό που κατάλαβα είναι ότι χρειάζονται μια στήριξη και μια ενθάρρυνση. Χρειάζεται να τους δίνεις κίνητρα και να τους βάζεις στο τρυπάκι να συμμετέχουν, γι' αυτό επέμενα και πριν στην δια ζώσης εκπαίδευση.

Θεωρείς ότι πέραν από τα εμπόδια που μπορεί να αντιμετωπίσουν οι εκπαιδευόμενοι, υπάρχουν κάποιες προκαταλήψεις ή αντικίνητρα;

Δεν πιστεύω ότι υπάρχει κάτι που να τους εμποδίζει στο να συμμετέχουν στα μαθήματα, σίγουρα τα κίνητρα είναι περισσότερα από τα εμπόδια. Όχι ότι δεν υπάρχουν εμπόδια αλλά εγώ είδα μια ομάδα προσφύγων η οποία ήθελε πολύ να μάθει και έδειξε να έρχεται στα μαθήματα χωρίς να τους εμποδίζει κάτι ιδιαίτερο.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 7

Πόσο χρονών είσαι;

30 χρονών

Ποιο είναι το επίπεδο σπουδών σου;

Οι τελευταίες μου σπουδές είναι το Μεταπτυχιακό μου πάνω στην ειδική αγωγή, έχω τελειώσει το Παιδαγωγικό Δημοτικής εκπαίδευσης και έχω ένα σεμινάριο πάνω στην διαπολιτισμική εκπαίδευση.

Έχεις ξανά συνεργαστεί με προσφυγικό πληθυσμό;

Ναι, έχω κάνει εθελοντικά μαθήματα σε παιδιά μέσα από ένα πρόγραμμα και έχω βρεθεί μέσα σε τάξη που γινόντουσαν μαθήματα ενηλίκων προσφύγων στην Αθήνα. Ουσιαστικά, κάναμε με έναν πολύ καλό μου φίλο εθελοντικά μαθήματα σε ενήλικες κάθε Παρασκευή.

Πώς είναι η εκπαίδευση ενηλίκων μέσα στο καμπ; Τι μαθήματα κάνατε; Ποιο ήταν το περιεχόμενο;

Μέσα στην δομή γίνονται μαθήματα ελληνικών και αγγλικών. Εγώ διδάσκω τα αγγλικά γιατί μιλάω πολύ καλά την γλώσσα λόγω της καταγωγής της μητέρας μου, οπότε από την πρώτη στιγμή με επέλεξαν για τα μαθήματα των αγγλικών. Κάνω 1.5 ώρα την ημέρα αγγλικά από Δευτέρα έως Παρασκευή. Τα μαθήματα που κάνουμε αφορούν το επίπεδο

A1 και μαθαίνουμε την γλώσσα από την αρχή. Στο τμήμα μου έχουμε και αρχάριους μαθητές και προχωρημένους αλλά κανείς δεν γνωρίζει πάνω από το B1 επίπεδο, ξέρουν να μιλάνε κάποιοι αλλά τα πολύ βασικά.

Πολύ ωραία. Βασιστήκατε σε κάποιο βιβλίο;

Ναι βασίστηκα στο “Teamates” το οποίο υπάρχει σε όλα τα επίπεδα, ξεκινήσαμε με το A1, δεν το έχουμε τελειώσει ακόμα.

Θεωρείς ότι θέλουν να μάθουν περισσότερο τα αγγλικά από ότι τα ελληνικά;

Όχι δεν πιστεύω κάτι τέτοιο. Οι περισσότεροι γνωρίζουν καλύτερα αγγλικά από ότι ελληνικά, αλλά στα μαθήματα συμμετέχουν κυρίως άτομα τα οποία θέλουν να φύγουν από την Ελλάδα και τους ενδιαφέρει να μάθουν αγγλικά.

Σε ποιον χώρο πραγματοποιούνται τα μαθήματα;

Τα μαθήματα γίνονται μέσα σε κοντέινερ.

Υπήρχε πρόβλημα με τον χώρο;

Δεν υπήρχαν ιδιαίτερα προβλήματα γιατί όταν η επόμενη επιλογή σου είναι το έξω, δηλαδή έξω στην ύπαιθρο, τότε το κοντέινερ φαίνεται ο ιδανικός χώρος. Δεν είχαμε επιλογές για τον χώρο που θα πραγματοποιηθούν τα μαθήματα. Το κοντέινερ είναι απλά ένας χώρος που μπαίναμε και κάναμε το μάθημα, δεν είχαμε άλλη επιλογή.

Πως ανταποκρίθηκαν οι εκπαιδευόμενοι σε αυτό; Υπήρχε συμμετοχή από την πλευρά τους; Ποια ήταν τα δικά τους εμπόδια;

Γενικά ερχόντουσαν στα μαθήματα είτε γινόντουσαν στο κοντεινερ είτε έξω. Στην αρχή κάναμε στο κοντεινερ και αργότερα λόγω της πανδημίας μεταφερθήκαμε έξω. Δεν είχαν θέμα, υπήρχε συμμετοχή και προσαρμόστηκαν εύκολα στους χώρους είτε ήταν μέσα είτε έξω.

Εκτός από τον χώρο, εντόπισες κάποια εμπόδια για τους εκπαιδευομένους;

Νομίζω ότι γενικά έχω μια καλή εικόνα για την προσπάθεια που έκαναν για να μάθουν. Στην αρχή που κάναμε απλά πράγματα τα οποία γνώριζαν στα αγγλικά ήταν εύκολα για αυτούς. Όταν αρχίσαμε να κάνουμε λίγο μεγαλύτερες προτάσεις ή κάποιες εκφράσεις που δεν τις ήξεραν τότε υπήρχε μια τάση να τα παρατήσουν. Βέβαια όσοι δεν ήξεραν καθόλου

αγγλικά, είχαν αυτήν την τάση από την αρχή. Μπορεί οι άνθρωποι να μιλάνε αγγλικά αλλά τα άτομα που η μητρική τους είναι τα αραβικά, τα σομαλί, τα φαρσί, τα κουρματζι δεν τους είναι εύκολο να μάθουν αγγλικά. Αυτές οι γλώσσες έχουν τελείως διαφορετική δομή.

Ποιο πιστεύεις ότι είναι το μεγαλύτερο κίνητρο των εκπαιδευομένων;

Στην δική μου τάξη παρατήρησα ότι θέλουν να μάθουν την γλώσσα για να φύγουν από την Ελλάδα. Ήταν το μεγαλύτερο κίνητρο και πολλοί μου έλεγαν ότι δεν θέλουν να πάνε σε χώρα που μιλάνε αγγλικά αλλά θέλουν εκεί που θα πάνε να δείξουν ότι έμαθαν και ότι έχουν πρόθεση να εξελιχθούν. Οπότε θα πω πως το μεγαλύτερο κίνητρο είναι η επικοινωνία και η τάση για επαγγελματική εξέλιξη και βελτίωση γενικότερα.

Τι τεχνικές και ποιους τρόπους διδασκαλίας χρησιμοποίησες;

Role-playing! Δεν ήθελα να κάνω απλή μετάδοση της γνώσης. Το role playing παρέχει σενάρια πραγματικού κόσμου και βοηθάει τους μαθητές να μάθουν. Ουσιαστικά μαθαίνουν δεξιότητες που τις χρησιμοποιούμε σε πραγματικές καταστάσεις. Είναι ένα εργαλείο το οποίο σέβεται την προηγούμενη γνώση του ατόμου και είναι διασκεδαστικό, το απολαμβάνουν δηλαδή και τους είναι πολύ ευχάριστο. Κάναμε διαλόγους που κάνεις και στην πραγματικότητα, δηλαδή σε μια υπηρεσία που χρειάζεσαι κάποια χαρτιά, τι θα ρωτήσεις εκεί; Ή σε έναν δικηγόρο ή σε ένα αεροδρόμιο.

Υπήρχε κάποιο είδους τεστ ή αξιολόγηση για να καταγράφετε την απόδοσή τους;

Τεστ με την έννοια του «γράφω σε μια κόλλα χαρτί» δεν υπήρχε. Αυτό που έκανα είναι να τους δίνω διαλόγους και σκετσάκια, να τα προετοιμάζουν ή να φτιάχνουν ένα δικό τους σενάριο και να το παρουσιάζουν. Φυσικά αυτό δεν το έκαναν μόνοι τους. Το προετοιμάζαν και ερχόντουσαν σε μένα να συμπληρώσουμε προτάσεις και εκφράσεις μετά το μάθαιναν και το παρουσίαζαν, και εγώ με τους υπόλοιπους εκπαιδευομένους λέγαμε την άποψή μας. Τους άρεσε πολύ αυτή η διαδικασία, ποτέ όμως δεν το είδαν σαν τεστ, δηλαδή «κάθε Παρασκευή έχουμε τεστ».

Μετά τον Μάρτιο του 2020 με την πανδημία του κορονοϊού, οι δομές κλείνουν και δεν υπάρχει πρόσβαση σε κανέναν. Σταματάει η εκπαίδευση ενηλίκων; Τι συνέβη με τα μαθήματα;

Ναι όλες οι δομές έκλεισαν και δεν είχαμε πρόσβαση αλλά αμέσως ανταποκριθήκαμε με το να τους αφήνουμε διάφορες ασκήσεις και να τους τις παραδίδουμε στα κοντέινερ. Όχι εμείς αλλά άνθρωποι που υπήρχαν στις δομές και είχαν άδεια για να μπουν. Δεν ήταν το ίδιο βέβαια με τα μαθήματα γιατί οι ασκήσεις είναι ασκήσεις πάνω σε φυλλάδια. Αυτό όμως ήταν για το πρώτο διάστημα και μετά μπήκαμε στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Κάναμε μαθήματα μέσα από υπολογιστή.

Είχε ο καθένας τον υπολογιστή του;

Όχι, αυτό θα ήταν αδύνατο. Είχε φτιαχτεί ένας χώρος με τέντες, καρέκλες παγκάκια ο οποίος όταν είχε αέρα ή χτυπούσε ο ήλιος ή έβρεχε αναπροσαρμοζόταν. Εκεί είχαμε έναν υπολογιστή, έναν προτζέκτορα, το ίντερνετ και έναν εκπαιδευτικό ο οποίος βοηθούσε να στηθούν όλα αυτά. Οι πρόσφυγες απλά ερχόντουσαν στην ώρα προσέλευσης και παρακολουθούσαν το μάθημα.

Καταλαβαίνω ότι το προσφυγικό καμπ φέρνει αρκετές δυσκολίες σαν χώρος.

Ναι έτσι είναι

Μιλάμε τώρα για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση αλλά ουσιαστικά όμως υπάρχει ένα άτομο με φυσική παρουσία το οποίο βοηθάει τους εκπαιδευομένους με προβλήματα που μπορεί να προκύψουν.

Ναι ακριβώς, είχαμε ένα άτομο το οποίο βοηθούσε όποτε ήταν απαραίτητο.

Η μετάβαση από την δια ζώσης στην εξ αποστάσεως βασίστηκε στα ίδια εγχειρίδια;

Χρησιμοποιήσαμε το ίδιο υλικό, το μετατρέψαμε σε power point ή σε slides γιατί είχαν συνηθίσει και δεν ήθελα να τους αλλάξω όσα είδαν και άκουσαν μέχρι τώρα, νομίζω θα ήταν δύσκολο γι' αυτούς να προσαρμοστούν σε νέο υλικό.

Οι εκπαιδευόμενοι πως αντιμετώπισαν την εξ αποστάσεως εκπαίδευση; Υπήρχε η ίδια συμμετοχή; Από ότι καταλαβαίνω δεν χρειαζόταν να φέρουν ηλεκτρονικές συσκευές γιατί ήταν όλα έτοιμα και απλά έπρεπε να παρακολουθήσουν το μάθημα στον προτζέκτορα.

Ναι έτσι ήταν αλλά και πάλι η συμμετοχή μειώθηκε γιατί το μάθημα έγινε λιγότερο ενδιαφέρον, επειδή πρώτον δεν είχαν επαφή με τον εκπαιδευτικό, δεν μπορούσαμε πλέον

να κάνουμε παιχνίδια ρόλων και γενικά ήταν δύσκολη η επικοινωνία. Χαλούσε ο ήχος κάποιες φορές λόγω της σύνδεσης ή των καιρικών συνθηκών και υπήρχαν παράπονα, θυμάμαι να ακούω συνέχεια την φράση «we cant hear”.

Ποια θεωρείς καταλληλότερη εκπαίδευση μέσα σε ένα προσφυγικό καμπ;

Με όσα ανέφερα νομίζω είναι ξεκάθαρο ότι η δια ζώσης είναι η καταλληλότερη, προωθεί την ενεργή συμμετοχή, προωθεί την επικοινωνία μεταξύ του εκπαιδευτή και εκπαιδευομένου και είναι πολύ βασικό για την εξέλιξή τους.

Τι είναι αυτό που πιστεύεις ότι ένας εκπαιδευτικός θα πρέπει να ακολουθήσει σε σχέση με την θεωρία της εκπαίδευσης ενηλίκων για την συγκεκριμένη ομάδα εκπαιδευομένων;

Push them, in a good way. Να τους δίνεις κίνητρα, να τους τσιγκλάς συνεχώς να το κάνουν ενδιαφέρον γι’ αυτούς και να βασίζεσαι στην προ υπάρχουσα εμπειρία τους.

Θεωρείς ότι πέραν από τα εμπόδια που μπορεί να αντιμετωπίσουν οι εκπαιδευόμενοι, υπάρχουν κάποιες προκαταλήψεις ή αντικίνητρα;

Δεν νομίζω ότι υπάρχουν ισχυρές προκαταλήψεις, ειδικά τώρα που βρίσκονται μεγάλο διάστημα στα καμπ. Δεν αντιμετωπίσαμε κάτι ιδιαίτερο που να τους απωθούσε να έρθουν στα μαθήματα.